

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Херсонський державний аграрно-економічний університет

(м.Херсон – Кропивницький, Україна)

ВШТІП Академія Прикладних Наук

м. Познань (Республіка Польща)

**Інститут статистики та економетрики, Кільський університет імені Христіана
Альбрехта (Німеччина)**

Латвійський університет біологічних наук та технологій (Латвія)

**Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С. Гжицького (Північний кампус) (м. Львів, Україна)**

Національний аерокосмічний університет

"Харківський авіаційний інститут" (м.Харків, Україна)

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль, Україна)

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

(м. Переяслів, Україна)

Херсонська державна морська академія

(м. Херсон, Україна)

ЗБІРНИК ТЕЗ

за матеріалами

Міжнародної науково-практичної конференції

**«Сучасна освіта: соціально-економічні виклики і
поведінкові аспекти»**

17 квітня 2025 року

УДК 37.01

Відповідальний за випуск: Варнавська І.В.

Друкується за рішенням Вченої ради економічного факультету Херсонського державного аграрно-економічного університету протокол №8 від 25 квітня 2025 року

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність та об'єктивність наданої інформації

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна освіта: соціально-економічні виклики і поведінкові аспекти»: збірник матеріалів (17 квітня 2025, м. Херсон-Кропивницький, Україна) / за заг.ред. Варнавської І.В., Аверчевої Н.О. Херсон-Кропивницький, ХДАЕУ, 2025. 268 с.

Збірник містить матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна освіта: соціально-економічні виклики і поведінкові аспекти» за основними напрямками: теоретико-методологічні аспекти сучасної освіти; комунікативна компетентність фахівця як соціально-філософський дискурс; стратегічні вектори розвитку освітнього простору та системи освіти в умовах сьогодення; соціально-економічні та науково-технічні детермінанти педагогічної інноватики в умовах глобалізації та інтеграції освітніх процесів; психолого-педагогічні фактори в системі освітньої діяльності та освітнього менеджменту; психологічні виміри сучасного освітнього процесу у вищій школі: виклики, тренди та перспективи.

Збірник адресовано науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти та всім зацікавленим особам. За виклад, зміст, достовірність і грамотність опублікованих матеріалів відповідають автори.

Організаційний комітет конференції

Грановська Вікторія Григорівна – доктор економічних наук, професор, в.о.ректора, перший проректор, проректор з науково-педагогічної роботи Херсонського державного аграрно-економічного університету;

Лавренко Сергій Олегович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент, проректор з наукової роботи та міжнародної діяльності Херсонського державного аграрно-економічного університету;

Кириченко Наталя Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент, декан економічного факультету Херсонського державного аграрно-економічного університету;

Paulina Kolisnichenko – Doctor of Economic Sciences, Vice Rector for International Cooperation, WSHIU Academy of Applied Sciences, Poznan, (Poland);

Anna Titova – PhD Economics, Institute for Statistics and Econometrics, Christian-Albrecht University of Kiel, (Germany);

Губені Юрій Едвардович – доктор економічних наук, професор, академік УАЕ, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Гжицького (Північний кампус);

Оран Марина Олегівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Акімова Наталія Володимирівна – доктор психологічних наук, професор кафедри соціальних та поведінкових наук Херсонського державного аграрно-економічного університету, керівник ГО «Асоціація психологія бізнесу»;

Аверчева Наталія Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент соціальних та поведінкових наук Херсонського державного аграрно-економічного університету;

Варнавська Інна В'ячеславівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальних та поведінкових наук Херсонського державного аграрно-економічного університету

ЗМІСТ

<i>Назва секції, автор, назва публікації</i>	<i>Стор.</i>
Секція I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	8
Андрєєв В. О. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ ФІНАНСОВІЙ ОСВІТІ	8
Бицюра Ю. В. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ НЕРАЦІОНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	11
Главацька Ю. Л. НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ: НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ АВТЕНТИЧНІ КІНОФІЛЬМИ	15
Гончарук А. В. ФІЛОСОФІЯ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОСТПАНДЕМІЙНОГО ПЕРІОДУ	18
Калайтан Н. Л., Теплова В. Ю. ВПЛИВ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ НА МОТИВАЦІЮ	21
Клак В. О. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ	24
Козій О. Б. METHODOLOGICAL ASPECTS OF LEXICAL COMPETENCE DEVELOPMENT	27
Мельник І. В. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК СКЛАДОВА МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПАРАДИГМІ	30
Минкіна Г. О. ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ	32
Минкін М. В. МОТИВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНОГО ФАХІВЦЯ	35
Мозолюк В. В. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС	39
Ніколаєв М. В. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ НОВИХ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ	42
Ніколаєв М. І. СУЧАСНА ЛЕКЦІЯ З ІСТОРІЇ: СУБ'ЄКТИВНІ НОТАТКИ	45
Стежко З. В. ФЕНОМЕН ФІЛОСОФІЇ У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ	48
Titova A., Skibina T. I. CHATGPT IN EDUCATION: BALANCE BETWEEN INNOVATION AND ACADEMIC INTEGRITY	51
Цмикал Д. О. МЕТОДОЛОГІЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ У КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ	54
Секція II. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС.	57
Варнавська І. В. ДОТРИМАННЯ МОВНИХ НОРМ ЯК СТРАТЕГІЯ ПРОФЕСІЙНОГО УСПІХУ	57
Вершигора С. І. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ	60
Кацавець Р. С. ПСИХОЛОГІЯ ЕФЕКТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ: ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ, МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ	63
Огаренко Т. А. ЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	66
Правоторова О. М. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ КЕРІВНИКА У	69

ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Пожарний Д. С., Акімова Н. В. ВПЛИВ ПОТРЕБИ У ВЛАДІ НА ОСОБИСТІСТЬ (УКРАЇНА І ПОЛЬЩА)	74
Храпко О. О. РОЗВИТОК МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	75
Цумарєва Н. В., Гутовська Н. С. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ТА СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ТА ВІЙНИ	80
Якубовська К. О. КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ КЕРІВНИКА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ	84
Секція III. СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ТА СИСТЕМИ ОСВІТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	87
Барабаш В. М., Акімова Н. В. ВПЛИВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА СПІВПРАЦІ УНІВЕРСИТЕТІВ НА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	87
Барабаш В. А., Глєбова Л. В. ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТНІХ СИСТЕМ	90
Varnavskyi V. O. FORMATION OF VALUE ORIENTATIONS OF UKRAINIAN STUDENTS ON THE EXAMPLE OF THE ERASMUS PROGRAM AT THE UNIVERSITY OF SAPIENZA, ITALY	93
Дем'яненко Н. Д. МУЗЕЙНА ВИСТАВКА ЯК ФОРМА ОСВІТНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ ШКОЛЯРІВ	96
Дем'яненко С. Д. ПІСОЧНА ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ЗНИЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.	99
Зарівняк І. І. ІННОВАЦІЇ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	104
Коломієць О. Б., Головата О. О. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ	108
Орлик О. В., Іванова О. І. ВПЛИВ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ НАВИЧОК.	111
Петюх А. В. ОСВІТА І ВІЙНА: НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В НОВИХ УМОВАХ	114
Радченко О. А., Акімова Н. В. МОЖЛИВОСТІ ОНЛАЙН-СПІЛКУВАННЯ ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ	117
Совач К. О. СОЦІОЛІНГВІСТИЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ: ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ.	120
Якимчук А. Ю. СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ТА СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД	123
Секція IV. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІННОВАТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ	127
Аверчева Н. О. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	127
Барінов Д. О., Ковальов Д. В. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН	132
Блакитна Г. М. ФУНКЦІЇ КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	135
Бойко Л. О., Бойко В. О. ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ	144

Губені Ю. Е. ФОРМУВАННЯ МАРКЕРІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА І БІЗНЕС-КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	148
Зеліско Н. Б. ЦИФРОВІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	151
Іваненко В. С. ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ОСВІТІ: АДАПТАЦІЯ СУЧАСНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ ДО ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ	155
Ковальов Д. В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ	159
Мажора Н. М. ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СУЧАСНОМУ УРОЦІ З ПРЕДМЕТУ «ОСНОВИ ГАЛУЗЕВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА»	162
Міценко В. К., Аверчева Н. О. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА АГРАРНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ.	169
Петренко Д. А., Аверчева Н. О. СУЧАСНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В СИСТЕМІ ПТАХОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	173
Черепеня В. О., Аверчева Н. О. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНДУСТРІЇ ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.	177
<i>Секція V. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ФАКТОРИ В СИСТЕМІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ</i>	181
Варнавська І. В., Доценко В. І. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ТА ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКИХ НАВИЧОК	181
Волошина М. В. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОГО СПРИЙНЯТТЯ ОБРАЗУ ВЧИТЕЛЯ ЗЗСО УЧНЯМИ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	183
Куровська К. В., Волженцева І. В. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУПРОВОДУ ДІТЕЙ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ	186
Ларжевська Т. О., Сидоренко О. Ю. РОЛЬ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ	189
Матусяк Г. І. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ПРОФЕСОРА КОМАХИ В РОМАНІ В. ДОМОНТОВИЧА «ДОКТОР СЕРАФІКУС»	192
Польова І. В. СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИПУСКНИКІВ ЛІЦЕЮ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	195
Разумєєва Н. О., Акімова Н. В. ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	198
Сеньовська Н. Л., Нестайко І. М. ФАХОВА ДІЯЛЬНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ ТА СПОСОБИ ПРОПРАЦЬОВУВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ТРАВМИ ВІЙНИ	202
Соловей Я. І. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	206
Старовойт Т. П. АКАДЕМІЧНА ПРОКРАСТИНАЦІЯ У ЗДОБУЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ	210
Шаумян О. Г., Калабанова Д. А. ВПЛИВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ.	213
Шевчук О. В. СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСВІТНІХ МОТИВАЦІЙ ТА НАВЧАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ	216
Якимчук Ю. О. PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FACTORS IN THE SYSTEM OF EDUCATIONAL ACTIVITIES AND EDUCATIONAL MANAGEMENT	219

IN UKRAINE: FEATURES IN WARTIME CONDITIONS

Секція VI. ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ВИКЛИКИ, ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	225
Акімова Н. В. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕВАГ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ	225
Ведмеденко О.В. ЧИННИКИ КОКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	228
Дякова А. О. ВПЛИВ ОНЛАЙН-ДРУЖБИ НА НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС СТУДЕНТІВ: ВИКЛИКИ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ	232
Кузьміна С. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЗАЗДРОСТІ У МОЛОДІ ВНАСЛІДОК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ	235
Любенко О. І., Кушніров С. О., Кущинський Е. С. ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ: ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ	238
Макухіна С.В. FEATURES OF PERSONALIZED LEARNING IN HIGHER EDUCATION	240
Миколіук О. Ю., Волженцева І. В. ОПТИМІЗАЦІЯ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ СТУДЕНТІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ЦИФРОВИХ ІННОВАЦІЙ: ВИКЛИКИ, ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	243
Пасічніченко А. В., Зімакова Л. В. ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ	246
Савченко К. В., Акімова Н. В. ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ОНЛАЙН СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ	249
Саїдова І. О., Акімова Н. В. ВПЛИВ ВИХОВАННЯ НЯНЕЮ НА ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНИХ СТОСУНКІВ МІЖ ДИТИНОЮ ТА БАТЬКАМИ	252
Сидоренко О. Ю. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ СТУДЕНТІВ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ	254
Соловей О. М., Волженцева І. В. РОЛЬ МЕНТОРСТВА ТА ТЬЮТОРСТВА У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОМФОРТУ СТУДЕНТІВ	257
Цумарєва Н. В. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПІД ЧАС ВІЙНИ У ЗВО	260
Чорноус О. В. БІБЛІОТЕРАПІЯ ЯК ШЛЯХ ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ	264

I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Андрєєв В. О. – доктор філософії,

*Відокремленого структурного підрозділу «Машинобудівний фаховий
коледж Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара»,
м. Херсон, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ ФІНАНСОВІЙ ОСВІТІ

Сучасна фінансова освіта перебуває в процесі подальшої трансформації, зумовленої цифровізацією та швидким розвитком технологій. Традиційні методи навчання поступово втрачають ефективність через недостатню адаптивність до потреб студентів нового покоління. Інтерактивні технології, такі як симуляційні програми, гейміфікація, віртуальні середовища та фінансові квести, сприяють підвищенню зацікавленості та залучення студентів. Освітні платформи пропонують студентам широкий спектр інструментів для інтерактивного навчання, що відповідає сучасним вимогам. Застосування інтерактивних методів навчання сприяє розвитку критичного мислення, швидкій адаптації до змін та прийняттю обґрунтованих рішень у сфері фінансової діяльності.

Загальні питання застосування та впровадження інтерактивних технологій ґрунтовно висвітлені у численних наукових працях (Н. Волкова, І. Гевко, Р. Демків, М. Євхутич, Н. Лолак, І. Луцик, Т. Курило, О. Четверик та ін.).

Інтерактивні технології забезпечують активну участь студентів у освітньому процесі. Вони дозволяють не лише засвоювати теоретичний матеріал, а й застосовувати його на практиці. Одним із ключових інтерактивних інструментів є фінансові симуляції. Вони дають змогу студентам моделювати реальні ситуації, приймати рішення та оцінювати їхні наслідки. Це дозволяє вивчати складні фінансові механізми без ризику реальних втрат.

Гейміфікація є ще одним ефективним засобом підвищення мотивації студентів до навчання. Геміфікація – застосування ігрових механік в неігрових ситуаціях для заохочення певної поведінки [1, с. 183]. Така технологія робить фінансову освіту більш ефективною та продуктивною.

Онлайн-платформи та мобільні додатки значно розширюють можливості фінансової освіти. Вони дозволяють студентам отримувати доступ до навчальних матеріалів у будь-який час та в будь-якому місці. Це сприяє персоналізації освітнього процесу та розвитку самостійності у навчанні.

Використання технологій штучного інтелекту у фінансовій освіті дозволяє адаптувати навчальні програми до індивідуальних потреб студентів. Інтелектуальні системи здатні аналізувати рівень знань студентів та в змозі пропонувати оптимальну навчальну спрямованість. Це сприяє підвищенню ефективності щодо засвоєння навчального матеріалу з фінансових дисциплін освітньо-професійних програм.

Віртуальна та доповнена реальність відкривають нові можливості для опанування фінансовою освітою. Ці технології дозволяють, наприклад, занурюватися у віртуальні фінансові ринки, аналізувати реальні економічні процеси та тестувати різні інвестиційні стратегії. Це сприяє розвитку аналітичного мислення та навичок щодо ухвалення відповідних рішень.

Використання інтерактивних кейсів дозволяє студентам аналізувати реальні фінансові ситуації та пропонувати власні рішення. Це сприяє розвитку практичного мислення та вмінню працювати з великими обсягами інформаційних баз даних. Такі технології наближають освітній процес до реальних умов, які можуть відбуватися в фінансовій сфері країни.

Інтерактивні технології дають можливість організовувати фінансові квести та вікторини, що сприяють більшій залученості студентів до освітнього процесу. Завдання у форматі «Що робити, якщо...?» допомагають розвивати навички ухвалення рішень у нестандартних ситуаціях. Це особливо актуально для підготовки фахівців у сфері фінансової діяльності.

Соціальні мережі та онлайн-форуми можуть стати ефективними платформами для фінансової освіти. Вони дозволяють студентам обговорювати актуальні фінансові теми, обмінюватися досвідом та отримувати зворотний зв'язок від спеціалістів.

Інтерактивні курси на освітніх платформах, таких як Prometheus, Всеосвіта, EdEra, ДІЯ.Цифрова освіта, ВУМ online дозволяють студентам опановувати фінансові навчальні курси у зручному форматі. Доступність та адаптивність таких платформ роблять їх ефективним інструментом сучасної освіти.

Використання чат-ботів (PayLastic, LeoBot, Greenz Bot, PrivatOchBot, Oschadbot, otpbank_bot, Tascombank, WayForPay_bot, RailwayBot, Ukrposhta_chatbot) дозволяє студентам на практиці отримувати оперативні відповіді на запитання. Це сприяє швидкому засвоєнню матеріалу та підвищенню рівня самостійності у навчанні.

Інтерактивне навчання є саме тим засобом, що сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, адже воно базується на широкому та комплексному використанні дидактичних та організаційно-управлінських засобів [2, с. 23].

Отже, інтерактивні технології мають важливу роль у розвитку і покращенні фінансової освіти, адже вони сприяють удосконаленню практичних навичок, критичного мислення та здатності адаптуватися до змін. Завдяки таким технологіям зменшується відстань між теоретичними знаннями студентів та їхнім застосуванням на практиці, що покращує готовність до реальних фінансових викликів сучасності.

Список використання джерел:

1. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля. 2018. 360 с.

2. Сагер Л. Ю., Сигида Л. О., Колесник А. А. Інтерактивні методи навчання як інструмент маркетингу освітніх послуг. *Вісник СумДУ. Сер. «Економіка»*. № 4. 2018. С. 13-24.

*Бицюра Ю. В. – канд. екон. наук, доцент
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ НЕРАЦІОНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасні умови соціально-економічного розвитку, що характеризуються глобалізацією, цифровізацією, економічною нестабільністю та кризовими явищами, створюють нові виклики для здобувачів освіти. Нераціональна поведінка здобувачів освіти проявляється у відхиленнях від оптимальних моделей навчальної діяльності та прийняття рішень, що може впливати на якість отримуваної освіти, академічну успішність та професійну підготовку.

Вплив когнітивних упереджень, емоційного стану, соціального тиску, інформаційного перенасичення та психологічних факторів дедалі частіше вивчається в межах поведінкової економіки та психології. Однак, застосування цих концепцій для аналізу поведінки здобувачів освіти залишається недостатньо дослідженим, особливо в умовах кризових ситуацій та невизначеності. Важливо виявити, як ці фактори впливають на вибір освітніх траєкторій, процеси саморегуляції навчання та прийняття рішень, пов'язаних з академічною діяльністю.

Наразі існує нагальна потреба у розробці теоретико-методологічних засад для дослідження нераціональної поведінки здобувачів освіти та розробки практичних рекомендацій для освітніх закладів. Це допоможе не лише підвищити ефективність навчального процесу, а й сприятиме розвитку освітніх програм, що враховують поведінкові аспекти навчання.

У сучасних дослідженнях з поведінкової економіки та психології значна увага приділяється нераціональній поведінці індивідів, яка відхиляється від оптимального раціонального вибору. Нераціональна поведінка здобувачів освіти є важливим об'єктом дослідження, оскільки вона впливає на їхню академічну успішність, вибір освітніх траєкторій та мотивацію до навчання. Основними факторами, що визначають нераціональну поведінку, є когнітивні упередження, емоційний стан, соціальні впливи та інформаційне перенасичення.

Когнітивні упередження, такі як ефект прив'язки, упередженість підтвердження, ілюзія контролю та надмірна самовпевненість, часто впливають на рішення здобувачів освіти. Наприклад, ефект прив'язки може призвести до вибору навчальної стратегії, яка є менш ефективною, але здається знайомою або зручною. Упередженість підтвердження змушує здобувачів шукати інформацію, яка підтверджує їхні попередні знання або погляди, навіть якщо ці знання є хибними. Надмірна самовпевненість може призводити до переоцінки своїх здібностей або недооцінки складності навчального матеріалу [2].

Емоційні фактори також відіграють важливу роль у процесі навчання. Позитивні емоції, такі як мотивація та інтерес, сприяють кращому засвоєнню матеріалу, тоді як негативні емоції (страх, тривожність, розчарування) можуть викликати ухилення від навчальної діяльності або нераціональні рішення. Наприклад, у ситуаціях підвищеного стресу здобувачі освіти можуть приймати імпульсивні рішення або обирати найбільш доступні способи навчання, а не найефективніші [3].

Соціальні фактори включають вплив групової динаміки, соціального схвалення та культурних норм. В умовах групового навчання здобувачі можуть піддаватися тиску більшості або намагатися відповідати очікуванням викладача чи однолітків, що впливає на їхній вибір навчальних стратегій та рівень мотивації. Наприклад, дослідження соціального впливу на поведінку студентів показало, що вони часто обирають стратегії, які є популярними серед їхніх однолітків, навіть якщо ці стратегії не є оптимальними [1].

Сучасні умови, що характеризуються швидкими змінами на ринку праці, цифровізацією освіти та глобальними кризами, створюють численні виклики для здобувачів освіти. У таких умовах нераціональна поведінка студентів може проявлятися через неправильний вибір навчальних стратегій, непродуктивне використання ресурсів та низький рівень адаптації до змін.

Одним із найбільш важливих соціально-економічних викликів є цифровізація освіти. Постійне використання онлайн-ресурсів, навчальних платформ та мобільних додатків може призводити до інформаційного перевантаження. Крім того, цифрове навчання сприяє зниженню рівня соціальної взаємодії між здобувачами освіти, що може негативно позначитися на їхній мотивації та результативності навчання.

Глобальні кризи, такі як пандемія COVID-19, економічні рецесії та війна, також створюють нові виклики для здобувачів освіти. Наприклад, під час пандемії COVID-19 відбулося масове переведення навчальних процесів в онлайн-формат, що призвело до необхідності адаптації до нових технологій і методів навчання. Нестача технічних засобів або низький рівень цифрової грамотності можуть ставати причинами нераціональних навчальних рішень.

Соціально-економічна нерівність також значно впливає на поведінку здобувачів освіти. Студенти з нижчим рівнем доходу можуть бути змушені працювати під час навчання, що негативно впливає на їхні навчальні досягнення. Крім того, недостатнє фінансування освіти з боку держави обмежує можливості для підвищення якості навчальних програм і доступу до сучасних освітніх технологій [4].

Іншим соціально-економічним викликом є зміна структури попиту на ринку праці. Роботизація, автоматизація та цифрова трансформація багатьох галузей призводять до зростання попиту на нові компетенції та навички. Відсутність достатнього рівня знань про актуальні вимоги ринку праці може призводити до неправильного вибору спеціальності або навчальної траєкторії, що є проявом нераціональної поведінки здобувачів освіти.

Таким чином, соціально-економічні виклики, пов'язані з цифровізацією, глобальними кризами, економічною нерівністю та трансформацією ринку праці, значною мірою впливають на поведінку здобувачів освіти, що вимагає розробки нових підходів до навчального процесу.

Подолання нераціональної поведінки здобувачів освіти вимагає комплексного підходу, який передбачає застосування методів поведінкової економіки, психології та освітніх технологій. Основні напрямки включають навчання критичного мислення, формування навичок саморегуляції та створення ефективного навчального середовища.

Список використаних джерел:

1. Cialdini R. B., Goldstein N. J. Social influence: Compliance and conformity. *Annual Review of Psychology*. 2004. №55. с. 591-621. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.55.090902.142015>.
2. Kahneman D., Tversky A. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*. 1979. №47(2). 263-291. <https://doi.org/10.2307/1914185>.
3. Lerner J. S., Li Y., Valdesolo P., Kassam K. S. Emotion and decision making. *Annual Review of Psychology*. 2015. №66. с. 799-823. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115043>.
4. Rana N., Slade E. L., Sahu G. P., Kizgin H., Singh N., Dey B. L., Gutierrez A., Dwivedi Y. K. (Eds.) *Digital and Social Media Marketing: Emerging Applications and Theoretical Development*. 2020. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-24374-6>.

Главацька Ю.Л. – к.філол.н., доцент
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Херсон, Україна

НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ: НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ АВТЕНТИЧНІ КІНОФІЛЬМИ

Комунікація зазвичай розглядається як процес передачі повідомлень за допомогою мови. Комунікація є засобом зв'язку між різними об'єктами як у фізичному, так і у психічному світі і має певну структуру [2, с. 155].

Міжособистісна комунікація – це життєво важливий обмін інформацією між індивідуумами, який охоплює думки, ідеї, почуття тощо. Ця комунікація відбувається як усно, так і невербально, тобто включає в себе міміку, жести, мову тіла та інтонацію. Розуміння та оволодіння цими елементами є необхідними для ефективної взаємодії та зв'язку з іншими [6].

Вербальні повідомлення вимагають використання мови, і існує багато теорій того, як вивчається мова. Але як вивчається невербальна комунікація? Існує три основні теоретичні підходи до дослідження невербальної комунікації: підхід виховання, природний і функціональний [4]. Усі види мистецтв (музика, танець, опера, театр, кіно, архітектура, живопис, скульптура, фотографія, мода, реклама, графічний дизайн тощо) переважно складаються з невербальних повідомлень.

Автентичні фільми відіграють важливу роль у вивченні англійської мови [5]. Вони допомагають розібратися у граматичних, фонетичних, лексичних та синтаксичних нюансах і стають цінним джерелом не лише для мовного вдосконалення, а й для збагачення невербальної та контекстуальної компетентності. До того ж, використання кінофільмів на заняттях з англійської мови сприяє активізації освітнього процесу, оскільки вони дозволяють поєднати зорові та звукові образи в звичних ситуаціях, створити для здобувачів мовленнєву ситуацію, де вони за допомогою викладача можуть стати активними учасниками комунікації [1]. Одночасно, крізь мову тіла, жести,

вираз обличчя, контакт очей, одяг, зачіску та манеру поведінки, а навіть і місце, де відбувається розмова, проявляється внутрішній світ людини як представника певного соціального шару у національно-культурному співтоваристві.

Сприймаючи невербальні повідомлення, не потрібно обробляти символічний код (мову), тобто бути свідомо обізнаним про значення. Коли хтось посміхається від радості або страждає від болю, ми розуміємо це безпосередньо без проміжного етапу декодування мови. Ось чому актори у фільмах, які добре навчилися доносити невербальні повідомлення, можуть передати так багато з одного простого погляду, виразу обличчя чи жесту.

Навчання невербальної комунікації є абсолютно базовою метою для підготовки здобувачів до складних комунікаційних навичок, які необхідні в сучасному глобальному суспільстві. Насправді, навчання цих навичок є лише першим кроком до підготовки здобувачів із відповідними критеріями для функціонування у цільовій мові. Крім того, одна з недооцінених переваг полягає в тому, що здобувач буде більш повноцінно готовим стати по-справжньому мультикультурним у міжкультурній комунікації [7, с. 26].

Дж. Берглунд ділить невербальне спілкування на вісім сфер або типів (див. Таблиця 1). Він також вважає, що здобувачі, які вивчають іноземну мову, повинні їх знати [3]. «У прагненні досягти комунікативної компетенції акцент на набутті вербальних навичок став стандартом, тоді як включення складної та незамінної мережі навичок невербального спілкування залишилося переважно непоміченим» [7, с. 13], а одним із найбільш корисних і приємних засобів для навчання і вивчення невербальних навичок є кінофільми. Фільми також можуть служити важливим джерелом невербальної комунікації, яка допомагає зрозуміти контекст використання мови.

Щоб дізнатися про невербальну комунікацію через автентичні фільми, потрібно звернути увагу на мову тіла персонажів, вирази обличчя та жести. Спостереження за тим, як ці невербальні сигнали використовуються для передачі емоцій, намірів і стосунків, може надати цінні уявлення про ефективну комунікацію. Здобувачам можна порадити переглянути такі фільми, які відомі

своїм зображенням невербальної комунікації: “The Intouchables”, “The Artist”, “The Shape of Water” та “The Crown”. Аналізуючи, як невербальна комунікація використовується в цих фільмах, здобувачі зможуть краще зрозуміти її важливість і вплив у реальних взаємодіях.

У майбутніх дослідженнях варто розглянути реакцію здобувачів на вивчення невербальних стратегій та їх взаємозв'язок з освоєнням мови. Використання фільмів у такому дослідженні може дати конкретні докази того, що мовні та невербальні аспекти можуть поєднатися в «реальному» контексті кінематографічної магії і допомогти здобувачам, які опановують іноземну мову, стати кращими комунікаторами.

Список використаних джерел:

1. Котнюк Л., Онопрієнко Т. Використання автентичних художніх фільмів як засобу формування комунікативної компетенції студентів. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/7711/1/11klgvah.pdf> (дата звернення: 28.02.2025).
2. Онуфрієнко Г., Черневич А. Термін комунікація в поняттєвому вимірі й лінгвістичному контексті. *Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2010. Випуск 675. С. 154–160.
3. Berglund J. A new look at communication: Nonverbal communication in movies. *Teaching English Through Movies*. 2013. Iss. 18. P. 3–26.
4. Guerrero L. K., Andersen P. A., Alfifi W. A. Close encounters: Communication in relationships. Thousand Oaks, CA: Sage, 2021. 640 p.
5. Hlavatska Yu. Teaching English Through Movies: Theoretical and Pedagogical Aspects. *Pedagogical Discourse*. 2024. Випуск 35. С. 24–29. doi: <https://doi.org/10.31475/ped.dys.2024.35.04>
6. Interpersonal Communication: What it is, Why it Matters, and How to Improve It. URL: <https://everyonesocial.com/blog/interpersonal-communication/> (дата звернення: 01.03.2025).
7. Kang C. Nonverbal communication skills in the EFL curriculum. *The Korea TESOL Journal*. 2000. Iss. 3(1). P. 13–28.

*Гончарук А.В. – здобувач вищої освіти,
Науковий керівник: Сидорук Л.М. – доктор філософії в галузі педагогіки,
викладач кафедри цифрових, освітніх та соціо-економічних технологій
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
e-mail: l_sudoryk@ukr.net*

ФІЛОСОФІЯ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОСТПАНДЕМІЙНОГО ПЕРІОДУ

Пандемія COVID-19 стала каталізатором масштабних змін у сфері освіти, прискоривши процеси цифровізації та змусивши освітні інституції адаптуватися до нових реалій. Ці трансформації висвітлили не лише технічні аспекти впровадження цифрових технологій, але й поставили перед філософією освіти низку фундаментальних питань щодо сутності навчання, ролі вчителя та учня в цифровому середовищі, а також етичних та соціальних наслідків таких змін

Філософія цифрової освіти в постпандемійний період зосереджується на осмисленні нових викликів, зокрема необхідності переосмислення традиційних педагогічних підходів, забезпечення рівного доступу до якісної освіти в умовах цифрового розриву та формування цифрової компетентності всіх учасників освітнього процесу. Водночас, вона відкриває перспективи для розвитку інноваційних методів навчання, створення гнучких освітніх траєкторій та посилення міждисциплінарних зв'язків [2].

У цьому контексті особливого значення набуває дослідження взаємозв'язку між філософією освіти та сучасними технологічними змінами в суспільстві, що дозволяє не лише адаптувати освітні практики до нових умов, але й критично оцінити їх вплив на формування особистості та суспільства в цілому.

Пандемія COVID-19 стала каталізатором прискореної цифровізації освіти, що висунуло на перший план питання філософських засад цього процесу.

Зокрема, виникла необхідність переосмислення ролі вчителя та учня в умовах онлайн-навчання, де традиційні моделі взаємодії трансформуються під впливом технологій. Це вимагає адаптації педагогічних підходів до нових реалій, зокрема розвитку навичок самостійного навчання та критичного мислення у студентів.

Одним із ключових викликів цифрової освіти є забезпечення рівного доступу до якісних освітніх ресурсів для всіх верств населення. Цифровий розрив, зумовлений соціально-економічними та географічними факторами, може поглиблювати нерівність у суспільстві. Тому необхідно розробляти стратегії, спрямовані на подолання цих бар'єрів та створення інклюзивного освітнього середовища [1].

Перспективи цифрової освіти також пов'язані з інтеграцією інноваційних технологій, таких як штучний інтелект та великі дані, у навчальний процес. Це відкриває можливості для персоналізації навчання, адаптації освітніх програм до індивідуальних потреб студентів та підвищення ефективності засвоєння знань.

Водночас, цифровізація освіти ставить перед суспільством етичні питання, зокрема щодо конфіденційності даних та впливу технологій на соціальні взаємини. Філософія цифрової освіти має враховувати ці аспекти, сприяючи формуванню відповідального ставлення до використання технологій та розвитку цифрової етики.

Розуміючи важливість візуалізації інформації, пропонуємо таблицю, яка відображає ключові виклики та перспективи цифрової освіти в постпандемічний період. Таблиця узагальнює ключові тенденції філософії цифрової освіти в постпандемічний період, зіставляючи основні виклики та перспективи, що постають перед освітніми системами в умовах цифровізації. З одного боку, вона демонструє ті бар'єри, які уповільнюють ефективне впровадження цифрових технологій, зокрема нерівний доступ до ресурсів, недостатню цифрову компетентність учасників освітнього процесу, проблеми із мотивацією, етикою та безпекою.

Таблиця 1

Цифрова освіта в постпандемійний період: виклики та перспективи
трансформації

Виклики	Перспективи
Забезпечення рівного доступу до цифрових технологій та інтернету для всіх учасників освітнього процесу	Розвиток інфраструктури та ініціатив, спрямованих на подолання цифрового розриву та забезпечення інклюзивності освіти
Підготовка педагогів до ефективного використання цифрових інструментів та методик онлайн-навчання	Створення програм професійного розвитку та підвищення кваліфікації, що сприяють оволодінню сучасними технологіями та педагогічними підходами
Забезпечення якості та достовірності навчальних матеріалів у цифровому середовищі	Розробка стандартів та механізмів контролю якості контенту, а також впровадження відкритих освітніх ресурсів з перевіреною інформацією
Підтримка мотивації та залученості студентів в умовах дистанційного навчання	Використання інтерактивних платформ, гейміфікації та адаптивних технологій навчання для підвищення інтересу та активності студентів
Захист персональних даних та забезпечення кібербезпеки в освітньому процесі	Впровадження політик конфіденційності, навчання користувачів основам кібергігієни та використання захищених платформ для навчання
Адаптація навчальних програм до швидких технологічних змін та вимог ринку праці	Гнучкість освітніх траєкторій, впровадження модульних курсів та співпраця з індустрією для актуалізації змісту освіти відповідно до сучасних тенденцій
Психологічні та соціальні аспекти ізоляції та зниження особистісної взаємодії між учасниками освітнього процесу	Інтеграція синхронних онлайн-сесій, групових проєктів та змішаних форм навчання для підтримки соціальної взаємодії та розвитку комунікативних навичок
Необхідність розробки нових підходів до оцінювання знань та компетентностей в умовах онлайн-навчання	Впровадження альтернативних методів оцінювання, таких як портфоліо, проєктна діяльність та автоматизовані системи тестування, що забезпечують об'єктивність та прозорість оцінювання

З іншого — окреслює напрями розвитку, які можуть стати відповіддю на ці виклики: модернізація інфраструктури, професійне зростання педагогів, нові методи оцінювання та інтерактивне навчальне середовище. Такий порівняльний підхід дозволяє не лише краще зрозуміти філософські виміри трансформацій в освіті, а й визначити вектори руху до більш сталого, гнучкого та гуманного освітнього майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Дембіцька С. Сіверт І. Цифрова доступність в освіті: виклики та перспективи. URL: <https://doi.org/10.31649/2524-1079-2024-9-2-057-063>
2. Іванова О.С., Кіт Н., Сторожик М. Філософія освіти в умовах цифрової трансформації суспільного життя. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/7c2ea8be-01d6-409e-a6c8-63bc08408e4e>

Калайтан Н. Л., к. психол. н., доцент

Теплова В. Ю., здобувачка вищої освіти

Національний аерокосмічний університет

«Харківський Авіаційний Інститут»

ВПЛИВ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ НА НАВЧАЛЬНУ МОТИВАЦІЮ

Упродовж усієї історії людства криза виступає невід’ємною і, можна сказати, неминучою складовою суспільного прогресу. Будь-які значні трансформації в житті суспільства часто супроводжуються періодами нестабільності та невизначеності, що можуть мати різноманітне походження. Чи то раптові обвали фінансових ринків, внутрішні або зовнішні політичні конфлікти, загострення соціальних проблем, непередбачувані технологічні аварії або стихійні лиха — кожна криза залишає глибокий слід на благополуччі суспільства. Її вплив є комплексним і багатовимірним, торкаючись як макроекономічних показників та політичних інститутів, так і міжособистісних відносин та повсякденного життя громадян.

Навчальна мотивація є ключовим фактором успішного освоєння знань та формування компетентностей, необхідних для подальшої професійної реалізації

та особистісного розвитку. Вона визначається як внутрішній потяг до навчання, інтерес до пізнання нового, прагнення до самовдосконалення та досягнення успіху в навчальній діяльності. На навчальну мотивацію впливає широкий спектр факторів, включаючи індивідуальні особливості учня, педагогічні методи, соціальне середовище та загальний контекст, в якому відбувається навчання.

Кризові ситуації, які характеризуються непередбачуваністю, невизначеністю, загрозою та порушенням звичного способу життя, здатні суттєво впливати на всі аспекти людського існування, зокрема, на навчальну мотивацію. Їх вплив може бути як прямим, зумовленим безпосереднім впливом кризової події на психологічний стан та умови навчання, так і опосередкованим, через зміну соціально-економічного контексту, цінностей та пріоритетів.

Існують різні підходи до вивчення мотивації. В рамках теорії самодетермінації [1, с. 332] мотивація може бути в таких формах як: амотивація (відсутність мотивації), зовнішня мотивація (регулювання мотивації зовнішніми стимулами) та внутрішня мотивація (залучення до діяльності заради інтересів та особистої зацікавленості). Кризові ситуації впливають на базові потреби людини, що можуть призвести до зниження внутрішньої мотивації. Прикладом може бути всесвітньо відома криза COVID-19, що спричинила перехід до дистанційного навчання. Через ці обставини студенти можуть відчувати втрату автономії та контролю над навчальним процесом, що негативно впливає на їхню внутрішню мотивацію. Згідно з теорією очікування [2, с. 331] – цінності мотивація до діяльності визначається двома основними складовими: очікування успіху та цінністю безпосередньо діяльності. Кризові ситуації можуть вплинути на обидва фактори. Наприклад, в умовах військового стану пріоритетами стають базові потреби у виживанні, що зміщує освіту на другий план. Також, в поєднанні з економічною нестабільністю студенти можуть відчувати невпевненість у своїх перспективах працевлаштуванні після закінчення навчання. Ще однією стороною вивчення

мотивації є теорія атрибуції, що розглядає, як люди пояснюють причини своїх невдач. Кризові ситуації можуть спонукати студентів приписувати свої академічні невдачі зовнішнім факторам, таким як: складна економічна ситуація, неякісне дистанційне навчання або стрес, пов'язаний з кризою. Це може призвести до зниження почуття відповідальності за свої навчальні результати та до зниження мотивації до навчання в цілому. Теорія когнітивної оцінки [3, с. 117] фокусується на впливі зовнішніх подій на внутрішню мотивацію. Якщо зовнішні події, такі як похвала або винагороди, сприймаються як контроль над поведінкою, то це може підірвати внутрішню мотивацію. У контексті кризи та дистанційної освіти, якщо вищі навчальні заклади реагуючи на труднощі студентів шляхом зниження вимог або полегшення завдань, то це може бути інтерпретовано молоддю як поступка, що негативно впливає на мотивацію та рівень підготовки.

Сучасний світ характеризується високим рівнем невизначеності та турбулентності, зумовлених низкою глобальних криз.

Кризові ситуації мають складний та багатогранний вплив на навчальну мотивацію, що може проявлятися як у зниженні інтересу до навчання, так і у зростанні цінності освіти та потреби у саморозвитку. Розуміння механізмів цього впливу, спираючись на психологічні теорії та аналіз сучасних реалій, дозволяє розробити ефективні стратегії підтримки студентів та створення сприятливого навчального середовища в умовах невизначеності.

Кризові ситуації, хоча й становлять серйозний виклик для системи освіти та навчальної мотивації, також відкривають можливості для розвитку нових підходів до навчання, посилення ролі освіти в суспільстві та формування більш адаптивних, резильєнтних та мотивованих студентів. Інвестиції в освіту та підтримка студентів в умовах кризи – це інвестиції в майбутнє нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Гордеева Т.О. Теорія самодетермінації Е. Десі та Р. Райана. Психологія мотивації досягнення. Видавничий центр “Академія”. 2006. С. 332.
2. Віктор Врум. Труд та мотивація. 1964. С 331.

3. Heider, F. The psychology of interpersonal relations. 1958. С. 117.

Клак В. О. – кандидат психологічних наук
старший викладач кафедри дошкільної освіти, «Український державний
університет імені Михайла Драгоманова», м. Київ, Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

В останній період у сучасній психології посилюється увага наукової спільноти до вивчення психічних станів особистості в умовах трансформаційних змін соціуму, так як відсутність стабільності життя в політичних, економічних, соціальних аспектах призводить до наявності негативних психічних станів. А саме психічні стани мають особливе значення в житті людини, у значній мірі регулюють і направляють її щоденне життя, відображають все те, що в даний відрізок часу відбувається в психіці людини.

А це особливості перебігу пізнавальних процесів (відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення), емоційно-вольових (емоції, відчуття, воля) та індивідуально-психологічних проявів (темперамент, характер, здібності), психологічна характеристика діяльності (її мотивація, ступінь усвідомленості).

Знання особливостей психічних станів особистості дає можливість своєчасно підтримати й усилити позитивний або ж усунути негативний, шкідливий для навчальної діяльності психічний стан.

В сучасній освіті це особливо стосується професій категорії “Людина – Людина”, де прогресивний багатовекторний процес вимагає залучення передових методів, способів та форм інтерактивного, мобільного навчання з використанням сучасних технологій, що потребує теоретико-методологічних обґрунтувань сутності психічних станів студентів в навчальній діяльності.

Дослідження В. Волженцевої, В.Семіченко, Т. Кириленко та інших психологів показують, що психічні стани займають важливе місце в навчальному процесі, визначаючи багато в чому його успішність. Зарубіжні психологи Б. Босселмен [2, 11-13], Дон Байрн [3, 339], зближують тривогу як

емоційний стан з емоцією страху. Так, О. Мауер, Д. Льюїс визначили цей стан як умовний страх, тобто страх, що викликається не безумовним, а умовним страхітливим подразником.

Психічні стани можна розглядати як якісно однорідні прояви всіх психічних компонентів за певний період часу. Це – якась єдність, цілісність усіх психічних елементів, і ця цілісність характеризується відносною стабільністю, особливою структурою, змістом. У психічних станах знаходить свій вираз ступінь активності функціонування психіки, або, інакше кажучи, інтенсивність протікання і вирази, а також модальність (якість) психічних процесів і властивостей.

Навчальна діяльність студентів характеризується високими емоційними навантаженнями, регулярною перевтомою, періодично виникаючими стресовими ситуаціями [1].

Для виявлення причин дезорганізації навчальної діяльності, зниження рівня працездатності, погіршення результативності необхідно інтегрально охарактеризувати стрес як чинник, що викликає нервово-психічні перевантаження, перевтому, негативні емоційні реакції студентів.

Особливе значення має характеристика стресу з боку, що викликають його екстремальні чинники, або стресори. При цьому екстремальними вважаються не тільки дійсно шкідливі дії, але і граничні, крайні значення ситуації, які служать оптимальним робочим фоном.

Перелік стресорів вельми різноманітний: від простих фізико – хімічних стимулів (температура, шум, газовий склад атмосфери, токсичні речовини і т. п) до складних психологічних і соціально – психологічних чинників (ризик, небезпека, дефіцит часу, новизна і несподіванка ситуації, підвищена значущість діяльності і ін.).

Ці положення дають можливість затвердити, що екзаменаційний період, будучи сильним стрес-чинником, викликає тривогу, падіння опірності, виснаження організму і психіки студентів.

Тому стреси, що виникають в період сесії, часто приймають хронічний і до того ж комбінований характер, оскільки викликаються одночасною дією декількох чинників. Неодноразовий або тривалий вплив комплексу стресових дій при недостатній стійкості нервової системи і організму в цілому зважчує цілеспрямовану розумову роботу, знижує ефективність праці студентів, погіршує результативність їх діяльності. Тому деякі студенти здають іспити гірше, ніж вчаться під час семестру.

Психологічна специфіка напруженості залежить не тільки від характеру зовнішніх дій, хоча вони можуть бути сильними для людини, але і від особового значення мети діяльності, суб'єктивної оцінки ситуації, у якій він знаходиться. У зв'язку з цим, деякі автори звертають увагу на необхідність індивідуального підходу до регуляції стресових станів з урахуванням індивідуальних особливостей людей.

Таким чином, актуальна проблема психічних станів студентів в сучасній освіті. Разом з тим, проведений теоретико-методологічний аналіз показує, що не дивлячись на загальний обіг уваги вчених з проектування більшості психічних станів на навчальну діяльність, набагато менше уваги уділялося їх регуляції і саморегуляції. Орієнтиром для цього може бути вдало підібрана форма психологічної допомоги, яка науково визначена і методично обґрунтована.

Список використаних джерел:

1. Волженцева И.В. Динаміка стану тривожності студентів у навчальному процесі // Педагогічний процес: теорія і практика: Зб. наукових праць / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К.: П/п ЕКМО, 2004. Вип. 2. С. 319-329.
2. Bosselman B.C. Neurosis and psychosis. 3 – rd. Springfield, JLL: Ch. C. Thomas. 1964, p. 11-13.
3. Donn Byrne An Introduction to personality. Englewood cliffs, New Jersey, Prentice Hall, 1966.

Козій О.Б.,

кандидат філологічних наук

доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук

Херсонський державний аграрно-економічний університет

м.Кропивницький, Україна

METHODOLOGICAL ASPECTS OF LEXICAL COMPETENCE DEVELOPMENT

The lexical component is an integral part of all types of speech activity. In While studying students are faced with the task of mastering the special vocabulary necessary for their professional field. Such vocabulary largely consists of terms which give accurate and concise description of an object, process or phenomenon and name special concepts of a particular field of science, technology, etc. Each field of knowledge has its own system of terms [1].

Lexical competence is a set of lexical knowledge, skills and abilities to recognize the contextual meaning of a word, as well as to compare the meaning in two languages, to use a word in the appropriate context. In other words, it is the ability of students deal with lexical units in an organized manner with the aim of learning vocabulary which includes mastering the meaning of a lexical unit, its graphic design and pronunciation, knowledge of grammatical forms of the word and rules of combination with other lexical units [2].

Analysis of research and publications shows that the issue of teaching lexical units and the formation of lexical competence in general and lexical skills in particular was studied by such scientists as O. Bihych, N. Borysko, S. Nikolaeva, V. Redko. The stages of automation and application of new lexical units were studied by S. Shatilov and the history of domestic methods of teaching foreign languages is described in the works by O. Myrolyubova. P. Babynska. They made a comparative analysis of methodological approaches to teaching vocabulary.

The formation of lexical competence begins with the presentation and semanticization of new vocabulary. Thus, students get an idea of the sound and

graphic image of a lexical unit, and connections are formed between a foreign language word and its meaning. Students acquire skills in identifying lexical units in proposed communicative situations [2].

At the second stage of lexical competence formation it is necessary to form skills in using the studied lexical units and establish strong connections between lexical units and their meaning. At this stage attention should be paid to various exercises to consolidate the primary skills of using the studied vocabulary in a given communicative context.

A characteristic feature of the next stage of lexical competence formation is the acquisition of theoretical knowledge about the lexical system of the language studied. Skills are formed to establish the features of the form, structure and meanings of the word. Strong verbal and semantic connections are created at this stage [3].

At the last stage the development of skills in using lexical units to solve various communicative tasks is envisaged. To do this, students must be able to use previously learned speech tools and their speech experience. This level of competence is associated with performing practical actions with foreign language vocabulary and is aimed at solving various communicative tasks in accordance with the conditions of communication, assuming the use of the necessary knowledge, speech skills and abilities.

The formation of lexical competence is ensured by a special lexical strategy, which has two aspects. The first is associated with the organization and memorization of lexical material on the basis of special techniques, based on taking into account the peculiarities of students' cognitive activity. The second aspect of the strategy ensures the assimilation of the lexical units themselves, semantic information about them, practicing practical actions with the word at different levels of complexity, developing skills in the combined use of lexical units in a variety of situations of language communication. Lexical strategy and its aspects are a combination of intellectual techniques and efforts used by the student to understand, memorize and use knowledge about the lexical system of the language. The system of techniques for memorizing and assimilating lexical information, the system of lexically directed

exercises constitute the technological basis for the implementation of the strategy and its aspects.

The lexical aspect of communication has such features that facilitate its assimilation, but also such that complicate it, related to the form of the word (sound, graphic, grammatical), its meaning, the nature of compatibility with other words, the use of words, as well as the difference with the words of the native language [3].

All components of lexical skills should be taken into account by the author of the manual both during the semantization of a new word and in the process of its use in oral and written speech. The above corresponds to exercises that ensure mastery of a lexical unit at three levels:

- 1) meaning,
- 2) form (form formation),
- 3) functions (limits and spheres of use) in speech activity.

The functions are embodied in the exercises for semantization of lexical units and preparatory training exercises of receptive and productive orientation on differentiation, repetition, comparison, grouping, selection according to certain features.

References

1. Biych O. B. (2006) Theory and practice of forming methodological competence of a teacher of a foreign language in primary school: teaching aids. Kyiv: Lenvit, P. 39–59.
2. Khrystova, O. (2011) The Usage of a Single-purpose Text in Studing Foreign Languages for a Professional Puprose // The Scientific Bulletin of Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University: The Collection of Studies. Melitopol.
3. Methodology of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: textbook for students, pedagogues and linguists of universities (2013) / [O. B. Bigich, N. F. Borisko, G. E. Boretska and others]; edited by S. Nikolaeva. Kyiv: Lenvit, 590 p.

*Мельник І.В. – здобувачка вищої освіти,
Науковий керівник – Палилюк О.М. – кандидат історичних наук,
викладач кафедри соціальної роботи,
психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
"Кам'янець-Подільський державний інститут",
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК СКЛАДОВА МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПАРАДИГМІ

У сучасному світі, що характеризується стрімкими соціальними, економічними та технологічними змінами, освіта постає як ключовий інструмент формування адаптивного та компетентного суспільства. Традиційні підходи до освітнього процесу вже не завжди відповідають вимогам часу, що зумовлює необхідність впровадження інноваційних методів і стратегій. Однією з таких стратегій є міждисциплінарний підхід, який сприяє інтеграції знань із різних галузей для комплексного розв'язання складних проблем.

Соціальна робота, як професійна діяльність, спрямована на підтримку та покращення добробуту індивідів і спільнот. Вона охоплює широкий спектр питань – від індивідуальної допомоги до впровадження соціальних програм на рівні громад. У контексті сучасної освітньої парадигми соціальна робота набуває особливого значення, оскільки сприяє створенню інклюзивного та сприятливого середовища для всіх учасників освітнього процесу [4].

Міждисциплінарний підхід в освіті передбачає синергію різних наукових дисциплін, що дозволяє формувати цілісне уявлення про світ та ефективно вирішувати комплексні завдання. Застосування такого підходу в підготовці фахівців із соціальної роботи сприяє розвитку їхніх компетенцій у різних сферах, включаючи психологію, педагогіку, соціологію та право. Це, в свою чергу, забезпечує більш глибоке розуміння потреб клієнтів та ефективніше надання допомоги [2].

Впровадження міждисциплінарного підходу в освітній процес сприяє розвитку критичного мислення, креативності та здатності до комплексного аналізу ситуацій. Це особливо важливо для фахівців із соціальної роботи, які часто стикаються з багатогранними проблемами, що потребують нестандартних рішень. Залучення знань із різних дисциплін дозволяє їм бути більш гнучкими та адаптивними в професійній діяльності.

У сучасній освітній парадигмі соціальна робота відіграє важливу роль, сприяючи інтеграції різних наукових дисциплін для комплексного вирішення соціальних проблем. Впровадження міждисциплінарного підходу в соціальній роботі дозволяє ефективно поєднувати знання з різних галузей, таких як педагогіка, психологія, соціологія та медицина, що забезпечує цілісне розуміння потреб клієнтів та розробку індивідуальних програм підтримки.

Одним із прикладів успішної міждисциплінарної взаємодії є створення мультидисциплінарних команд, які об'єднують фахівців різних сфер для надання комплексної допомоги дітям з особливими освітніми потребами. Такі команди сприяють реалізації інклюзивної моделі освіти, забезпечуючи індивідуальний підхід та підтримку кожній дитині [1].

Важливість міждисциплінарного підходу підкреслюється також у підготовці майбутніх фахівців. Інтеграція знань з різних дисциплін сприяє формуванню універсальних компетенцій, необхідних для ефективної професійної діяльності в умовах сучасного суспільства.

Крім того, міждисциплінарний підхід дозволяє соціальним працівникам використовувати інноваційні методи та технології, такі як інклюзивний туризм, для соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з інвалідністю. Це сприяє не лише покращенню їхнього добробуту, але й інтеграції в суспільство [3].

Таким чином, соціальна робота, інтегрована в міждисциплінарний контекст сучасної освіти, сприяє комплексному підходу до вирішення соціальних проблем та підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно діяти в умовах динамічного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Гордійчук О.Є. Міждисциплінарний підхід як невід’ємна умова інклюзивної діяльності. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/02/The-interdisciplinary-approach-as-an-essential-condition-of-the-inclusive-activities-O.E.-Gordiychuk.pdf> .
2. Колот А.М. Міждисциплінарний підхід як домінанта розвитку економічної науки та освітньої діяльності. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32609714.pdf> .
3. Кравченко О.О. Міждисциплінарний підхід у дослідженні соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з інвалідністю засобами інклюзивного туризму. URL: <http://aqce.com.ua/download/publications/597/560.pdf> .
4. Семігіна Т. Сучасна соціальна робота. URL: https://www.researchgate.net/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota.

Минкіна Г.О. - к. с.-г. н., доцент

*Херсонський державний аграрно-економічний
університет, м.Херсон, Україна*

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ.

Сучасний етап розвитку національної системи освіти визначається освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого й, водночас, на модернізацію системи освіти, відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури і соціальної практики. У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» наголошувалося, що інтеграція країни в світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення її якості, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, модернізації

змісту освіти й організації її відповідно до світових тенденцій і вимог ринку праці.

Головну мету інновацій в освіті визначають у «необхідності відповідати викликові глобалізаційних трансформацій, екологічних проблем, полікультурних тенденцій у світі. Характерним для нашого часу є утвердження пріоритету інноваційного розвитку освіти на основі модернізації всіх складових системи [1].

Активізація інноваційних процесів в освіті пов'язана із зростанням динаміки соціальних нововведень, а також підвищення їх соціально-економічної значимості в сучасному суспільстві. Інноваційні процеси у галузі освіти стали предметом спеціального вивчення в останні два десятиліття в нашій країні. Розвиток педагогічної інноватики в Україні раніше був вкрай ускладнений у зв'язку з монопольним пануванням однієї ідеології та централізованої методології освіти. В Україні інноваційні освітні процеси пов'язані з відродженням гуманістичної, демократичної системи національної освіти, цілісної та здатної до саморозвитку, спроможною синтезувати кращий вітчизняний і зарубіжний досвід.

Основними напрямками змін стали демократизація, гуманізація, а також раціональний підхід до організації освіти, у рамках яких розроблялися і впроваджувалися різноманітні інновації. Інноваційність освіти проявилася, перш за все, у зміні її структури (створення нових інституціональних форм, розвиток мережі навчальних закладів тощо), у корінному перетворенні змісту навчання, у зміні традиційних способів управління освітою, у повороті до особистісно центрованої спрямованості [2].

Важливою складовою управління інноваційними процесами є контроль та оцінювання. Науковці звертаються до оцінки ефективності запроваджених інноваційних процесів у системі освіти, під яким розуміється постійне відслідковування процесу з метою виявлення його відповідності бажаному результату або початковим припущенням. Л. Даниленко розглядає експертизу інновацій як складний процес, який містить у собі наступне: діагностику

інноваційної ідеї на предмет її новизни, своєчасності, можливості реалізації й актуальності; оцінювання очікуваного результату від здійснення інновації на предмет її педагогічної доцільності, практичності та теоретичної значущості; прогнозованість отримуваних кінцевих результатів від впровадження інновації на предмет її життєздатності та конкурентоспроможності [3].

В освітній галузі відбуваються ґрунтовні зміни, які окреслені завданнями реформування освітньої галузі у всіх її структурах і ланках. Ці зміни зумовлюють необхідність впровадження, застосування інноваційних освітніх продуктів, зокрема інноваційних технологій навчання та виховання, створення та забезпечення цифрового, безпечного, здорового освітнього середовища, дистанційного та змішаного навчання, здобуття якісної освіти у різних умовах проживання здобувачів освіти, що відповідають сучасним викликам розвитку громадянського суспільства в Україні.

У сучасній системі освіти мають місце інновації як практичного, так і теоретичного рівнів. Вони є показником активного розвитку та адаптації освіти до нових соціально-економічних умов, намаганням відповідати потребам і запитам суспільства, тобто і надалі ефективно реалізувати функції освіти. Інноваційні процеси в освіті повинні розповсюджуватися на всі її структурні елементи: у інновації в змісті освіти; у інновації в управлінні та організації освітнього процесу; у інновації в діяльності педагогічних працівників та відносинах між ними і здобувачами освіти.

Зазначене надає нам можливість стверджувати, що інновація – це основна форма розвитку сфери освіти, а управління процесом інновації, що включає створення умов для її відтворення, – це основний механізм, який визначає її якість та якість освіти в цілому. Таким чином, інновації в умовах модернізації сучасної освіти та їх впровадження в практику освітнього процесу, є достатньо складним і різноманітним процесом.

Список використаних джерел:

1. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти : монографія / за наук. ред. д. пед. н., проф. Л. З. Ребухи. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 143 с.
2. Марущенко, О.А. Становлення інноваційної освіти в Україні: (Автореф. дис. ... канд. соціолог. наук : 22.00.04). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 18.
3. Даниленко, Л.І. Теоретико-методичні засади управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах. (Автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01). АПН України, Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти. Київ, 46.
4. Брик, Р.С. Формування інноваційної компетентності у майбутніх керівників закладів освіти як ефективна умова забезпечення якості освіти. Інновації в освіті: реалії та перспективи розвитку. Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 28 жовтня 2022 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 215–221.

Минкін М.В. - к. с.-г. н., доцент

*Херсонський державний аграрно-економічний
університет, м.Херсон, Україна*

МОТИВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНОГО ФАХІВЦЯ

У сучасних умовах динамічного розвитку ринку праці та технологій особливе значення набуває питання професійної підготовки кваліфікованих фахівців. Однією з ключових складових цього процесу є мотиваційний потенціал – внутрішня готовність людини до постійного самовдосконалення, досягнення високих результатів у професійній діяльності та адаптації до змін.

Мотивація визначає не лише зацікавленість у навчанні, але й формує стійкі професійні якості, такі як ініціативність, відповідальність та креативність. Тому вивчення мотиваційного потенціалу як складової

професійної підготовки є актуальним завданням для педагогіки, психології та менеджменту освіти.

Мотиваційний потенціал – це сукупність психологічних, емоційних та соціальних факторів, що спонукають людину до активної діяльності, у тому числі до навчання та професійного розвитку. Він включає:

- внутрішню мотивацію (зацікавленість у предметі, прагнення до саморозвитку);
- зовнішню мотивацію (матеріальні стимули, визнання, кар'єрні перспективи);
- ціннісні орієнтації (усвідомлення важливості професії для суспільства).

У професійній підготовці мотиваційний потенціал визначає, наскільки ефективно студент або майбутній фахівець засвоює знання, розвиває практичні навички та готується до реальних викликів у роботі.

Формування мотивації у процесі професійної підготовки залежить від низки чинників. Фактори, що впливають на мотиваційний потенціал:

1. Особистісні:

- рівень самооцінки,
- особисті цінності та інтереси,
- впевненість у своїх силах.

2. Педагогічні:

- якість викладання,
- використання інтерактивних методів навчання,
- індивідуальний підхід до студентів.

3. Соціально-економічні:

- престиж професії,
- ринковий попит на фахівців,
- матеріальні стимули.

Важливим аспектом є створення сприятливого середовища, де фахівець відчувають підтримку та можливість реалізації своїх ідей.

Мотивацію можна вважати одним з методів управління, складовою частиною процесу управління, спрямовану на досягнення конкретної мети менеджменту - змусити людей ефективно трудитися. Мотиви праці формуються, якщо:

- у розпорядженні суспільства (або суб'єкта управління) є необхідний набір благ, відповідний соціально обумовленим потребам людини;
- для отримання цих благ необхідні особисті трудові зусилля працівника;
- трудова діяльність дозволяє працівнику одержати ці блага з меншими матеріальними і моральними витратами, ніж будь-які інші види діяльності.

Мотивація праці - найважливіший фактор результативності роботи, і в цій якості вона складає основу трудового потенціалу працівника, тобто всієї сукупності властивостей, що впливають на виробничу діяльність. Мотиваційний потенціал відіграє роль пускового механізму, що визначає, які здібності і в якій мірі працівник буде розвивати і використовувати в процесі трудової діяльності. Стимулювання праці - це, перш за все, зовнішнє спонукання, елемент трудової ситуації, що впливає на поведінку людини у сфері праці, матеріальна оболонка мотивації персоналу. Разом з тим воно несе в собі і нематеріальне навантаження, що дозволяє працівнику реалізувати себе як особистість і як працівник одночасно.

Мотивація працівника визначає його продуктивність, креативність та лояльність до роботодавця. Професійна підготовка має включати не лише набуття знань і навичок, а й формування внутрішньої мотивації до самовдосконалення.

Мотивація розвитку наукового потенціалу фахівця сьогодні – це комплексний процес, який поєднує економічні, соціальні та психологічні фактори. Для його ефективності необхідно:

- індивідуалізувати підходи до стимулювання;
- поєднувати матеріальні та нематеріальні методи;
- створювати умови для постійного професійного зростання.

Лише тоді організації зможуть розкрити повний потенціал своїх співробітників і досягти високих результатів у сучасних умовах конкуренції.

Мотиваційний потенціал є невід'ємною частиною професійної підготовки кваліфікованого фахівця. Він визначає не лише успішність у навчанні, але й подальший кар'єрний розвиток. Для його розвитку необхідно враховувати індивідуальні потреби студентів, використовувати сучасні педагогічні методи та створювати умови для самореалізації.

Інвестиції в мотивацію майбутніх фахівців – це інвестиції в якість робочої сили, інноваційну економіку та конкурентоспроможність країни в цілому. Тому розвиток мотиваційного потенціалу має стати пріоритетним напрямом у системі професійної освіти.

Список використаної літератури.

1. Moore M. G. The American Journal of Distance Education. 2019.
2. Ягоднікова В. В. Я Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі: навч.-метод. посіб. К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. 80 с.
3. Минкін М.В. Мотивації розвитку наукового потенціалу фахівця сьогодення. *Сучасні освіта: філософські, соціально-економічні, поведінкові аспекти*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (18 квітня 2024, м. Херсон-Кропивницький, Україна) с.80-83.
4. Moore M. G., The American Journal of Distance Education, Volume 3, Number 2, 2019.

*Мозолюк В. В. – здобувач вищої освіти,
Науковий керівник: Сидорук Л. М. – доктор філософії в галузі педагогіки,
викладач кафедри цифрових, освітніх та соціо-економічних технологій
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

У сучасному світі стрімкий розвиток технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ), суттєво впливає на різні сфери людської діяльності, включно з освітою. Впровадження ШІ в освітній процес відкриває нові горизонти для персоналізації навчання, автоматизації рутинних завдань та підвищення ефективності освітніх методик. Зокрема, ШІ сприяє адаптації навчальних матеріалів до індивідуальних потреб учнів, надаючи можливість створювати інтерактивні та адаптивні освітні середовища [2].

Однак інтеграція ШІ в освіту потребує ґрунтовного методологічного підходу, що враховує не лише технічні аспекти, але й педагогічні, етичні та правові питання. Важливо розробити стратегії, які забезпечать ефективне та безпечне використання ШІ, зокрема через підготовку педагогічних кадрів, здатних компетентно застосовувати ці технології в навчальному процесі.

Крім того, необхідно враховувати потенційні ризики, пов'язані з використанням ШІ в освіті, такі як питання конфіденційності даних, можливі упередження в алгоритмах та етичні дилеми. Тому методологічні основи впровадження ШІ мають включати принципи відповідального та етичного використання, забезпечення рівного доступу до технологій та дотримання прав людини [1].

Впровадження штучного інтелекту (ШІ) в освітній процес сприяє персоналізації навчання, дозволяючи адаптувати освітні програми до індивідуальних потреб і здібностей кожного учня. Зокрема, ШІ може

аналізувати результати навчання та пропонувати матеріали, що відповідають рівню підготовки студента, тим самим підвищуючи ефективність засвоєння знань [3].

Цифрова дидактика, як новий напрям педагогіки, досліджує організацію навчального процесу в умовах цифровізації суспільства. Вона інтегрує традиційні дидактичні принципи з можливостями цифрових технологій, створюючи адаптивні освітні середовища, що відповідають вимогам сучасної економіки та суспільства [4].

Таблиця 1

Впровадження штучного інтелекту (ШІ) в освітній процес.

Етап	Опис
Визначення цілей впровадження ШІ	Чітке формулювання освітніх завдань, які планується вирішити за допомогою ШІ, наприклад, персоналізація навчання або автоматизація оцінювання знань.
Аналіз потреб та ресурсів	Оцінка готовності закладу освіти до впровадження ШІ, включаючи технічну інфраструктуру, рівень цифрової компетентності педагогів та фінансові можливості.
Розробка стратегії інтеграції	Створення плану дій з урахуванням визначених цілей, ресурсів та можливих ризиків.
Підготовка педагогічних кадрів	Навчання вчителів використанню технологій ШІ, розвиток їхніх цифрових компетентностей та ознайомлення з етичними аспектами застосування ШІ в освіті.
Вибір та адаптація технологій ШІ	Підбір відповідних інструментів ШІ, які відповідають потребам освітнього процесу, та їх адаптація до конкретних умов закладу освіти.
Пілотне впровадження та тестування	Запуск обраних технологій ШІ в обмеженому масштабі для оцінки їхньої ефективності та виявлення можливих проблем.
Оцінка ефективності та коригування	Аналіз результатів пілотного впровадження, внесення необхідних змін та вдосконалення процесу інтеграції.
Масштабування та постійний моніторинг	Розширення використання ШІ на інші освітні програми та курси з постійним контролем якості та ефективності.

Використання ІІ в освіті також піднімає питання етики та конфіденційності даних. Необхідно забезпечити захист персональної інформації студентів та уникнути упередженості в алгоритмах, що може впливати на об'єктивність оцінювання та рекомендацій.

Крім того, цифрова педагогіка сприяє розвитку нових форм навчання, таких як змішане та дистанційне навчання, що стали особливо актуальними в умовах глобальних викликів, зокрема пандемії COVID-19. Це вимагає від педагогів оволодіння новими цифровими компетентностями та методиками викладання. Для наочного представлення методологічних основ інтеграції ІІ в освіту пропонуємо таблицю, яка відображає ключові етапи та компоненти цього процесу.

Впровадження штучного інтелекту (ІІ) в освітній процес є складним і багатогранним завданням, що потребує системного підходу та врахування різних аспектів.

Ця таблиця відображає послідовність дій та взаємозв'язок між етапами, що сприяє ефективному та етичному впровадженню ІІ в освітній процес. Важливо зазначити, що успішна інтеграція ІІ потребує не лише технічного забезпечення, але й готовності педагогічного колективу до змін та постійного професійного розвитку.

Отже, впровадження штучного інтелекту в освітній процес постає як складний, але перспективний напрям трансформації сучасної освіти, що поєднує технічні інновації з педагогічними підходами. Методологічне осмислення цього процесу дає змогу не лише визначити оптимальні шляхи інтеграції ІІ у навчальне середовище, а й сформувати нову педагогічну культуру, орієнтовану на індивідуалізацію, інклюзивність та етичну відповідальність. Цифрова дидактика та цифрова педагогіка створюють підґрунтя для формування адаптивних освітніх систем, що відповідають вимогам часу та потребам здобувачів освіти. Водночас усвідомлення ризиків, пов'язаних із конфіденційністю даних, упередженістю алгоритмів і моральними аспектами, є необхідною умовою для побудови безпечного й ефективного

навчального середовища. Системний і зважений підхід до інтеграції ШІ, підкріплений підготовкою педагогів і науково обґрунтованими методологічними засадами, забезпечує умови для якісного оновлення освітньої парадигми та формування компетентної особистості в умовах цифрової епохи.

Список використаних джерел:

1. Гладун В. Основні стратегії використання штучного інтелекту в освітньому процесі на основі текстових моделей. URL: https://znayshov.com/FR/27457/Ped_nauk_XLIV_XLV-27-33.pdf.
2. Куцак Л.В. Штучний інтелект у сучасній освіті: перспективи застосування та виклики. Методологічні проблеми впровадження цифрових технологій та інноваційних методик навчання. URL: DOI: 10.31652/2412-1142-2024-74-27-37.
3. Черновол Є.О., Чепелюк А.В., Куртяк Ф.Ф. Щодо цифровізації освітнього процесу у закладах вищої освіти України: нові можливості та перспективи. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7595166>.
4. Юденкова О.П. Проектування освітнього процесу в умовах цифрової дидактики. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint>.

Ніколаєв М. В. – здобувач вищої освіти,

*Науковий керівник: Насмінчук І. А. – кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри цифрових, освітніх та соціо-економічних технологій*

*Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ НОВИХ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ

У сучасному світі, що стрімко змінюється під впливом технологічного прогресу, освіта зазнає фундаментальних перетворень, відомих як цифрова трансформація. Цей процес охоплює інтеграцію цифрових технологій у всі

аспекти освітньої діяльності, що сприяє зміні традиційних підходів до навчання та викладання. Впровадження цифрових інструментів не лише модернізує освітній процес, але й вимагає переосмислення педагогічних методів та стратегій, що веде до формування нових освітніх парадигм.

Теоретико-методологічний аналіз цих нових парадигм є необхідним для розуміння сутності та напрямків розвитку сучасної освіти. Зокрема, концепція «Цифрової дидактики» розглядає організацію навчального процесу в умовах цифрової трансформації, акцентуючи увагу на конвергенції педагогічних та цифрових технологій. Це підкреслює важливість адаптації освітніх практик до вимог інформаційного суспільства та підготовки фахівців, здатних ефективно функціонувати в нових умовах.

Крім того, цифрова трансформація освіти сприяє розвитку концепції навчання впродовж життя, що стає ключовим елементом у забезпеченні безперервного професійного та особистісного розвитку індивідів. Використання цифрових технологій відкриває нові можливості для персоналізації навчання, гнучкості освітніх траєкторій та доступу до знань незалежно від місця та часу. Це, в свою чергу, вимагає від освітніх установ перегляду своїх стратегій та моделей функціонування, адаптації до нових реалій та потреб суспільства [1].

У процесі цифрової трансформації освіти виникає нова парадигма – цифрова дидактика, яка досліджує організацію навчального процесу в умовах цифровізації суспільства та переходу до мережевого суспільства. Цифрова дидактика спрямована на інтеграцію педагогічних та цифрових технологій для створення адаптивної освітньої системи, що відповідає вимогам цифрової економіки та інтересам усіх учасників освітнього процесу.

Цифрова педагогіка, як наука, вивчає закономірності передачі та сприйняття освітнього досвіду за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що відбувається у фізичній та віртуальній реальностях. Вона акцентує увагу на використанні цифрових інструментів для покращення якості навчання та забезпечення гнучкості освітніх траєкторій [2].

Впровадження цифрових технологій у навчальний процес сприяє розвитку концепції навчання впродовж життя, що стає ключовим елементом у забезпеченні безперервного професійного та особистісного розвитку індивідів. Це відкриває нові можливості для персоналізації навчання, гнучкості освітніх траєкторій та доступу до знань незалежно від місця та часу.

Однак цифровізація освіти також несе певні виклики, зокрема необхідність розвитку цифрової компетентності педагогів та студентів, забезпечення кібербезпеки та етичного використання цифрових ресурсів. Тому важливо не лише впроваджувати нові технології, але й розробляти методологічні підходи до їх ефективного та безпечного використання в освітньому процесі.

Таким чином, цифрова трансформація освіти постає як глибокий та багатоаспектний процес, що охоплює не лише технічні зміни, а й переосмислення педагогічних підходів, цінностей та ролей усіх учасників освітнього процесу. Нові освітні парадигми, зокрема цифрова дидактика та цифрова педагогіка, відкривають шлях до гнучкішої, персоналізованої та доступної освіти, здатної відповідати викликам інформаційного суспільства. У центрі цих змін перебуває необхідність формування цифрової компетентності, забезпечення етичного використання цифрових технологій, а також побудови адаптивної освітньої системи, яка сприятиме безперервному навчанню і професійному розвитку. Ці процеси вимагають глибокого теоретико-методологічного осмислення, аби цифрові інновації стали не просто інструментом, а рушійною силою якісних змін у сучасній освіті.

Список використаних джерел:

1. Одарченко В. Цифрова трансформація в системі вищої освіти України в умовах воєнного стану. URL: https://www.researchgate.net/publication/387358860_CIFROVA_TRANSFORMACIA_V_SISTEMI_VISOI_OSVITI_UKRAINI_V_UMOVAN_VOENNOGO_STANU.

2. Сисоєва С. Цифровізація освіти: педагогічні пріоритети. URL: https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2545.

Ніколаєв М. І. - доктор історичних наук, доцент
*Центральноукраїнський національний технічний
університет, м. Кропивницький, Україна*

СУЧАСНА ЛЕКЦІЯ З ІСТОРІЇ: СУБ'ЄКТИВНІ ПОТАТКИ

Як відомо, сучасний світ характеризується стрибкоподібним розширенням обсягу інформації, що зосереджена у невичерпному та безмежному ресурсі – Інтернеті. Відповідно, отримати відповідь на будь-яке запитання чи подію можливо по допомогу декількох натискань клавіш. Це саме стосується пошуку інформації у галузі історичних дисциплін та й, безпосередньо, історичних подій. З іншого боку, викладання історії та історичних дисциплін у сучасному університеті підпорядковано строгим, затвердженим програмам лекцій, які містять фактично ту ж саму інформацію, що зосереджена у просторах Інтернету. Складається враження, що лекцію з історії, згідно з програмою, замість викладача може підготувати кожний студент, скориставшись просторами Інтернету; довести таку лекцію до необхідного рівня, безумовно, допоможе штучний інтелект. Таким чином, *традиційне викладання історії як перелік подій та відповідних дат у сучасному середовищі повністю втрачає сенс та призводить до втрати інтересу студентів до лекцій і, за великим рахунком, ставить під сумнів компетентність викладача та руйнує його авторитет*. На мій погляд, з урахуванням змальованої вище ситуації, методологія викладання історії, зокрема, читання лекцій, у сучасному університеті повинна зазнати суттєвих змін. Насамперед маєтись на увазі відмова від традиційної форми викладання історії як сукупності історичних подій, що відповідають конкретним датам. Цей напрям вивчення історії, який можливо схарактеризувати як *загальний розвиток*, має перейти переважно у форму самостійної праці студентів;

головне у цьому напрямку – забезпечення контролю зі сторони викладача. Такий контроль може здійснюватися шляхом, наприклад, семінарських занять, підготовкою студентами контрольних завдань тощо.

Що ж стосується безпосередньо читання лекцій з історії викладачем, *головний виклик сучасності полягає у відмові від традиційного викладання історичних подій та набутті ексклюзивності*. Перш за все, маються на увазі лекції оглядового характеру високого рівня підготовки, ототожнення та обґрунтування, незалежно від хронології, тобто такі, що охоплюють усю історію людства та/або особні епохи. Другий напрям – лекції присвячені поглибленому «розбору та аналізу» конкретної історичної події та/або групи історичних подій, об'єднаних якимось критерієм тощо. Безумовно, такі лекції обов'язково повинні мати форму безперервного діалогу зі студентською аудиторією. Вони мають на меті постійно «держати у напрузі» студентів-слухачів та сформувати у них бажання подальшої самостійної праці у конкретних історичних питаннях.

Потрібно, також врахувати ще один важливий напрям лекційної роботи викладача. Отже, кожен викладач університету займається науковою діяльністю та періодично публікує наукові статті з відповідного напрямку історичних досліджень. *Наукова діяльність викладача історії обов'язково повинна висвітлюватися у лекційній роботі*; мається на увазі захопливий науковий процес пошуків, отримання нових історичних здобутків, захист цих здобутків від наукових опонентів, виявлення власних помилок та їхнього подолання тощо. За власним досвідом можу стверджувати, що *лекції, у яких висвітлюється власна наукова діяльність викладача мають найбільшу популярність у студентському середовищі*. Так, свого часу мною був запроваджений новий науковий напрям дослідження різноманітних написів Ольвії Понтійської на ґрунті відновлення літочислення IV–I ст. до Р.Х. У рамках цього напрямку я запропонував просопографічне відновлення імені однієї історичної особи (за двома збереженими літерами – *sic*) у суттєво фрагментарному лапідарному написі. Така реконструкція суттєво суперечила

традиційному (ономастичному) підходу до відновлення пошкоджених імен. Відповідно, мій науковий доробок став об'єктом злобної та некоректної критики зі сторони науковців, діяльність яких проводилася у традиційному річищі («дилетант», «за двома збереженими літерами приховані десятки інших імен» тощо). Але, через десять років цей фрагментований напис був з'єднаний з іншим фрагментом; моя реконструкція повністю підтвердилася; згодом вона стала основою для низки викладацьких програм. Лекція з висвітленням, у сутності, драматичних подій з цього приводу викликає найбільший інтерес у студентів-істориків.

Варто зазначити, що ексклюзивний підхід до викладання історії практикується у закордонних університетах шляхом запрошення до читання лекцій відомих науковців з інших університетів та/або країн. Відповідно, запрошений історик в одній або двох/трьох лекціях концентрує найпривабливішу інформацію щодо своїх наукових здобутків; як підсумок, такі лекції сприяють різкому підвищенню інтересу до вивчення історії та історичних досліджень. Моя пропозиція полягає у запровадженні 100% ексклюзивного підходу до читання лекцій з історії.

Повернуся до закономірного запитання: як же практично реалізувати запропонований ексклюзивний підхід до викладання історії у сучасному українському університеті? Адже існують узгоджені контролювальними інстанціями силабуси, робочі програми та методичні рекомендації до них, які передбачають викладення традиційного набору історичних знань. Відверто кажучи, я не маю системних реальних пропозицій з цього приводу та можу запропонувати лише згадане вище запрошення істориків з інших університетів для короткочасного читання лекцій. Також у своїй лекційній роботі я, у межах чинної програми, намагаюсь частково запровадити ексклюзивну форму, наприклад, ознайомити студентів із власними найновішими розвідками, які були висвітлені у нових наукових статтях тощо.

Стежко З. В. - кандидат філософських наук, доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та архівної справи,
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ФЕНОМЕН ФІЛОСОФІЇ У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

В умовах кардинальних трансформацій суспільного життя в Україні модернізація, оптимізація освіти є надзвичайно складним, багатоаспектним, але і надзвичайно актуальним завданням. Вклад науково-педагогічних працівників у його реалізацію важко переоцінити. Важливою є умова колективних, а не індивідуальних ідей, позаяк саме вони ведуть до системних рішень, де синергія зусиль дає більш ефективні результати.

Відносно філософії ситуація є дещо (якщо не кардинально) іншою. З одного боку, загальноприйнятною – філософію викладають в усіх ВИШах світу – є впевненість, що без орієнтуючої ролі філософії вирішення будь-яких соціальних проблем, у тому числі проблем освіти, є неможливим. Уся історія людства (окрім перехідних періодів) є втіленням ідей різних філософських течій – космоцентричної, релігійної, модерністської, атеїстично-комуністичної, постмодерністської. Ці течії в центр духовного життя ставлять різні пріоритети – теоцентризм, атеїзм, мистецтвоцентризм, антропоцентризм, соціоцентризм, раціоцентризм, ірраціоналізм. За твердженням Ф. Ніцше, постійно йде боротьба за панування основних філософських ідей, – в результаті чого відбуваються кардинальні зміни у житті мільярдів людей. І маємо підкреслити, що інших способів функціонування людства як організованої духовної цілісності не існує (уточнимо – філософія єдина, і розмаїття течій, «які представляє історія філософії, не є несумісними з єдністю..., окремий принцип, який є основою кожної системи, є лише відгалуженням одного й того самого всесвіту думки» [1, с. 12].

З іншого боку – у суспільстві досить поширеним є нерозуміння «потрібності» філософії та, як наслідок, небажання вивчати та керуватись її настановами. Цьому є декілька об'єктивних причин:

– «небажання розуміти» філософію є вродженим та виправданим, на що звернув увагу ще в XIV столітті Вільям Оккам. Згідно «бритви Оккама» (або принципу економії мислення) у повсякденному житті нормальним є прагнення простоти, тому обирають лише пояснення, засновані на мінімальній кількості загальних концепцій. Раціональна людина мимоволі використовує «бритву Оккама» щодня;

– необхідність вникати у філософські настанови знеціюється і тим, що вони не дають простих рецептів типу *know how*, а головне – абстрактний, гранично загальний стиль настанов є надто далеким від життя повсякденної людини *common sense*. Вимогу філософії у вирішенні усіх проблем доходити до сутності істини – чи це істина «практичного досвіду чи економічного розрахунку, чи технічного міркування, чи політичної мудрості, чи наукового дослідження» [2, с. 1], до глибинних основ *know why* – позаяк все породжується причинністю, а не емоційністю – здоровий глузд сприймає роздратовано, як «гімнастику розуму».

Це і є феномен філософії, який робить її унікальною. Специфічність та унікальність філософії пронизує її протягом всього періоду існування.

Відомий німецький філософ М. Хайдеггер вслід за В. Оккамом, але уже у XX ст., роздумував над проблемою ефективної участі сконцентрованої за 5 тисяч років мудрості філософії в оптимізації повсякденного життя людини здорового глузду і прийшов до невтішного висновку: «Здоровий» здоровий глузд. Він спирається на вимогу відчутної корисності та виступає проти знання про сутність існуючого, яке здавна називали «філософією». Здоровий глузд має власну необхідність... звертатись до "очевидності" своїх претензій та міркувань. Філософія ніколи не може спростувати здорового глузду, оскільки останній глухий до мови філософії, ... сліпий до того, що філософія ставить перед своїм основним баченням» [1, с. 1].

Як бачимо, така проблемна ситуація є даністю – логіка її філософського аналізу в цілому є неспростовною та дещо «безжальною». Але яке відношення вона має до освіти? Безпосереднє. Адже усі дорослі люди – не лише політики, артисти, а й науковці, педагоги, студенти – це люди здорового глузду. Їх повсякденні конкретні проблеми не є неповторними та взаємоізолюваними, а є частковими проявами більш загальних та гранично загальних (тобто філософських) закономірностей. А тому і стратегічне розв’язання їх лежить у загальному, концептуальному руслі. Але переважають тактичні, тобто поверхневі, абсолютизовані та емоційно насичені рішення. Вони, як правило, дають позитивний результат, але тимчасово; при цьому накопичення суперечностей не припиняється.

Висновок. Формування неконфліктної свідомості, ієрархічної системи виховання молоді, безумовно, є необхідним. Потрібна напружена постійна робота, щоб «формувати емоційний інтелект із філософських раціональних ідей як основи мислення та прийняття рішень людиною здорового глузду; формувати перехідні інтелектуально-емоційні патерни, моделі на міжпредметному рівні» [3, с. 83] – але на тлі дієвої участі держави та політичної еліти.

Список використаних джерел:

1. Hegel, F. 1830. Encyclopaedia of the Philosophical Sciences. Part One. URL: <https://www.marxists.org/reference/archive/hegel/works/sl/slintro.htm>.
2. Heidegger, M. 1943. On the Essence of Truth. URL: <https://aphelis.net/wp-content/uploads/2011/02/Martin-Heidegger-On-the-Essence-of-Truth.pdf>.
3. Andrii Kyrychenko, Zoya Stezhko. The principle of contradiction in scientific and pedagogical research on AI (methodological aspect). Вісник Львівського університету. Серія: «Філософсько-політологічні студії». №53. 2024. С. 78-85. URL: <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.53.9>.

Titova A.*Kiel University (Christian-Albrechts-Universität zu Kiel), Kiel, Germany***Skibina T.I.***Kherson State Agrarian and Economic University, Kherson, Ukraine*

CHATGPT IN EDUCATION: BALANCE BETWEEN INNOVATION AND ACADEMIC INTEGRITY

With the rapid development of artificial intelligence, ChatGPT has become one of the most widely used tools among students for learning, writing texts, translating, and analyzing information. Its use offers new opportunities but also raises discussions about academic integrity, the role of instructors, and changes in the education system [4].

According to a 2024 survey, 86% of students have already used ChatGPT for educational purposes, from generating ideas to writing texts and checking grammar [3]. This tool is most popular among technical, economic, and humanities students. An international study covering over 109 countries reported active use of ChatGPT in more than 60% of universities [6].

Students frequently use ChatGPT to write essays and papers, translate texts, prepare for exams, structure materials, and find examples, templates, or ideas for projects [3, 6].

When surveyed, students identified several key advantages, such as saving time, improving text quality, and the convenience it offers in working with information [3]. However, despite the benefits mentioned, concerns about academic integrity have emerged. According to data from Education Week, around 30% of students admit to using ChatGPT for cheating or completely writing their assignments. There are also fears that extensive use of artificial intelligence may reduce critical thinking skills [7].

Universities are responding in various ways: some have entirely banned ChatGPT, while others have integrated it as a tool into the learning process. For

instance, several universities in Germany and the United States have introduced courses on AI ethics and how to assess AI-generated content critically [6].

ChatGPT should not replace instructors or traditional learning and research; it can become a valuable tool when used ethically. Moreover, as with any AI, ChatGPT is a black box with an unknown loss function. There has been extensive evidence of its factual and logical mistakes and even discriminatory language [1, 2]. The use of ChatGPT in education should be deliberate and ethical. To ensure this, universities, instructors, and students could adopt the following measures:

- develop clear policies on AI use, establishing official rules regarding ChatGPT's role in the learning process, including guidelines for acceptable and unacceptable uses;
- communicate and demonstrate the model's limitations and fallacies while emphasizing the importance of fact-checking and own research;
- introduce academic integrity modules, including courses or training on academic writing ethics, critical thinking, and responsible use of digital tools, including AI;
- provide educational resources and case studies to discuss instances of ChatGPT misuse in different countries and the consequences for students, helping them better understand the risks of unethical behavior;
- use plagiarism and AI-detection tools;
- increase the use of oral and project-based assessments, teamwork, debates, defenses, and presentations, which are harder to generate in ChatGPT fully;
- foster more significant interest and motivation in learning by encouraging creativity and original thinking.

In conclusion, while using ChatGPT offers students numerous advantages—such as saving time, improved text quality, and convenience in managing information—it also presents serious challenges, particularly concerning academic integrity, the potential spread of false information, and the impact on critical thinking skills among students. The successful integration of ChatGPT into education is impossible without clear policies, ethical guidelines, and robust plagiarism detection technologies, as

well as without teaching students the proper use of such AI models and the evaluation of their output. Only then can students make the most of the benefits of artificial intelligence while preserving high educational standards and ethical integrity.

Bibliography:

[1] Borji, A. (2023) *A categorical archive of ChatGPT failures*. arXiv preprint arXiv: 2302.03494.

[2] Busker, T., Choenni, S., & Shoaib Bargh, M. (2023). *Stereotypes in ChatGPT: an empirical study*. In Proceedings of the 16th international conference on theory and practice of electronic governance (pp. 24-32).

[3] Digital Education Council Global AI Student Survey (2024) *AI or Not AI: What Students Want*. Official study report (free access upon request). <https://www.digitaleducationcouncil.com/post/digital-education-council-global-ai-student-survey-2024>.

[4] Huallpa, J. J. (2023). *Exploring the ethical considerations of using Chat GPT in university education*. Periodicals of Engineering and Natural Sciences, 11(4), 105-115. doi: <https://doi.org/10.21533/pen.v11.i4.200>.

[5] Lee, V.R., Pope, D., Miles, S., Zarate, R.C. (2024) *Cheating in the age of generative AI: A high school survey study of cheating behaviours before and after the release of ChatGPT*. Computers & Education: Artificial Intelligence (7) 10.1016/j.caeai.2024.100253.

[6] Ravšelj, D., Keržič, D., Tomažević, N., Umek, L., Brezovar, N., A Iahad, N., Abdulla, A. A., Akopyan, A., Aldana Segura, M. W., AlHumaid, J., Allam, M. F., Alló, M., Andoh, R. P. K., Andronic, O., Arthur, Y. D., Aydın, F., Badran, A., Balbontín-Alvarado, R., Ben Saad, H., Bencsik, A., ... Aristovnik, A. (2025). Higher education students' perceptions of ChatGPT: A global study of early reactions. PloS one, 20(2), e0315011. doi: 10.1371/journal.pone.0315011.

[7] Weimann-Sandig, N. (2023) *Digital Literacy and Artificial Intelligence – Does ChatGPT introduce the end of critical thinking in higher education?* EDULEARN23 Proceedings, pp. 16-21, doi: 10.21125/edulearn.2023.0011.

Цмикал Д. О. – здобувач вищої освіти,

*Науковий керівник: Шевчук О. В. – кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри цифрових, освітніх та соціо-економічних технологій*

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут»,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

МЕТОДОЛОГІЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ У КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

У сучасному освітньому просторі, що стрімко трансформується під впливом цифрових технологій, змішане навчання набуває особливого значення як інноваційний підхід, що поєднує традиційні методи викладання з онлайн-інструментами. Цей підхід сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, забезпечуючи гнучкість та індивідуалізацію навчання, що є вкрай важливим в умовах цифровізації суспільства. Змішане навчання дозволяє оптимально поєднувати очні заняття з дистанційними формами роботи, що сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу та розвитку самостійності студентів.

Методологія змішаного навчання передбачає системне використання різних моделей, таких як ротаційна модель, модель гнучкого графіка та перевернутий клас, які дозволяють адаптувати освітній процес до індивідуальних потреб студентів та специфіки навчальних дисциплін. Вибір відповідної моделі залежить від багатьох факторів, включаючи технічні можливості закладу освіти, рівень підготовки викладачів та студентів, а також зміст навчального матеріалу [1].

Впровадження змішаного навчання вимагає не лише технічного забезпечення, але й розробки нових педагогічних підходів та методик, що враховують особливості цифрового середовища. Зокрема, важливим є створення інтерактивних навчальних матеріалів, використання платформ для онлайн-співпраці та забезпечення зворотного зв'язку між викладачем та

студентами. Це сприяє формуванню цифрових компетентностей та підвищенню мотивації до навчання [3].

Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що змішане навчання сприяє зниженню рівня відсіву студентів, покращенню результатів навчання та підвищенню залученості студентів у освітній процес. Поєднання переваг аудиторного та онлайн-навчання дозволяє створити більш гнучку та адаптивну систему освіти, що відповідає сучасним вимогам та викликам [4].

У процесі цифровізації освіти змішане навчання набуло особливого значення, поєднуючи традиційні методи викладання з онлайн-інструментами. Цей підхід не лише підвищує гнучкість та доступність освітнього процесу, але й сприяє розвитку цифрових компетентностей у студентів. В Україні, особливо під час пандемії та воєнних дій, змішане навчання стало необхідністю, що дозволяє забезпечити безперервність освіти в умовах кризи.

Дослідження свідчать, що використання змішаного навчання сприяє покращенню якості знань здобувачів освіти та розвитку їхньої здатності до самостійного навчання. Зокрема, поєднання очних занять із дистанційними формами роботи дозволяє студентам глибше опановувати матеріал та розвивати навички самостійного опрацювання інформації.

Впровадження змішаного навчання вимагає від закладів освіти не лише технічного забезпечення, але й розробки нових педагогічних підходів. Важливим є створення комфортного інформаційного середовища, зокрема розробка онлайн-платформ для доступу до матеріалів, організація вебінарів та форумів для обговорення. Це сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів та підвищенню їхньої мотивації до навчання [2].

Змішане навчання також сприяє оптимізації партнерської взаємодії між викладачем та студентом, що є ключовим фактором у формуванні ефективного освітнього середовища. Використання цифрових технологій у поєднанні з традиційними методами навчання дозволяє створити більш персоналізований підхід до кожного студента, враховуючи його індивідуальні потреби та особливості.

Отже, методологія змішаного навчання у контексті цифровізації освіти є однією з найбільш перспективних відповідей на виклики сучасного освітнього середовища. Її ефективність полягає у здатності поєднувати переваги очного та дистанційного навчання, адаптуючи освітній процес до індивідуальних потреб студентів, технічних можливостей закладу та змін у суспільстві. Такий підхід дозволяє не лише забезпечити гнучкість та доступність знань, але й сприяє формуванню ключових компетентностей XXI століття, зокрема цифрової грамотності, самостійності, критичного мислення та взаємодії в онлайн-середовищі. Умовою ефективного впровадження змішаного навчання є методологічно обґрунтоване планування, інноваційні педагогічні стратегії та готовність усіх учасників освітнього процесу до конструктивної взаємодії в умовах цифрової трансформації.

Список використаних джерел:

1. Мар'єнко М.В., Сухіх А.С. Методика використання цифрових технологій у процесі змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 4(1). 2022. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4111>.
2. Самойленко І., Попадич О., Попадич Б. Змішане навчання: інноваційний підхід до освітнього процесу в умовах цифрової трансформації. Наукові праці МАУП. Педагогічні науки. 2024. Вип. 1 (60). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2024. С. 57-61. <https://journals.maup.com.ua/index.php/pedagogy/article/view/3112>.
3. Chervinska I., Melnyk N., Galyuk N. Blended learning as an innovative organization of the educational process in higher education institutions of Ukraine. URL: https://www.researchgate.net/publication/370191301_Blended_Learning_as_an_Innovative_Organization_of_the_Educational_Process_in_Higher_Education_Institutions_of_Ukraine.
4. Kalyniuk N.M., Franchuk V.V., Selskyi P.R., Humenna N.V., Hladii O.I. Blended form of education as an innovative approach in the training of medical students: The experience of Ukraine. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1575181324000809?via%3Dihub>.

II. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦЯ **ЯК СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС.**

Варнавська І. В. – кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальних та поведінкових наук,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
м.Кропивницький, Україна

ДОТРИМАННЯ МОВНИХ НОРМ **ЯК СТРАТЕГІЯ ПРОФЕСІЙНОГО УСПІХУ**

Мова є не лише засобом комунікації, а й інструментом самореалізації особистості у професійному середовищі. Чітке, грамотне та логічне мовлення сприяє формуванню авторитету фахівця, підвищенню його конкурентоспроможності та створенню позитивного іміджу. Дотримання мовних норм дозволяє уникати непорозумінь, забезпечує ефективне спілкування та допомагає правильно виражати свої думки.

У будь-якій професії ефективне мовлення допомагає налагоджувати ділові зв'язки, проводити переговори, виступати на конференціях, писати звіти та офіційні документи. Наприклад, юрист, який чітко формулює думки й дотримується норм юридичної термінології, викликає більше довіри у клієнтів і суддів. Лікар, який правильно пояснює пацієнтові діагноз і методи лікування, забезпечує якісний зворотний зв'язок і підвищує рівень медичного обслуговування. Інженер, який вміє грамотно описати технічний процес або скласти зрозумілу інструкцію, допомагає ефективній роботі всієї команди.

Дотримання мовних норм також є ключовим фактором у сфері публічних виступів. Лідери бізнесу, політики, викладачі використовують літературну мову для впливу на аудиторію. Наприклад, Стів Джобс, відомий своїми яскравими презентаціями, ретельно добирав слова та інтонації, що допомагало йому залучати інвесторів та споживачів. Успішні менеджери компаній часто

проходять спеціальні мовні тренінги для вдосконалення навичок публічних виступів та переговорів.

Крім того, знання мовних норм дозволяє фахівцеві брати участь у міжнародних проектах. Володіння професійною термінологією англійською мовою відкриває додаткові можливості для кар'єрного зростання та співпраці з міжнародними партнерами. Наприклад, IT-спеціаліст, який чітко розуміє та використовує відповідну термінологію, може успішно працювати у великих міжнародних компаніях.

Отже, грамотне мовлення сприяє самореалізації, адже дозволяє фахівцеві не лише ефективно взаємодіяти з колегами та клієнтами, а й просувати власні ідеї, брати участь у міжнародних проектах, будувати успішну кар'єру. Конкурентоспроможність сучасного фахівця значною мірою залежить від його здатності ефективно комунікувати. Володіння літературною мовою забезпечує високий рівень професійної компетентності, дозволяє адаптуватися до змін і успішно працювати в міжкультурному середовищі.

У діловому середовищі використання правильних мовних конструкцій і уникнення помилок є показником професіоналізму. Наприклад, співробітник, який надсилає грамотно оформлені електронні листи, дотримується норм офіційно-ділового стилю та уникає просторіччя, справляє враження серйозного й компетентного спеціаліста. Навпаки, неохайні, безграмотні тексти можуть призвести до втрати довіри з боку партнерів і клієнтів.

Знання мовних норм також відіграє важливу роль у міжнародній комунікації. Українські компанії, що працюють із закордонними партнерами, потребують спеціалістів, які вміють чітко й коректно висловлювати думки різними мовами. Наприклад, фахівець із зовнішньоекономічної діяльності, який досконало володіє мовними нормами української та англійської мов, має значно більше шансів отримати престижну роботу або просунутися кар'єрними сходами. У сфері туризму й готельно-ресторанного бізнесу рівень мовної культури персоналу впливає на репутацію закладу і рівень сервісу.

Крім того, грамотне мовлення сприяє розширенню професійних можливостей, адже фахівці з високою мовною компетентністю частіше беруть участь у міжнародних конференціях, форумах і грантових програмах. Наприклад, досвідчені науковці та викладачі, які дотримуються мовних норм, мають змогу друкуватися у престижних міжнародних журналах і брати участь у наукових симпозиумах.

Володіння мовною нормою також відіграє значну роль у підприємництві. Бізнесмени, які вміють чітко формулювати свої думки в усному та письмовому мовленні, з більшою ймовірністю залучають інвесторів, створюють успішні стартапи та просувають власний бренд. Наприклад, засновник компанії Microsoft Білл Гейтс завжди вирізнявся чітким і структурованим мовленням, що допомагало йому ефективно доносити свої ідеї до команди, партнерів і суспільства загалом.

Дотримання мовних норм – це не лише питання грамотності, а й стратегія професійного успіху. Чітке та правильне мовлення сприяє кар'єрному зростанню, підвищує конкурентоспроможність фахівця, дозволяє налагоджувати ефективну комунікацію і створює позитивний імідж у професійному середовищі. У сучасному світі, де інформація відіграє ключову роль, володіння літературною мовою стає одним із головних чинників успішної кар'єри та самореалізації. Від викладачів і юристів до лікарів і менеджерів – усі професії вимагають високого рівня мовної культури, що є запорукою ефективної комунікації, формування довіри і досягнення професійного успіху.

Список використаних джерел

1. Горошкіна О., Груба Т. Українська наукова мова: теорія і практика: навчально-методичний посібник. Суми : Університетська книга, 2023. 108 с.
2. Посмітна В.В. Мовна комунікація у професійній діяльності: навч.посіб. Київ: Київський ін-т НГУ, 2023. 188 с.

Вершигора С.І. -магістр психології,

аспірант кафедри психології

Науковий керівник – Орап М.О., доктор психологічних наук,

професор, завідувач кафедри психології

Тернопільський національний педагогічний

університет імені Володимира Гнатюка

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Конфлікт являється невід'ємною частиною людської взаємодії, оскільки виникає у процесі соціальної комунікації, професійної діяльності, міжособистісних та внутрішньоособистісних відносин. Вивчення психологічних особливостей конфліктної поведінки особистості має важливе значення для розуміння механізмів виникнення та розвитку конфліктів, а також для розробки ефективних стратегій їхнього врегулювання.

Сучасні соціальні, економічні та політичні трансформації, що відбуваються у світі та в Україні, зумовлюють зростання напруги у суспільстві та сприяють загостренню конфліктних ситуацій. Особливої уваги набуває проблема конструктивного вирішення конфліктів у міжособистісній та професійній сферах, що вимагає глибшого аналізу індивідуально-психологічних характеристик особистості, її стилю поведінки в конфліктних ситуаціях, рівня емоційного інтелекту та стратегій саморегуляції.

Дослідження конфліктної поведінки особистості є актуальним як у контексті практичної психології (зокрема, у конфліктології, організаційній та соціальній психології), так і з точки зору особистісного розвитку, адже вміння ефективно керувати конфліктами сприяє гармонізації стосунків та підвищенню психологічного благополуччя людини.

Дослідженням конфліктної поведінки ґрунтується на численних концепціях, розроблених як зарубіжними так і українськими науковцями. Зокрема: К. Левін, Л. Козер, М. Дойч, К. Томас, Р. Кілмен, Е. Берн, Д. Готтман,

Р. Фішер, В. Юрі, К. Хорні, Т. Яценко, В. Клименко, С. Кримська, О. Кочубей, А. Бандура та інші.

Конфліктна поведінка особистості – це сукупність когнітивних, емоційних і поведінкових реакцій людини в умовах конфліктної ситуації. Вона визначається як внутрішніми особистісними факторами, таких як: темперамент, характер, рівень емоційного інтелекту, а також зовнішніми обставинами: соціальний контекст, тип конфлікту, міжособистісні взаємодії [1].

На думку, М. Дойча конфліктна поведінка особистості визначається як спосіб взаємодії в ситуації несумісних цілей, інтересів чи поглядів, що може проявлятися як у співпраці, так і в протидії. Це сукупність стратегій, які особистість використовує для вирішення конфліктів, включаючи конкуренцію, співпрацю, компроміс, уникнення та пристосування. (К. Томас, Р. Кілмен) Відтак науковці наголошують на стратегіях взаємодії (конкуренція, кооперація) [3].

Конфліктна поведінка – це реакція особистості на стресову ситуацію, яка може проявлятися у формі підкорення, агресії або уникнення. (К. Хорні) Дослідниця акцентує увагу на внутрішніх психічних процесах та підсвідомих конфліктах [6].

А. Бандура пояснює конфліктну поведінку через соціальне навчання, й стверджує, що така поведінка є результатом соціального навчання і формується під впливом моделювання та спостереження за поведінкою інших [2].

Конфліктна поведінка – це спосіб реагування особистості на суперечності. Він залежить від соціально-психологічних чинників і може мати як деструктивний, так і конструктивний характер. (О. Кочубей) Це емоційна реакція особистості на суперечливі ситуації, яка визначається рівнем емоційної регуляції та навичками комунікації. (С. Кримська) [4].

Визначення науковців різняться тим, що ключовими факторами конфліктної поведінки є: психологічні особливості (механізми), соціальні фактори, емоційна регуляція, стратегія взаємодії.

Конфліктна поведінка особистості визначається комплексом психологічних факторів, що впливають на спосіб сприйняття та реагування людини на конфліктні ситуації. Вона включає когнітивні особливості які впливають на розуміння конфлікту та вибір стратегії поведінки. Емоційні особливості, що відіграють ключову роль у конфліктній поведінці, мотиваційні особливості визначають мету особистості, яка переслідується під час конфлікту, поведінкові аспекти, що включають різні прояви конфліктної поведінки: конструктивна поведінка (співпраця, асертивність) пасивна поведінка (уникнення, підкорення), деструктивна поведінка (агресія, маніпуляція, ігнорування) [5].

Дослідження конфліктної поведінки особистості свідчать про її багатовимірну природу, що охоплює когнітивні, емоційні, мотиваційні та поведінкові аспекти. Аналіз наукових підходів показує, що конфліктна поведінка визначається як взаємодія особистісних характеристик та соціального контексту, в якому виникає конфлікт.

Основні психологічні особливості конфліктної поведінки пов'язані з індивідуальними особливостями сприйняття конфліктних ситуацій, рівнем емоційної регуляції, домінуючими мотиваційними настановами та темпераментом особистості.

Список використаних джерел:

1. Антонійчук Н. Конфліктна поведінка особистості як результат впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників. *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*. 2019. Вип. 5. С. 3–8.

2. Герасімова Н. Є. Теоретичні передумови виникнення внутрішньоособистісного конфлікту. *Наукове проектування інноваційних та альтернативних систем вищої освіти: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (11–12 травня 2000 року)*. 2000. С. 197–201.

3. Грибок О. П. Психологічні особливості конфліктної поведінки студентів вищих навчальних закладів. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2012. № 14. С. 112–119.

4. Зенкова К. В. Взаємозв'язок акцентуацій характеру підлітків з поведінкою у конфліктній ситуації. Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана» (Протокол № 4 від 05 грудня 2024 р.). С. 50.

5. Мирошник О. Г. Психологічні чинники конфліктної поведінки особистості. 2012.

6. Чайковська О. М. Психологічні особливості конфліктності особистості у підлітковому віці. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 38 (1). С. 251–257.

Кацавець Руслан - кандидат юридичних наук, доцент;
Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЯ ЕФЕКТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ: ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ, МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ

Розмовляйте про те, що цікавить Вашого співрозмовника... (Дейл Карнегі) [6].

Ефективне спілкування – динамічний процес досконалості мовленнєвої майстерності. Це: логічна стрункість, багатство словника, виразність. Слід знати, одне просте слово може бути мірилом вираження сутності справи, ставлення до людини та її вчинків. Висококваліфікований фахівець повинен завжди знаходити потрібні слова, що аргументують і грамотно виражають думку. Слово ґрунтується на засадах високої професійної, суспільно-політичної моралі; несе енергію етико-естетичної краси і довершеності. Професійний рівень особистості визначається загальною культурою, інтелігентністю [5]. «Всебічному розвитку особистості сприяє висока культура мови. Це вміння правильно розмовляти..., активно використовувати мовні знання, творчо застосовувати їх відповідно до мети та обставин спілкування...» (Іван Вихованець) [6].

Так, щоб досягти мети у спілкуванні, зокрема, з діловими партнерами, треба знати, що саме тут найповніше виявляються особисті якості людини. Це – здатність до діалогу, взаєморозуміння; тонкощі психологічного впливу. Значущі усталені правила комунікативного етикету: порядок звертання; способи іменування (ім'я, по батькові, прізвище, посада, звання). А також узгодження комунікативної взаємодії. Необхідним є: достатність інформації; відповідність темі; зрозумілість стилю, тональність висловлювання [1].

Важливо для співрозмовників – вислухати один одного, уважно сприйняти сказане. Ось тут виявляються їхні властивості: доброзичливість, повага, вміння підтримувати розмову, надавати психологічну підтримку словом і жестом, а також давати належну оцінку мові, виразу обличчя. Адже може трапитися, що партнер, щось не усвідомив у монолозі і відчує себе недостатньо ерудованим. «Заговори, щоб я тебе побачив...» – ось бачення визначного давньогрецького мислителя Сократа. Він вважає, головним є: не принизити співрозмовника, а довести, що власні думки треба зіставляти з істиною єдиною для всіх. Спілкуючись з людьми, слід зважати на складність їхнього внутрішнього світу. Тож потрібно враховувати, що кожна людина – індивідуальна і неповторна; їй властиві будь-які закономірності [2].

Прикметна теорія ефективного спілкування американського педагога Дейла Карнегі. Це: сукупність ідей, положень, висловлювань, спрямовані на те, щоб допомогти людям стати успішним і впливовими у сфері комунікацій і спілкування; уникнути конфліктів; набути впевненості у словах і діях. За його твердженням, логіка – чудова річ. Але, коли йдеться про спілкування, люди – емоційні. Посилаючи людям емоції, вони ж отримуються і від них – мають зворотну дію. У результаті, мова фізичної форми тіла, голос, тональність передають близько 93 відсотків інформації. Ці ознаки показують, що людина відчуває і про що думає. Важливо створювати власні емоції. Скажімо, щоб бути веселим, то треба й діяти відповідно. Адже радість, позитивні емоції корисні для спілкування. Неширий інтерес помічається відразу і спілкування від цього програє.

Звичайно, спілкування може впливати на поведінку та психіку людини. Отож-бо у поведінці виявляється ставлення до моральних, правових норм; традицій, що існують у суспільстві. За поведінкою визначають особистісні особливості людини. Людина активізується до вимог часу, самовиражається, самостверджується; виявляє індивідуальні властивості (толерантність, культуру, освіченість) [3]. «За змістом і манерою мовлення можна уявити про рівень духовного розвитку людини, про її внутрішню культуру...» (Іван Вихованець) [6].

Значимість спілкування. Між співрозмовниками налаштовується взаєморозуміння, що активізує пізнавальні функції осіб; здатність формувати думки, почуття, стани (міри емоційної підтримки). Виникають міжособистісні стосунки. Це: взаємозв'язки між людьми, що виявляються у культурі спілкування, взаємовпливові у процесі спільної діяльності. Завважте, стосунки можуть мати кон'юнктивний (об'єднувальний) або диз'юнктивний (роз'єднувальний) зміст. Вони включають низку інструкцій, професійних орієнтирів, результативності, суб'єктивного оцінювання. У процесі взаємодії утворюється система стосунків, що ілюструє соціально-психологічну, духовну атмосферу [4].

За літературними джерелами, у міжособистісних стосунках вирізняються компоненти поведінки людей. Зокрема, когнітивний компонент особистості людини, яка спілкується із іншими, включає психічні процеси (сприймання, пам'ять, мислення); емоційний компонент охоплює все, що зафіксовано нарівні фізіологічних реакцій і суб'єктивних ставлень (внутрішньо особистісна, міжособистісна емоційна чутливість, партнерство, праця) [2].

Так, міжособистісні стосунки людей – являють сукупність об'єктивних зв'язків і взаємодій: ставлення до обов'язків; моральні відносини, що виявляються у сфері діяльності; норми професійної етики.

Список використаних джерел:

1. Кацавець Руслан Ділова українська мова. За новим Українським правописом: навчальний посібник. / 3-тє видання, доповнене і перероблене відповідно до ДСТУ 4163:2020. К.: Алерта, 2025. 342 с.
2. Руслан Кацавець Психологія у професійному спілкуванні Навчальний посібник. Київ: Алерта, 2025. 120 с.
3. Кацавець Р. С. Психологія розвитку особистості. Навчальний посібник. Київ: Алерта. 2024. 152 с.
4. Кацавець Р. С. Риторика і психологія. Навчальний посібник. Київ: Алерта, 2024. 234 с.
5. Кацавець Р. С. Підготовка майбутніх юристів. Навчальний посібник. Київ: Алерта, 2023. 178 с.
6. Руслан Кацавець (упорядник). 1000 цитат від великих і знаменитих. Навчальний посібник. К.: 2018. 140 с.

Огарєнко Т. А. – к. філол. н., доцент

Донецький державний університет внутрішніх справ,

м. Кропивницький, Україна

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність теми. У сучасному професійному середовищі комунікація відіграє ключову роль у взаємодії між людьми, організаціями та суспільством загалом. Ефективна комунікація повинна базуватися не лише на технічних навичках спілкування, а й на етичних принципах, які визначають моральні орієнтири та поведінкові стандарти в діловій взаємодії. Етичні засади комунікації сприяють встановленню довіри, поваги та взаєморозуміння між учасниками професійного діалогу.

Виклад матеріалу. Етика комунікації охоплює сукупність норм і цінностей, які регулюють процес спілкування, зокрема, у професійній сфері.

Вона включає такі принципи, як чесність, прозорість, взаємна повага, справедливість та відповідальність за сказане або зроблене. Етична комунікація – це не лише правильне висловлення думок, але й врахування інтересів та почуттів співрозмовника. Етика та дієвість комунікації тісно переплетені. Дотримання етичних засад підвищує довіру та сприяє ефективності спілкування. Наприклад, правдиве та відкрите спілкування зміцнює взаємини й допомагає досягти спільних цілей.

У професійному середовищі етика комунікації стає важливим фактором, оскільки від дотримання моральних норм залежить не тільки результативність робочих процесів, але й репутація особи чи організації. Недотримання етичних принципів у комунікації може призвести до конфліктів, втрати довіри та зниження якості співпраці. Ефективній комунікації зазвичай передують сформована моральна культура. «Моральна культура репрезентує здатність людини до вибору в спілкуванні, зокрема, діловому, таких комунікативних форм, стратегій і засобів, що сприяють формуванню ефективних партнерських стосунків. Вона визначається як співвіднесення, певна кореляція почуттів, мислення, поведінки з моральними цінностями, установками, принципами й нормами. Для моральної культури спілкування властиве прагнення до взаєморозуміння, відвертості, симпатії, довіри, вміння говорити та вміння слухати» [2, с. 11].

Результативна комунікація базується на кількох визначальних принципах. Один із ключових принципів етики комунікації – це відкритість і чесність у взаємодії. Важливо, щоб інформація, яку передає фахівець, була правдивою, точною та зрозумілою. Обман або маніпуляції інформацією неприпустимі, оскільки вони підривають довіру між сторонами та створюють негативний імідж для комуніканта.

Повага до співрозмовника – ще один фундаментальний етичний принцип. Це означає, що кожен учасник комунікації повинен ставитися до іншого з гідністю, незалежно від його статусу, поглядів або соціального становища. У професійному спілкуванні необхідно уникати принизливих висловлювань,

недоречних жартів або дискримінації за будь-якою ознакою. Особливої актуальності питання поваги набуло з появою digital спілкування. Як зазначають дослідники, «цифровий технологічний детермінізм, який змінив масштаби сучасного суспільства, особливо нового покоління цінностей, на тлі надмірної інформації призвів до девальвації ціннісних орієнтирів, які завжди визначали основний напрямок розвитку» [1].

Кожен, хто бере участь у професійній комунікації, несе відповідальність за поширену інформацію. Важливо розуміти, що слова можуть мати серйозні наслідки для інших, тому слід обережно підходити до вибору висловів та формулювання своїх думок. Ретельний підхід до вибору вербальних і невербальних засобів комунікації уможливить уникнення певних проблем. Зокрема, одним з найбільших етичних викликів у професійному середовищі є використання маніпуляцій або дезінформації з метою досягнення власних цілей. Така поведінка є порушенням етичних стандартів, оскільки підриває довіру до комунікатора й шкодить професійним стосункам.

Дотримання етики спілкування виявляється і в конфіденційній політиці. У багатьох професійних середовищах важливо дотримуватися конфіденційності. Розголошення приватної або ділової інформації без дозволу є серйозним порушенням етичних норм, що може призвести до втрати репутації або навіть юридичних наслідків.

Висновки. Дотримання етичних основ у комунікації сприяє побудові позитивної репутації як особи, так й організації. Принципи прозорості, чесності, справедливості та взаємної поваги сприяють формуванню позитивного робочого клімату та підвищенню продуктивності праці. У світі, де інформація та комунікація стають основними ресурсами, етика спілкування є не лише питанням моральних принципів, але й стратегічною необхідністю для досягнення успіху.

Список використаних джерел:

1. Андрійченко Ж., Близнюк Т., Майстренко О. Digital етикет та комунікації: тенденції та вимоги сьогодення. *Економіка та суспільство*, (34).

URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/983/941> (дата звернення: 27.03.2025).

2. Ділове спілкування: навчально-методичний комплекс дисципліни [Електронний ресурс]: навч. посіб. для здобувачів ступеня магістра за освітньо-професійною програмою ««Міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність» спеціальності 231 Соціальна робота. Укл.: О. І. Боковець. К. : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2022. 62 с.

RL : <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/3798baa5-cb95-4e45-a65b-d90b4a9db436/content> (дата звернення 25.03.2025)

Правоторова О. М. - доктор юридичних наук, професор,
*професор кафедри публічного управління права та гуманітарних наук,
член громадської організації «Академія адміністративно-правових наук».*
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Херсон, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ КЕРІВНИКА У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Зміцнення державності та становлення громадянського суспільства пред'явили принципово нові вимоги до системи державного управління та її функціонального ядра - державної служби. Питання про державну службу як професійну діяльність із забезпечення виконання повноважень державних органів набуло особливої актуальності у зв'язку з вирішенням завдань щодо формування правової, соціально орієнтованої демократичної держави [1].

Від керівників у публічному управлінні, державних службовців багато в чому залежить доля реформ у країні, формування громадянського суспільства та його взаємин із державою. У свідомості склався певний стереотип сприйняття державного службовця, пов'язані з образом чиновника - бюрократа.

Державній службі необхідно стати ефективним механізмом влади, змінити її нинішній імідж у бік соціально-бажаного образу, стати

соціальноорієнтованою не декларовано, а фактично. Захищаючи інтереси правової, соціальної держави, державна служба змушена повернутися обличчям до вирішення соціальних проблем громадянського суспільства, побачити конкретну людину з її потребами та інтересами. Тільки встановивши реальний зв'язок державної служби з життям народу, можна завоювати його повагу, авторитет, розуміння та підтримку у громадській думці. Виникла гостра потреба в керівниках - фахівцях, здатних орієнтуватися в швидко мінливих соціально-економічних обставинах, які вміють організувати державну службу не тільки на основі офіційно даних їм прав, а й шляхом використання різноманітних засобів неформального впливу на діяльність співробітників, опори на власний авторитет і авторитет державної служби [2].

У цьому аспекті дедалі більшу увагу дослідників і практиків управління привертає соціологічний, управлінський і соціально-психологічний феномен, іменований іміджем. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «імідж» виникло у сфері підприємництва як основний засіб психологічного впливу на споживача.

Мета дослідження – розкриття сутності іміджу керівника у державній службі з соціологічних, управлінських та соціально-психологічних позицій, визначення основних підходів до цілеспрямованого його формування.

Один із важливих компонентів внутрішнього іміджу країни - це уявлення пересічних громадян про владу та її політику. Таким чином, імідж держави залежить від іміджу влади та іміджу політичних діячів, які її уособлюють. На сучасному етапі розвитку багато в чому рівень довіри у взаєминах між владою та суспільством безпосередньо пов'язані з ефективністю держслужби та державного управління. Образ держслужбовця, що склався в суспільній і груповій свідомості, багато в чому здатний сповільнити або навпаки прискорити реалізацію державних реформ і програм.

Проблема формування іміджу керівника у публічному управлінні є однією із важливих у сфері побудови взаємин між державою та суспільством. Для гарантії стабільності в різних сферах суспільного життя та стійкості

системи влади необхідно сформувати стабільний позитивний імідж державної служби. У системі публічного управління державна служба займає важливе місце. Основним завданням цього інституту є практична реалізація державних функцій у конкретних процедурах управління. Вирішення проблем і завдань, що стоять у сфері публічного управління, неможливе без ефективної та професійної роботи державних службовців.

А завдання стоять складні, важливі, зокрема [3]:

- зміцнення державної влади одночасно із підвищенням якості обслуговування громадян;
- захист національних інтересів держави;
- створення необхідних умов для якісного соціально-економічного розвитку країни, регіону;
- своєчасна та адекватна реакція на виклики сучасності, з урахуванням загальнонаціональних інтересів.

Для вирішення цих завдань потрібні компетентні, професійно підготовлені кадри, державні службовці. І коли суспільство бачить в уряді, у системі органів державної влади професіоналів, високоосвічених, розумних, грамотних, які захищають інтереси держави та народу, то позитивний імідж державних службовців зростає, відбувається подальший розвиток та зміцнення всієї системи державної служби. Основною причиною, що ускладнює процес формування позитивного іміджу України за кордоном, є незавершеність процесу демократизації, що відображається в нестабільності та непередбачуваності внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Позитивний імідж, позитивна громадська думка, репутація самої державної влади та її представників, сформована та підтримувана в суспільстві, значно спрощує та прискорює просування державних реформ та сприяє швидкій реалізації державних перетворень. Процес формування позитивного та позитивного іміджу державного службовця – важкий і багатоетапний процес, який має бути заснований на результатах досліджень, крім того повинен спиратися на думку громадськості щодо їх розуміння про те, якими

параметрами повинен володіти керівник публічного управління досконало. Також ефективність процесу формування позитивного та позитивного іміджу залежить від діяльності всіх його суб'єктів:

- з боку громадськості: готовність надавати об'єктивні оцінки іміджу;
- з боку державних службовців: від зацікавлення самих службовців у формуванні особистого позитивного іміджу в масовій свідомості громадян;
- з боку ЗМІ: здатність стати своєрідним мостом, а не перешкодою для діалогу між органами влади та громадськості.

При формуванні образу державного службовця важливу роль займає система зв'язків з громадськістю, так як імідж - це сприйняття об'єкта суб'єктом. Завданням PR-служб є створення необхідного образу свідомості суспільства. PR у перекладі з англійської «public relations» означає «соціальні відносини». Зв'язки з громадськістю визнаються основною складовою ділових відносин, і вже в даний час можна сказати, що зв'язки з громадськістю – це новий вид діяльності, який сприяє розширенню кордонів управління у роботі підприємств, урядів та державних служб. Громадські відносини є основним компонентом ефективного управління будь-якою формою організованої діяльності, як приватного підприємства, так і держави в цілому, саме тому державні органи повинні створювати підрозділи, що складаються з фахівців, які займаються зв'язками з громадськістю.

Наразі імідж керівників у публічному управлінні є вагомою, важливою та невід'ємною частиною роботи державного апарату країни, що впливає на її ефективність. Вплив іміджу такий великий, оскільки кожен держслужбовець представляє державу і, як наслідок, створює у населення країни позитивні чи негативні емоції до наявного курсу політичного руху.

На формування іміджу керівника у публічному управлінні впливають як об'єктивні, і суб'єктивні чинники. До об'єктивних чинників, які впливають на формування іміджу керівників у публічному управлінні, відносять вплив суспільства, держави, державної служби. Поряд із соціально-інституційними факторами безпосередній вплив на формування іміджу керівників у публічному

управлінні надає фактор професійної затребуваності. Його дослідження розглядається в контексті вимог, що висуваються керівнику за посадою - за допомогою подвійного відображення: в самому управлінському колективі та з позиції соціального запиту населення.

Базовою вимогою є лідерські якості. Виділяючи особливості лідерства у сфері управління (наявність політичного та професійного виміру), можна дійти висновку, що керівник у публічному управлінні може бути лідером насамперед у професійній галузі і висловлювати її цінності як державної установи. На відміну від політичного лідерства, це лідерство професійно-управлінське. У процесі формування керівника у публічному управлінні як лідера істотне значення мають його потреби, інтереси та пов'язана з ними мотивація управлінської праці. Професіоналізм державних службовців одна із провідних чинників, яка має істотний вплив на процес формування іміджу державної служби та її керівника. Практично всі складові цього фактора відносяться до категорії суб'єктивних і, отже, піддаються свідомому розвитку. У оцінці діяльності керівника у публічному управлінні провідну роль відіграє авторитет, а не формальні владні повноваження. Ніяка керівна посада як така не забезпечує авторитет і повагу, їх треба завоювати, постійно підкріплювати справами, причому як службовими, так і особистими.

Список літературних джерел:

1. Матвійчук А. В. Ціннісний інтелект і проблема формування імперативу службового обов'язку. *Scientific research in the modern world. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2023. Pp. 612-617.*

2. Долгий О., Хрущ О. Професійна компетентність і компетенції державного службовця у контексті реформування публічної служби. *Вісник Національної академії прокуратури України. 2019. № 3. С. 7-22.*

3. Профілі професійної компетентності посадових осіб органів державної влади: наук. розробка / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, Р. В. Войтович. Київ : НАДУ, 2015. 64 с.

4. "Kenneth Ewart Boulding". American Academy of Arts & Sciences. Retrieved 2022-12-01.

5. Burns T., Stalker C.M. The management of Innovation, L., 1961. URL: <http://turkusowesniadania.pl/wp-content/uploads/2018/11/The-Management-of-Innovation.pdf>.

Пожарний Д. С. - здобувач вищої освіти
Акімова Н. В. доктор психологічних наук, доцент
Херсонський державний аграрно-економічний університет

ВПЛИВ ПОТРЕБИ У ВЛАДІ НА ОСОБИСТІСТЬ (УКРАЇНА І ПОЛЬЩА)

Актуальність. Потреба у владі - один із базових мотивів, що впливає на поведінку, цілі та соціальні відносини людини. Особливо вона проявляється у лідерів та підприємців. Вивчення цього феномену допомагає краще зрозуміти особистість керівника, його вплив на інших, а також потенційні ризики. Актуальність підсилюється міжкультурним порівнянням - зокрема, між Україною та Польщею.

Позитивні та негативні аспекти потреби у владі. У помірному вияві потреба у владі сприяє ініціативності, відповідальності та лідерству. Проте надмірна потреба може вести до авторитаризму, маніпуляцій і конфліктів. Баланс між амбіцією та емпатією є необхідним для здорового розвитку особистості.

Особистісні риси людей з високою потребою у владі. Такі особи часто мають впевненість у собі, прагнення до контролю, рішучість. Проте іноді їм бракує емоційної чутливості, що може ускладнювати стосунки з іншими. Значення мають також культурні та гендерні чинники.

Міжкультурні особливості: Україна і Польща. Польські підприємці частіше асоціюють владу з професіоналізмом і етикою, українські - з харизмою

та особистим впливом. Це свідчить про важливість урахування культурних відмінностей у психологічному аналізі лідерства.

Висновок. Потреба у владі може стати як ресурсом розвитку, так і джерелом психологічних труднощів. Її вплив залежить від особистісних якостей та соціального контексту. Ефективне лідерство вимагає не лише сили волі, але й емоційної зрілості та етичної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Максвелл, Дж. Лідерство та мотивація: психологія впливу. Київ: Видавництво "Наука", 2010.
2. Коваль, М. В. Соціальна психологія: теорії і дослідження влади в контексті лідерства. Львів: Літера, 2015.
3. Костенко, В. В. (2015). Психологія лідерства та влади в умовах сучасного суспільства [Текст]: монографія. Київ: Наукова думка. 245 с.

Храпко О. О. – аспірант другого року навчання, спеціальність 053 "Психологія", Університет Григорія Сковороди в Переяславі

РОЗВИТОК МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

В умовах глобалізації та зростаючої взаємозалежності держав міжнародні відносини відіграють дедалі важливішу роль у забезпеченні миру, стабільності та співробітництва на світовій арені. У зв'язку з цим зростає потреба у висококваліфікованих фахівцях, які не лише володіють глибокими знаннями у сфері міжнародного права, політики, економіки, а й здатні ефективно взаємодіяти з представниками різних культур та систем цінностей.

Ключовими професійними якостями майбутніх фахівців міжнародних відносин стають розвинуті міжособистісні навички: вміння налагоджувати конструктивний діалог, вести переговори, вирішувати конфлікти, досягати компромісів і будувати довірливі стосунки. Саме ці компетенції забезпечують

не лише професійну успішність, а й ефективне функціонування у багатокультурному середовищі міжнародної дипломатії та співробітництва.

Проблема міжособистісних стосунків займає особливе місце у психології. Питання формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців висвітлено у працях Білецької О.О. [1], яка розглядає міжкультурну компетентність фахівців у галузі міжнародних відносин як складову професійної діяльності. Особливості професійного спілкування та діагностики в контексті підготовки майбутніх юристів проаналізовано у дослідженнях Браткової О.І. [2]. Оцінці та формуванню психологічної сумісності фахівців, що працюють у міжнародних гуманітарних місіях, присвячені праці Миронця С.М. [3], який ґрунтовно досліджував як методи прогнозування сумісності, так і аспекти її формування у професійному середовищі [4,5].

До концептуалізації моделі міжкультурної компетентності у підготовці соціономічних фахівців звертається Пришляк О. [6]. Загальнокультурна компетентність як основа підготовки спеціалістів розглядається у публікації Оніпка В., Япринця Т. та Антонця А. [7]. Значну увагу формуванню готовності до міжкультурної комунікації приділяють Пріма Р.М. та Козак А.В. [8], а виховному аспекту професійно-особистісного розвитку – Растригіна А.М. та Клепар М.В. [9]. Важливість іншомовної підготовки як чинника міжкультурної компетентності підкреслює Сніговська О. [10].

Разом із тим, у сучасній науковій літературі недостатньо уваги приділяється вивченню та розвитку міжособистісних стосунків у студентів, що готуються до професійної діяльності у сфері міжнародних відносин. Це створює потребу у поглибленому дослідженні психологічних, соціальних і освітніх аспектів формування міжособистісної компетентності в умовах вищої школи.

Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування та аналітичне вивчення міжособистісних стосунків у майбутніх фахівців міжнародних відносин. У роботі використано результати емпіричних спостережень, здійснених у процесі навчання автора в КНУ імені Тараса Шевченка (Інститут

міжнародних відносин) та Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана за спеціальністю «Міжнародні економічні відносини».

Аналіз міжособистісної взаємодії в студентському середовищі зазначених закладів вищої освіти дозволив виявити характерні особливості соціально-психологічної адаптації, притаманні майбутнім фахівцям міжнародного профілю. Вибір саме цієї категорії студентів зумовлений високими вимогами до рівня комунікативної культури, міжкультурної толерантності та емоційної стійкості в умовах їх професійної підготовки.

Організація аналітичного дослідження охоплювала три умовні етапи: теоретико-аналітичний, констатувальний і формувальний. Такий поділ дозволив системно дослідити динаміку міжособистісних стосунків, проаналізувати чинники їх формування та сформулювати рекомендації щодо удосконалення адаптаційних стратегій у студентському середовищі.

На першому етапі було здійснено ґрунтовний аналіз наукової літератури з проблематики міжособистісних стосунків, соціальної адаптації особистості, а також специфіки професійної підготовки фахівців міжнародних відносин. Розглянуто вітчизняні та зарубіжні підходи до визначення структури, чинників і динаміки розвитку міжособистісної взаємодії.

Результати літературного огляду засвідчили недостатню увагу до системного вивчення міжособистісних зв'язків саме в контексті підготовки студентів-міжнародників. Виявлено потребу в поєднанні особистісних і соціально-психологічних чинників при побудові моделей ефективної міжособистісної комунікації.

У результаті аналізу було виокремлено основні характеристики міжособистісних стосунків (дружність, агресивність, альтруїзм), а також компоненти соціально-психологічної адаптації (самооцінка, прийняття інших, емоційний комфорт, адаптивність). Ці параметри стали основою умовного структурування результатів спостережень і узагальнень, здійснених автором у процесі навчання.

На другому, умовно констатувальному етапі, було проаналізовано типові особливості міжособистісної взаємодії в студентських групах. Установлено, що значна частина студентів демонструє середній рівень соціально-психологічної адаптації, недостатню емоційну відкритість і низький рівень комунікативної впевненості. Водночас у частини студентів виявлено підвищений рівень агресивності та знижену адаптивність до змін соціального середовища, що ускладнює конструктивну взаємодію.

Ці спостереження стали підґрунтям для третього — формувального — етапу, що передбачав розробку теоретичних рекомендацій з оптимізації міжособистісних стосунків. Було запропоновано комплекс психологічних і педагогічних заходів (комунікативні тренінги, інтерактивні вправи, елементи групової психотерапії), спрямованих на розвиток емоційного інтелекту, комунікабельності, альтруїзму та зниження рівня конфліктності.

Таким чином, результати аналізу підтверджують, що формування сприятливого міжособистісного клімату є ключовим чинником соціально-психологічної адаптації майбутніх фахівців у сфері міжнародних відносин. Виявлені характеристики можуть бути враховані під час розроблення освітніх програм, спрямованих на підготовку студентів до ефективної професійної взаємодії в багатокультурному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Білецька, О.О. Міжкультурна компетентність фахівців у галузі міжнародних відносин як складова професійної діяльності. *Питання культурології*. 2017. (33), С.86-95.
2. Браткова, О.І. Інноваційні психолого-педагогічні методи діагностики професійного спілкування майбутніх фахівців юридичної діяльності. 2018. С.10-15.
3. Миронець, С. М. Оцінка і прогноз психологічної сумісності фахівців міжнародних гуманітарних місій. ОРГКОМІТЕТ, 2018.С.205.

4. Миронець, С.М. Формування психологічної сумісності фахівців міжнародних гуманітарних місій. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. Збірник наукових праць. Вип. 22. Х.: НУЦЗУ, 2017. 330 с., С. 175.
5. Миронець С.М. Психологічні аспекти діяльності міжнародних гуманітарних місій. *Роль особистості у формуванні соціальних відносин у сучасному суспільстві*: зб. наук. Праць. Заг.ред. Н.В. Ківенко. Ірпінь: Вид-во Національного ун-ту ДПС України, 2014. С. 284.
6. Пришляк, О. Концептуалізація моделі міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2021.(1 (48)), С.355-360.
7. Оніпко, В., Япринець, Т., Антонець, А. Загальнокультурна ключова компетентність як основа підготовки майбутніх фахівців. *Українська професійна освіта= Ukrainian professional education*, 2023.(14), С.81-88.
8. Пріма, Р. М., Козак, А. В. Зміст формування готовності до міжкультурної комунікації майбутніх фахівців із міжнародних відносин. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries*, 2021. С. 211-231.
9. Растригіна, А. М., Клепар, М. В. Виховний сегмент професійно-особистісного розвитку майбутнього фахівця-міжнародника. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*, 2019.(178), С.61-65.
10. Сніговська, О. Професійна іншомовна підготовка як важливий чинник формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців із міжнародних відносин. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*, 2015.(Вип. 54), С. 314-317.

Цумарєва Н.В. - *к.психол.н., доцент,*

Гутовська Н.С. - *студентка факультету № 4,*

Донецький державний університет внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ТА СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ТА ВІЙНИ

Пандемія COVID-19 та повномасштабна війна в Україні, істотно змінили звичний спосіб життя молоді. Внаслідок карантинних обмежень, самоізоляції, дистанційного навчання та вимушеного переміщення, молодь опинилася в умовах, де звичні канали комунікації стали недоступними або суттєво обмеженими. Це, у свою чергу, впливає на характер міжособистісного спілкування та психологічне благополуччя, адже соціальна взаємодія є ключовим фактором у процесі формування в юнацькому віці. Період студентства супроводжується активним формуванням соціальних зв'язків, самоідентифікацією та пошуком підтримки у середовищі однолітків. Вимушена ізоляція може порушити ці процеси і призводити до почуття самотності, зниження емоційної стійкості та формування механізмів адаптації.

Окрему увагу варто приділити впливу цифрового середовища, яке стало чи не єдиним способом збереження соціальних контактів під час локдауну та війни. У багатьох випадках онлайн-спілкування частково компенсувало втрату офлайн-контактів, однак водночас могло сприяти розвитку інтернет-залежності та зниженню якості реального спілкування. Дослідження змін у комунікативній поведінці є важливим для розуміння, як саме сучасна молодь справляється з викликами глобальних криз, що дозволить не лише описати психологічні процеси, які відбуваються під час ізоляції, а й сприятиме створенню ефективних стратегій психологічної підтримки.

Дослідження аспектів соціальної ізоляції серед молодих людей під час пандемії COVID-19 представлені, зокрема, у статті Лисенкової О.В. та Очнєвої М.С., де авторки роботи звертають увагу на те, що довгострокове

перебування в умовах обмеженого соціального контакту спричиняє формування соціального страху, зниження комунікативної активності та підвищену тривожність. Особливо актуально це для молоді, яка перебуває на етапі активної соціалізації та формування стабільних зв'язків із зовнішнім світом [4].

Вплив війни на молодь також досліджено в аналітичній праці центру Cedos та агенції Info Sapiens, і вказано, що більшість молодих людей відчують негативні зміни в психічному стані, втрати соціальних ролей та труднощів у реалізації професійних та освітніх планів. Більшість респондентів перебували в стресовому стані та відчували потребу в психологічній підтримці [2].

У науковій роботі Близової О.Є. розглядаються теоретичні засади адаптації внутрішньо переміщених осіб, що є надзвичайно важливим для розуміння адаптаційних процесів у контексті війни [1].

Особливу увагу також заслуговує соціологічні дослідження Програми розвитку ООН, де наголошується на зниженні рівня соціальної активності, зростанні тривожності та розчаруванні в майбутньому серед молоді. Респонденти відзначали втрату соціальних контактів, мотиваційні спади та труднощі з організацією повсякденного життя в умовах карантину [5].

Загалом, соціологічні дослідження свідчать про значний вплив пандемії та війни на соціальну комунікацію та адаптацію серед молоді України, тим самим вказуючи на необхідність подальшого дослідження та розробки програм підтримки цієї вікової групи [3].

Для дослідження особливостей комунікації та спілкування студентської молоді в умовах вимушеної ізоляції через пандемію та війну доцільно використовувати комплексний підхід, який дозволяє оцінити як міжособистісну взаємодію, так і загальний рівень адаптації, психологічного стану та залежності від онлайн-форм спілкування. Так, доцільним на нашу думку є використання комплексу таких методик: Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, яка дозволяє оцінити особливості спілкування особистості з соціальним

оточенням, Шкала самотності Рассела і Фергюсона (UCLA Loneliness Scale) для вимірювання рівня суб'єктивного відчуття ізолюваності, Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда, яка дає змогу визначити загальний рівень адаптації особистості до соціального середовища, Шкала сприйманого стресу (Perceived Stress Scale — PSS-10), що дозволяє виявити загальний рівень стресу, пов'язаний зі змінами способу життя, невизначеністю та відсутністю стабільності, Тест Кімберлі Янг на інтернет-залежність (Internet Addiction Test), що дозволяє оцінити рівень залучення до цифрового середовища та визначити, чи стало використання інтернету заміником реального спілкування.

Крім стандартизованих психодіагностичних методик, у рамках нашого дослідження була розроблена авторська анкета «Вплив ізоляції під час пандемії та війни на спілкування молоді», яка дозволила більш гнучко врахувати специфіку теми й контингент досліджуваної вибірки. Анкета включає як закриті, так і відкриті питання, спрямовані на виявлення змін у способах спілкування, психологічному самопочутті та адаптаційних механізмах студентської молоді в умовах пандемії COVID-19 та повномасштабної війни. Вона охоплює ключові аспекти адаптації: емоційне сприйняття змін, вибір стратегій подолання труднощів, ставлення до цифрового спілкування, досвід самотності, а також очікування на майбутнє. У поєднанні з валідованими методиками ця анкета дозволяє отримати цілісну картину трансформації комунікативної поведінки молоді під впливом пандемії та війни.

За нашими спостереженнями над студентською молоддю ми відмічаємо, що вимушена соціальна ізоляція, спричинена пандемією COVID-19 та війною в Україні, суттєво вплинула на характер міжособистісного спілкування та комунікації. Так, спостерігається зменшення кількості офлайн-комунікацій та перехід до переважно онлайн-форм спілкування; підвищення почуття самотності та емоційної відстані, навіть при наявності цифрової взаємодії; трансформація міжособистісних стилів взаємодії — наприклад, посилення обережності, закритості або навпаки — зростання потреби в комунікації як

способі зниження тривожності; підвищення рівня інтернет-залежності як компенсаторного механізму соціального дефіциту; зниження адаптаційного потенціалу у частини молоді, а у інших — розвиток нових стратегій соціальної адаптації в умовах обмежених ресурсів.

Таким чином, основна гіпотеза полягає в тому, що зміни в соціальному середовищі, спричинені пандемією та війною, істотно вплинули на якість, частоту та форми спілкування молоді, а також на їхній психологічний комфорт і здатність адаптуватися до нових умов. У процесі емпіричного дослідження очікується отримання комплексних даних, які дозволять виявити основні зміни в міжособистісному спілкуванні студентської молоді в умовах пандемії та війни.

Список використаних джерел:

1. Блинова О. Є. Соціально-психологічна адаптація вимушених мігрантів: підходи і проблеми вивчення феномена акультурації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Психологічні науки» : зб. наук. праць. Херсон : Гельветика, 2016. Вип. 3, том 1. С. 111-117.
2. Вплив війни на молодь в Україні : звіт за результатами соціологічного дослідження Міністерства молоді та спорту України, Info Sapiens і ГО «Аналітичний центр Cedos». Київ : Мінмолодьспорту. 2023. 74 с. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/Socdoslidjenja/Bpliv%20vijnny%20na%20molody%20v%20Ukrayini.2023.pdf (дата звернення 11.04.2025).
3. Вплив війни на молодь в Україні : соціологічне дослідження. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vpliv-vijni-na-molod-v-ukrayini> (дата звернення 11.04.2025).
4. Лисенкова, О. В., Очнєва М. С. Соціофобія як результат соціальної ізоляції. *Психологія і особистість*, 2023. №1, с. 103–104.
5. Як живе молодь України під час COVID-19 : результати соціологічного дослідження. Програма розвитку ООН в Україні. 2020. Київ : ПРООН.

URL:<https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/yak-zhyve-molod-ukrayiny-pid-chas-covid-19> (дата звернення 11.04.2025).

*Якубовська К. О. – здобувачка вищої освіти, магістрантка,
Науковий керівник – Сушарник Я. А., кандидат економічних наук,
доцент кафедри публічного управління, менеджменту та інклюзивної
економіки, Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
"Кам'янець-Подільський державний інститут",
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ КЕРІВНИКА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ

У сучасних організаціях ефективне управління значною мірою залежить від соціально-психологічного клімату в колективі, який формується під впливом різних чинників, серед яких ключову роль відіграють комунікативні особливості керівника. Спілкування між лідером та підлеглими визначає рівень довіри, взаєморозуміння та співпраці, що безпосередньо впливає на продуктивність та задоволеність працівників.

Соціально-психологічний клімат характеризується стійкими взаємовідносинами в колективі та ставленням його членів до умов праці та керівництва. Він відображає реальну ситуацію внутрішньогрупової взаємодії та міжособистісних відносин [1].

Комунікативні навички керівника, такі як здатність до активного слухання, чітке та відкрите передавання інформації, емпатія та конструктивний зворотний зв'язок, сприяють створенню позитивного клімату. Відсутність цих навичок може призвести до непорозумінь, конфліктів та зниження мотивації працівників.

Крім того, стиль керівництва впливає на соціально-психологічний клімат. Демократичний стиль, який передбачає залучення працівників до процесу

прийняття рішень та врахування їхніх думок, сприяє підвищенню задоволеності та згуртованості колективу. Натомість авторитарний стиль може викликати напруженість та зниження ініціативності серед співробітників.

Комунікативні особливості керівника відіграють ключову роль у формуванні соціально-психологічного клімату колективу. Дослідження показують, що стиль керівництва безпосередньо впливає на рівень задоволеності працівників, їхню мотивацію та ефективність роботи. Наприклад, демократичний стиль управління сприяє створенню позитивного клімату, де працівники відчують себе залученими до процесу прийняття рішень, що підвищує їхню відповідальність та ініціативність.

З іншого боку, авторитарний стиль керівництва може призвести до напруженості в колективі, зниження рівня довіри та відкритості між керівником і підлеглими. У таких умовах працівники часто відчують себе недооціненими, що негативно впливає на їхню продуктивність та загальний моральний стан [2].

Важливим аспектом є також комунікативна компетентність керівника, яка включає здатність до активного слухання, чіткого вираження думок та емпатії. Розвиток цих навичок сприяє покращенню взаємодії в колективі, зменшенню конфліктів та підвищенню рівня задоволеності працівників.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що комунікативні особливості керівника є фундаментальним чинником формування соціально-психологічного клімату в колективі. Якість управлінської комунікації, стиль взаємодії з підлеглими, здатність до емпатії та відкритості безпосередньо впливають на рівень довіри, згуртованості, мотивації та емоційного комфорту в трудовому середовищі. Демократичний стиль керівництва, що ґрунтується на активному залученні працівників до прийняття рішень і дотриманні принципів взаємоповаги, створює умови для розвитку сприятливого мікроклімату. Натомість авторитарні моделі спілкування можуть знижувати продуктивність, провокувати конфлікти й негативно позначатися на морально-психологічному стані колективу. Отже, підвищення ефективності управлінської діяльності

неможливе без усвідомлення важливості комунікативної компетентності як однієї з провідних умов розвитку здорового соціально-психологічного клімату в організації.

Список використаних джерел:

1. Сімоненко О. Теоретична модель соціально-психологічного клімату в організації в процесі впровадження децентралізації в Україні. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/553/586>.
2. Шушкевич М.В. Вплив стилю керівництва на динаміку взаємовідносин в колективі. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/27702/2/VII_AZST_2018v3_Shushkevych_M_V-The_influence_of_256-257.pdf.

III. СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ **ТА СИСТЕМИ ОСВІТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ**

Барабаш В. М., здобувач вищої освіти
Акімова Н.В. доктор психологічних наук, професор,
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Херсон, Україна

ВПЛИВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА СПІВПРАЦІ УНІВЕРСИТЕТІВ НА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Соціально-економічні виклики сучасності суттєво трансформують систему освіти. Глобалізація та стрімкий прогрес інформаційних технологій прискорили перехід до нових форм навчання, де дистанційна освіта зайняла центральне місце. Паралельно міжуніверситетська співпраця, як на національному, так і на міжнародному рівнях, забезпечує обмін ресурсами, досвідом і новаторськими підходами. Усе це сприяє створенню інноваційного освітнього середовища, здатного відповідати запитам суспільства та економіки, орієнтованої на знання. Тому теоретичний аналіз впливу дистанційного навчання й кооперації університетів на розвиток інноваційного середовища є актуальним завданням для підготовки фахівців, конкурентоспроможних у сучасних умовах.

Дослідження має на меті оцінити, як дистанційне навчання та співпраця університетів впливають на формування інноваційного освітнього середовища. Увагу зосереджено на таких аспектах, як доступність освіти, якість навчального процесу, впровадження цифрових технологій і створення передумов для розвитку здібностей студентів та викладачів. Робота спрямована на визначення перспектив і труднощів цього процесу, а також на обґрунтування підходів до його вдосконалення.

Теоретичне дослідження ґрунтується на аналізі й узагальненні наукової літератури, порівнянні моделей дистанційного навчання та міжуніверситетської взаємодії, а також на системному підході до вивчення їхнього впливу на освітнє середовище. Розглянуто роботи вітчизняних і зарубіжних авторів із питань цифровізації освіти, а також звіти міжнародних організацій (UNESCO, OECD) про тенденції у вищій освіті. Використано дані з відкритих джерел, зокрема статистичні звіти щодо застосування дистанційного навчання в різних країнах.

Дистанційне навчання значно вплинуло на вищу освіту, особливо в період глобальних криз. Воно розширює доступ до знань, долаючи географічні й соціальні обмеження, що має особливе значення для регіонів із нерівномірним економічним розвитком. На думку дослідників, онлайн-освіта забезпечує можливості для навчання незалежно від місця перебування чи матеріальних ресурсів [5]. Застосування цифрових платформ (Zoom, Microsoft Teams) підвищує гнучкість процесу освіти, дозволяючи студентам самостійно визначати ритм і обсяг засвоєння матеріалу. Водночас цей формат виявляє певні недоліки, зокрема послаблення соціальних контактів між учасниками навчального процесу, що може ускладнити розвиток навичок, важливих для інноваційної діяльності.

Співпраця між університетами відіграє ключову роль у формуванні інноваційного освітнього середовища. Міжнародні партнерства, спільні дослідження та програми обміну сприяють інтеграції передового досвіду, підвищенню якості викладання й розробці міждисциплінарних підходів. Зокрема, програма Erasmus+ підтримує академічну мобільність, забезпечуючи обмін знаннями між університетами Європи [3]. Подібним чином Horizon Europe стимулює інноваційні проекти через кооперацію закладів вищої освіти з іншими секторами для вирішення глобальних проблем [4]. Аналітики зазначають, що такі зв'язки між університетами формують міжнародні мережі знань, які сприяють розвитку інновацій у сфері освіти [1]. Теоретичні підходи вказують, що поєднання дистанційного навчання з міжуніверситетською

співпрацею може сприяти появі віртуальних платформ, де учасники з різних країн спільно працюють над проєктами в реальному часі.

Інноваційне освітнє середовище на теоретичному рівні розглядається як система, що об'єднує технології, людські ресурси та організаційні структури для створення й застосування нових знань. Дистанційне навчання забезпечує технічну базу, а співпраця університетів додає соціальні компоненти. При цьому ефективність такого навчання залежить від цифрових компетенцій викладачів і студентів, а також від доступності сучасних технологій [2]. Порівняльний аналіз свідчить, що країни з розвинутою інфраструктурою дистанційної освіти (наприклад, США, Великобританія) досягли успіхів у створенні інноваційних середовищ завдяки поєднанню онлайн-курсів із проєктами, реалізованими в партнерстві з іншими університетами. У країнах, що розвиваються, цей процес стримується обмеженими ресурсами та недостатньою координацією між закладами освіти. Теоретичні висновки підтверджують, що для посилення позитивного ефекту потрібні стратегії, які поєднують державну підтримку, інвестування в технології та розвиток міжуніверситетських зв'язків.

Отже, дистанційне навчання й співпраця університетів взаємодоповнюють одне одного, трансформуючи освіту в інноваційне середовище. Вони створюють умови для розвитку креативності, адаптивності та конкурентоспроможності на глобальному рівні, що відповідає сучасним вимогам. Подальші дослідження можуть зосередитися на розробці моделей інтеграції цих елементів із урахуванням регіональних особливостей.

Список використаних джерел:

1. Altbach, P. G., & Knight, J. (2007). The internationalization of higher education: Motivations and realities. *Journal of Studies in International Education*, 11(3-4), 290-305. <https://doi.org/10.1177/1028315307303542>.
2. Bates, A. W. (2019). *Teaching in a digital age: Guidelines for designing teaching and learning* (2nd ed.). Tony Bates Associates Ltd.

3. European Commission. (2025). *Erasmus+: EU programme for education, training, youth and sport*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>.
4. European Commission. (2025). *Horizon Europe: The EU research and innovation programme*. Retrieved from <https://surl.li/bqecfk>.
5. Garrison, D. R., & Vaughan, N. D. (2008). *Blended learning in higher education: Framework, principles, and guidelines*. Jossey-Bass.

Барабаш В. А., – к.пед.н., доцент;

Глєбова Л. В. – к.філол.н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет,

м. Кропивницький, Україна

ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

Сьогодні перед вищою освітою відкриваються нові можливості, але водночас університети повинні адаптуватися до нових реалій, балансує між міжнародними стандартами та національними особливостями освіти. Глобалізація освіти обумовлює відкритість до міжнародних освітніх програм, онлайн-курсів, співпрацю із зарубіжними закладами вищої освіти, що сприяє розвитку освіти, роблячи її більш гнучкою, технологічною та мобільною, орієнтованою на майбутнє. Однак, для ефективного розвитку необхідно зберігати баланс між глобальними тенденціями та національними освітніми традиціями, враховуючи потреби суспільства та ринку праці.

Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки одним із головних завдань визначає інноватизацію вищої освіти, акцентуючи на необхідності створювати оптимальні умови для розвитку інновацій та результативному впровадженні у закладах вищої освіти нових знань і технологій [5].

За твердженням українських дослідників А. Джурило, І. Дзюбенка, О. Глушко, О. Локшиної та О. Семеног, педагогічна інновація – це цілеспрямована зміна, що впроваджує у освітнє середовище стійкі елементи нововведень, які сприяють покращенню окремих складових, компонентів та всієї освітньої системи загалом [7].

Педагогічна інновація слугує основою для формування інноваційної педагогіки – напряду, що не лише впроваджує новітні методики, технології та підходи до навчання, а й забезпечує їхню системну реалізацію, адаптацію та розвиток в освітньому процесі. Таким чином, педагогічні інновації є складовими елементами інноваційної педагогіки, яка на їх основі змінює традиційну модель освіти, орієнтуючи її на сучасні виклики та потреби суспільства.

М. Братко, М. Козир, тлумачать поняття «інноваційна педагогіка» все частіше використовується у зв'язку з результатами навчання (що презентуються як знання, навички, відповідальність та автономія чи знання, навички, ставлення та цінності), які необхідні сучасним здобувачам освіти для успішного функціонування у сучасному світі, створення кращого власного та суспільного майбутнього, а також у контексті освітніх систем, які можуть ефективно розвивати здобувачів освіти [1].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що перехід від традиційної до інноваційної педагогіки обумовлений низкою ключових тенденцій: цифровізація освіти, що передбачає активне використання інформаційно-комунікаційних технологій, електронних платформ та адаптивного навчального середовища; персоналізація навчання – орієнтація на індивідуальні освітні траєкторії, розвиток навичок самостійного навчання та критичного мислення; розвиток емоційного інтелекту; проєктне та проблемно-орієнтоване навчання – залучення студентів до розв'язання кейсів, міждисциплінарних проєктів тощо; міжнародна мобільність, яка забезпечує плідну співпрацю з міжнародними організаціями та закладами вищої освіти; steam-підхід – інтеграція науки, технологій, інженерії, мистецтва та математики для розвитку

міждисциплінарних знань; застосування в освітньому процесі штучного інтелекту; адаптація та модернізація освітнього процесу відповідно до стратегічних цілей сталого розвитку; орієнтація на міждисциплінарні й практико-орієнтовані програми та впровадження дуальної освіти й партнерства з роботодавцями.

У сучасних умовах розвитку суспільства педагогічна інноватика охопила різні сфери освіти, зокрема дидактичну, виховну та управлінську, істотно вплинувши на результати освітньої діяльності. Характер змін, що в ній відбуваються, а також визначення інновацій ґрунтуються на таких критеріях:

- релятивність – порівняння нововведення з наявними освітніми практиками;
- рідкісність – визнання унікальності та неповторності інновації;
- продуктивність – підтвердження її ефективності та результативності;
- очевидність – чіткість і зрозумілість новизни без викликання сумнівів;
- ефективність – досягнення високих результатів за мінімальних витрат;
- цінність – відповідність нововведення гуманістичним принципам.

Підготовка педагога, здатного впроваджувати такі інновації, є одним із ключових завдань сучасної освіти. У цьому ключі доцільним є твердження академіка В. Кременя, який зазначав, що для того, щоб наша нація була конкурентоспроможною, необхідно виховати інноваційну особистість, яка вмє як створювати зміни, так і адаптуватися до них. У сучасному світі змінність і трансформація стають не винятком, а нормою, визначальною рисою суспільного життя. У ХХІ столітті динамічність і постійні зміни є закономірністю, тому українське суспільство, зокрема освіта, має готувати людину до життя в нових умовах та формувати її як інноваційну особистість [3].

Список використаних джерел:

- 1 Братко М., Козир М. Педагогічна інноватика в змісті підготовки майбутніх викладачів вищої школи. *Наука і техніка сьогодні*, (6 (6)). 2022. С. 101–113.

2. Інноваційність розвитку вищої педагогічної освіти: від теорії до практики : колективна монографія. / За заг. ред. Л.Л. Хоружої. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 232 с.
3. Кремень В. Філософія національної ідеї. *Людина, Освіта. Соціум*. К.: Грамота, 2007. 576 с.
4. Полякова А. С., Тарангул, Л. М., Писарчук, О. В., & Дзевицька, Л. С. (2023). Виклики та інновації у вищій освіті XXI століття: погляд у майбутнє. *Академічні візії*, (24).
5. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>.
6. Терещук В. І., Ільченко А. М., & Семенишина І. В. Інноваційні технології навчання у закладах вищої освіти. *Академічні візії*, № 16.2023. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/157>.
7. I. Dziubenko O. Semenog, O. Lokshyna, A. Dzhurylo, O. Hlushko, O. Starokozhko. Pedagogical Innovations: Problems, Tendencies of Development of Modern Education. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL.21 No.9, September, 2021. P.173-178. URL: <https://koreascience.kr/article/JAKO202129436711264.pdf>.

Varnavskiy V.O. - first (bachelor)level higher education student,
State University "Zhytomyr Polytechnic",
Zhytomyr, Ukraine

FORMATION OF VALUE ORIENTATIONS OF UKRAINIAN STUDENTS ON THE EXAMPLE OF THE ERASMUS PROGRAM AT THE UNIVERSITY OF SAPIENZA, ITALY

Modern Ukrainian youth is influenced by both national traditional values and global trends that shape their worldview and social behavior. One of the main factors in this process is Ukraine's integration into the European space, which makes it important to study the issues of European values in the student environment.

Academic exchanges, such as the Erasmus+ program, play a particularly important role in this process, providing Ukrainian students with the opportunity to study at leading European universities, including the Sapienza University of Roma in Italy.

The process of forming values among students occurs through a combination of educational influences, social practices, and personal experience. The following European values are key in the student environment:

1. Tolerance and inclusion. The university environment promotes tolerant attitudes towards different social groups, national minorities, and people with special needs. For example, while studying under the Erasmus program in Sapienza, Ukrainian students gain experience of coexistence in a multicultural environment, interacting with students from more than 130 countries. This contributes to the formation of openness to other cultures and broadening of the worldview.

2. Human rights and democratic principles. In Italy, Ukrainian students have the opportunity to join student organizations that defend human rights, hold discussion clubs and events aimed at strengthening democratic principles. For example, participation in student rallies against discrimination or discussions on reforming the European educational system promotes understanding of the importance of democracy.

3. Social responsibility. Volunteer programs and charitable initiatives among students form responsibility to society. As part of the Erasmus+ program at the University of Sapienza, students participate in social projects related to the environment, helping migrants, and supporting low-income families. Such activities create awareness of the role of civic responsibility in society.

4. Academic integrity. The European education system pays considerable attention to anti-plagiarism measures and a responsible approach to learning. The University of Sapienza uses modern technologies for checking scientific papers, which teaches Ukrainian students to academic integrity and self-discipline.

5. Environmental awareness. As part of the Erasmus program, Ukrainian students learn environmental responsibility, in particular through the use of public

transport, minimizing the use of plastic and participating in green initiatives at the university.

The integration of Ukrainian universities into the European educational space through Erasmus+, Horizon Europe, double degrees, and academic exchanges is an important factor in shaping students' worldviews. For example, according to a survey of students who participated in the Erasmus+ program, 85% of respondents said that after studying abroad they began to value democratic institutions and social activism more.

Digital technologies have a significant impact on the student environment. Ukrainian students studying under the Erasmus program in Sapienza have access to online courses, international webinars, and conferences, which shapes their critical thinking and expands their opportunities for self-realization in the European space.

Table 1.

Impact of European values on the student environment

A European value	Forms of implementation in the student environment	Examples of social impact
Tolerance and inclusion	Student initiatives, social projects	Support for IDPs, integration of different groups
Human rights and democracy	Youth councils, discussion clubs	Development of civic activity
Social responsibility	Volunteering, public events	Charity events, eco-projects
Academic integrity	Anti-plagiarism systems, student self-government	Honesty in education, transparency of assessment
Environmental awareness	Environmental campaigns, thematic lectures	Reducing the use of plastic

The formation of European values among Ukrainian students plays an important role in the development of a democratic society. Thanks to educational programs, volunteer movements, and digital technologies, young people are increasingly integrating into the European space, which contributes to building a

responsible and socially active society. The Erasmus+ program at the University of Sapienza is an example of how international educational experience can transform the value system of Ukrainian students, contributing to their professional, personal and social fulfillment.

List of used sources:

1. Varnavska, I. V. (2024). Prevention and overcoming of emotional burnout of specialists of food and processing industry enterprises. *Tavria Scientific Bulletin. Series: Technical Sciences*, (5), 142-149.
2. Maslach, C., & Leiter, M. P. (2008). *The truth about burnout: How organizations cause personal stress and what to do about it*. John Wiley & Sons.

Дем'яненко Н. Д. - *ст. наук. сп.*

*Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»
м. Переяслав Україна*

МУЗЕЙНА ВИСТАВКА ЯК ФОРМА ОСВІТНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ ШКОЛЯРІВ

На сьогодні основою виставкової роботи музеїв є тематична експозиція, яку можна трактувати як канал музейної комунікації. У цьому контексті цікавою є думка Д. Камерона, який зазначає, що в основі цієї комунікації лежить декілька мов, а саме «візуальна, акустична, тактильна» [1]. Саме ці мови складають основу комунікаційного простору музею, які створюють простір, у якому в процесі музейної комунікації моделюється певний культурний дискурс, і як складова інформаційного простору він презентує цей дискурс суспільству за допомогою різних способів передачі інформації [3, с.76-86].

Виставку розуміємо як форму публічної демонстрації досягнень культури, мистецтва, науки та інших галузей суспільного життя [2]. Сприйняття предметів виставки школярами здійснюється на основі організації комунікаційного простору, інформаційно-монологічного методу, бесіди, розповіді про історію, використання, значення представлених на виставці

експонатів. При цьому екскурсовод чітко у систематизованій, доказовій і аргументованій формі проводить її огляд, вербально інформує, вказує на предмети виставки та експонати основної експозиції музею, які взаємо пов'язані та широко розкривають певну тематику. Під час огляду виставки в основі комунікації екскурсовода з школярами лежить, із одного боку, вміння творців експозиції вибудовувати за допомогою представлення експонатів «просторові висловлювання», а з іншого – здатність відвідувачів розуміти мову «речей» [1].

Одним із важливих напрямків роботи Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» є виставкова робота, яка стала цілісною системою, де музейні предмети та інші експозиційні матеріали об'єднуються науково, систематизуються композиційно, забезпечуються коментарем, технічно та художньо оформлені. Ці виставки висвітлюють окремі події або явища, популяризують фондові надбання, в інвентарних групах яких знаходяться предмети винесені на огляд. Всі вони – унікальні надбання народу з урахуванням їх основних властивостей з музейних, чи приватних колекцій.

Основним принципом організації музейної виставки є цілісність – гармонійна єдність художньо-образного, функціонального, конструктивно технічного та економічного аспектів, що організовує музейні предмети за їх інформативними та змістовими ознаками [4, с. 72]. Створення та демонстрація виставки це ефективний вид освітньої роботи музею, що сприяє всебічному розвитку особистості, активному пізнанню історії і культури України.

Публічне демонстрування на виставці досягнень української культури і мистецтва, показ оригінальних предметів у різних варіаціях відбувається з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей відвідувачів дітей чи дорослих. Таким чином, у процесі перегляду музейної виставки у підростаючого покоління збуджується інтерес до вивчення історичного минулого.

Екскурсія – це форма організації освітнього процесу, яка дозволяє проводити спостереження, а також безпосередньо вивчати різні предмети, явища і процеси у природних або штучно створених умовах [6].

Завдяки почутому та побаченому під час екскурсії в Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в учнівської молоді формується національний світогляд. Відбувається ознайомлення з культурними цінностями нашого народу, привернення до давніх традицій, творчих надбань майстрів мистецтва, культури, давніх ремесел та промислів. Глибоке занурення в світ минувшини викликає бажання знову відвідати музей, переглянути виставку.

Постійно діючі тематичні музейні експозиції та їх комунікація дає змогу зазирнути у давнину, побачити цивілізаційні зміни і навіть заглянути у майбутнє. Музейні локації є тим місцем, де людина шукатиме відповіді на численні запитання минулого і зрозуміє важливість шансу захистити своє майбутнє. Зважаючи на це, та базуючись на поглядах учених, цілком слушним і зрозумілим стає той факт, що виставкова діяльність передбачає діалогічну взаємозумовленість освіти, мистецтва, культури на засадах світоглядно-ціннісних, духовних та виховних традицій українського етносу в контексті прогресивних парадигм культури народів світу [5, с.82].

Виставкова роботи НІЕЗ «Переяслав» є важливою формою освітньої роботи з учнівською молоддю для популяризації музейних колекцій, що дає можливість демонструвати матеріальні та духовні надбання минулого українського народу. Вони сприяють розвитку комунікації учнів про культурну спадщину свого народу на основі інтересу до історії краю, певних історичних подій. Сприяють розумінню необхідності збереження матеріальної і духовної спадщини свого народу як невід'ємної риси його ідентичності. Музейні виставки виховують у школярів патріотизм, любов до своєї країни, народу, культурних надбань та надихають відродження давніх забутих традицій.

Список використаних джерел:

1. Cameron D. Viewpoint: The Museum as a Communications System and Implications for Museum Education. *Curator*, Vol. 11 1968. P. 33-40.
2. https://www.google.com/search?q=%D0%92%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0+%D0%B2%D1%96%D0%BA%D1%96%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D1%96&sca_esv=23fc8e95f4db8408&sxsrf=АНТn8zq
3. Богатирьова Г.А., Барабанова В.В. Маркетингові аспекти формування музейного простору. *Вісник ДонНУЕТ. Серія: Економічні науки*, 2019. С. 76-86.
4. Дем'яненко Н.Д. Виставкова робота Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» як форма популяризації новорічних іграшок минулого. *Матеріали 36 Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»*. Переяслав: 2022. С. 20-26.
5. Твердохлібова Я. М. Виставкова діяльність як педагогічний чинник формування особистості культури. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Випуск 2 (143). Одеса: 2023. С.82.
6. Фіцула М. М. Педагогіка. Київ: Академія, 2001. 528.

Дем'яненко С. Д. - к. пед. н., доцент
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав, Україна

ПСОЧНА ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ЗНИЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дошкільний період триває всього кілька років і проходить досить швидко. На розвиток особистості дітей дошкільного віку, її соціалізацію нині мають великий вплив, як зазначає І. Луценко, реальні військові події й

відтворювання медіазасобами відеосюжетів, документальних зображень бойової техніки, зброї, учасників бойових дій, поранених бійців, людських страждань, використання в мовленнєвому середовищі військової лексики (антитерористична операція, бойовики, вибухи, ворожі обстріли, воєнні дії, збройні провокації, гранатомети, міни, окупанти, оборонні укріплення тощо). Особливо гостро ці події переживають діти, у родинях яких є учасники бойових дій, загиблі, поранені, внутрішньо переміщені особи, біженці [2, с. 3].

Зважаючи на те, що окремі діти бачили страхіття вибухів, евакуації, а можливо втратили рідних людей, а інші постійно потерпають від численних повітряних тривог, усі вони пережили психотравмівну ситуацію і потребують психотерапевтичного впливу. Таким дітям необхідні життєзмінювальні терапевтичні впливи для релаксації та встановлення емоційної рівноваги, що дозволить повернути їм дитинство. У сучасній педагогіці та психології серед різноманіття психотерапевтичних методів, активно застосовують пісочну терапію, тому що пісок – це природний матеріал, має власну енергетику і розслаблюючий ефект.

Ігри з піском – одна з форм природної діяльності та активності дитини старшого дошкільного віку, саме тому необхідно використовувати цей вид як для корекційного впливу в розвивальних і освітніх заняттях, а також із психотерапевтичною метою. Під час ігор дітей з піском відбувається розслаблення. Дотик до піску викликає гальмування негативних спогадів, асоціацій, які пов'язані зі страхом, тривогою, негативом.

Практика показує, що на сучасному етапі метод пісочної терапії найефективніше використовують для корекції емоційної сфери дошкільників. Саме емоційний розвиток і виховання в старшому дошкільному віці є фундаментом, на якому закладається і реконструюється будівля особистості дитини. Тому дітям необхідні яскраві емоційні враження, а також вправи, які сприяють навчитися керувати своїми емоціями, виправляти їх та усвідомлювати. Тому формування та корекцію емоційно-вольової сфери

дитини необхідно розглядати як одне з найважливіших і пріоритетних завдань її виховання та розвитку.

Перенесення традиційних педагогічних знань та корекційних задач у пісочницю дає більший освітній, виховний та психотерапевтичний ефект, ніж стандартні форми роботи. По-перше, під час взаємодії з піском істотно посилюється бажання дитини дізнаватися щось нове, експериментувати і працювати самостійно. По-друге, у пісочниці активно розвивається тактильна чутливість як основа «ручного інтелекту», доторкаючись пальцями до піску, нервові закінчення надсилають сигнали в мозок і починають стимулювати його роботу. По-третє – в іграх із піском більш гармонійно та інтенсивно розвиваються всі пізнавальні функції дітей. По-четверте – пісок, як і вода, здатний «заземлювати» негативну енергію, що особливо актуально в роботі з дітьми, які мають порушення в емоційно-вольовій сфері. Усі вищезазначені чинники в сукупності призвели до формування ідеї впровадження методу пісочної терапії. Гра з піском приносить безсумнівне задоволення. Адже особлива властивість плинності піску – заспокоювати і розслабляти. А якщо до цього додати можливість зміни фону, зміну текстури поверхні, додавання іграшок то вийде широке поле для творчості та фантазії.

Використання пісочної терапії для зниження тривожності старших дошкільників – це цілком логічний вибір цього інструменту в роботі з дітьми, які мають такі емоційно-особистісні порушення. З цією метою можна використовувати два види пісочниць. Перший вид пісочниці не має як такої назви, це простий пластиковий контейнер наповнений кінетичним або «космічним» піском. Особливість такого піску полягає в зручності використання, він пластичний і водночас сипкий, з нього дуже зручно ліпити і будувати. Таку пісочницю можна використовувати і з іншим наповнювачем (рис, гречка, манка, дрібні гудзики і камінчики для акваріума).

Другий вид пісочниці найцікавіший і багатофункціональний – це світловий стіл. Це метод малювання піском по поверхні столу з підсвічуванням. Рекомендується обов'язково використовувати кольорове підсвічування, або, за

його відсутності, різнокольоровий пісок. Застосовуючи кольоровий пісок одночасно в процес корекції, впроваджується і метод кольоротерапії, який не має протипоказань, благотворно впливає на душевний та емоційний стан, що в свою чергу, багато в чому визначає психологічне здоров'я і благополуччя дітей.

У процесі роботи з піском щодо зниження рівня тривожності дітей старшого дошкільного віку пріоритетними завданнями необхідно виокремлювати такі: знайомство дітей з особливостями гри в пісочниці; створення сприятливого клімату для подальшої успішної роботи; навчання дитини справлятися з труднощами, щоб почуватися успішним; навчання способів саморегуляції, уміння регулювати стан тривожності і, як наслідок, – навчити знижувати це відчуття.

Основному етапу роботи передуює попередній діагностичний, де можна використовувати діагностику (наприклад, «Тест тривожності в картинках» Р. Теммла, А. Доркі, В. Амен). Ці методики дадуть змогу отримати найбільш достовірну картину про стан дитини, про характерну для неї тривожність у типових життєвих ситуаціях.

Під час занять із піском найефективнішим є індивідуальний вид роботи з дітьми або з мікрогрупою по 2-3 особи. У роботі з дітьми, які мають ознаки підвищеної тривожності, розкриваються правила спільного малювання піском: дітям необхідно лише пропонувати варіанти ігор і завдань, але не примушувати слідувати суворій програмі; структура заняття має відповідати інтересам дітей; створювати простір для дитячого самовираження; цінувати ініціативу та думку кожної дитини; стимулювати розвиток творчої ситуації запитаннями; підтримувати дітей в пошуку своїх власних нестандартних рішень на поставлене завдання; цінувати природну мудрість дитини та її унікальність.

Основні етапи організації ігрового процесу з піском: демонстрація пісочниці (знайомство дитини з піском); демонстрація колекції фігурок, наявність яких необхідна для повноцінної гри; знайомство з правилами ігор на

піску; формулювання теми заняття, інструкції до ігор, основний зміст заняття; завершення заняття, ритуал виходу.

Під час спільної гри в пісочниці педагог зобов'язаний дотримуватися професійної та загальнолюдської етики. Це правило є одночасно й обов'язковою умовою для будь-якого виду професійної допомоги дітям. Педагог не може в присутності дитини без запиту вилучати фігурки з пісочниці, перебудовувати створену картину або висловлювати оціночні судження. Внутрішній світ дитини надзвичайно тендітний, і тільки суворе дотримання етичного кодексу та високий професіоналізм фахівця можуть захистити її від психологічної травми.

Отже, робота з піском – це занурення в казку, світ фантазій, химерних образів і звивистих ліній. Створення картини піском – захопливий процес, який торкається усіх сфер почуттів, пробуджує творчість, розслабляє і надихає одночасно. Використання пісочної терапії дає змогу побудувати партнерські та довірливі стосунки між педагогом і дитиною.

Список використаних джерел:

1. Половіна О. І. Піскова терапія: міражі піщаної педагогіки. *Дитячий садок*. 33 (657), 2012. С. 11–15.
2. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб: концепція, методика, технології : навч.-метод. посіб. І. О. Луценко, А. М. Богуш, Л. О. Калмикова, В. У. Кузьменко, С. І. Поворознюк, О. Д. Рейпольська ; за наук. ред. І. О. Луценко. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 213 с.
3. Руденко А. Ігри і казки, які лікують. Харків : Основа, 2019. 176 с.
4. Чекстере О. Ю. Піскова анімація в закладі дошкільної освіти: методичні рекомендації. Київ: Інститут психології ім. Г. Костюка НАПН України. 2023. 40 с.

Зарівняк І. І. – здобувач вищої освіти
Науковий керівник **Сікорська О. О.** – к.філ.н., доцент
Одеський національний медичний університет,
м. Одеса, Україна

ІННОВАЦІЇ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Екзистенцію людини в реаліях сьогодення пов'язують із якісно новими стратегіями розвитку, у становленні яких істотну роль відіграють знання, інформація та технології. Науковці-гуманітарії доводять, що перманентний розвиток більшості сфер суспільного буття слід пов'язувати з людською особистістю та її самоактуалізацією. Це вимагає вдосконалення сучасної системи вищої освіти. Визначальним пріоритетом має бути зміна традиційної освітньої парадигми: здобувач освіти – це об'єкт навчально-виховного процесу; основне його завдання – запам'ятовувати та репродукувати знання. Це невідповідність перед вимогами та потребами сучасного інформаційного суспільства.

Формування нового типу інформаційного суспільства породжує необхідність у творчій та ініціативній особистості з інноваційним типом мислення, яка здатна самостійно формулювати мету та знаходити ефективні шляхи для її досягнення. Тому в освітню систему мають активно впроваджуватися новітні інформаційні технології навчання. Вони базуються на фундаментальних соціокультурних принципах і зумовлюють входження людської особистості в освітню галузь. Інформаційному етапу розвитку людства повинні відповідати інноваційні освітні системи, моделі навчання, що складуть основу для нової вищої освіти. Істотну роль у вищій освіті XXI століття відіграє особистість, її духовний розвиток та творчі потенції, що пов'язано з переходом до гуманістичної концепції розвитку людства.

У науковій літературі проблема осмислення взаємозв'язку інновацій та освіти займає істотне місце. Загальнометодологічні питання освіти та освітніх

інновацій були предметом дослідження в працях зарубіжних науковців Д. Белла, З. Бжезинського, Е. Бренскома, Дж. Вакка, Д. Карктона, Х. Шпіннера. Серед українських учених, які зробили вагомий внесок у постановці й осмисленні проблеми вищої освіти та інновацій, варто назвати В. Андрущенка, Л. Губерського, С. Ганабу, В. Журавського, І. Зязюна, В. Кременя, С. Кримського, І. Надольного, В. Ткаченка, М. Михальченка.

Проблема вищої освіти та інновацій не втрачає своєї актуальності. У реаліях сьогодення виникає потреба у формуванні нових парадигм, що зможуть забезпечити розвиток освітньої сфери. Основним недоліком вищої освіти сьогодення вважається її «підтримуючий» характер: накопичення та репродукція знання, стереотипне його застосування на практиці. Ця освітня парадигма, на нашу думку, орієнтована на дисциплінарне розмежування знань у вигляді відносно автономних та замкнутих систем інформації. Вони «вкладаються» в голови здобувачів вищої освіти. Разом з цим, раціонально-знаннєвий і технократичний характер створюють перешкоди на шляху до гуманізації знань у сучасному інформаційному суспільстві.

На нашу думку, розвиток вищої освіти та формування креативних особистостей можливе за умови переходу до виваженої освітньо-інноваційної політики. Питання інноваційного розвитку освіти на фундаментальному рівні висвітлюється в цілій низці міжнародних і національних проєктів, нормативних документів, що регламентують процеси розробки, реалізації та поширення інноваційних технологій в освітній галузі. До числа таких документів слід належать такі проєкти як «Освіта для американців XXI століття» (США), «Освіта майбутнього» (Франція), «Модель освіти для XXI століття» (Японія), Закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», накази МОН України «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» та інші. Усі вони передбачають, що одним із визначальних напрямків державної освітньої політики є розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення її якості через залучення інновацій.

Існуюча в сучасній системі освіти проблема ефективності інноваційної діяльності – це наслідок нерозуміння та спотворення суті самої категорії «інновація». У зв'язку з цим, спроби широкого впровадження інновацій в систему вищої освіти мають хаотичний та безсистемний характер. Спостерігається запровадження не інновацій, а швидше псевдоінновацій, що забезпечують відтворення вже відомого знання. Тобто, інновації у системі вищої освіти повинні вдосконалювати існуючі педагогічні технології та формувати нові методи, прийоми та засоби навчання. Інновація – це нові речі та явища, що покликані забезпечити вдосконалення освітньої системи, перехід її в якісно новий стан.

На нашу думку, дефіцит інформації про освітні інновації вимагає розроблення єдиного електронного ресурсу, який би охопив усю необхідну інформацію про освітні інноваційні проекти: історію формування, змістовий компонент інноваційних програм, основні шляхи їх впровадження та очікувані результати. Відзначимо, що в Україні до 2016 року діяв «Каталог інноваційних проектів та освітніх інновацій». На сьогодні такого каталогу, який надавав би можливості для співпраці всіх зацікавлених осіб навколо теми інновацій в освітній галузі, не існує.

Отже, нагальним питанням сьогодення залишається створення відкритого загальнонаціонального каталогу освітніх інновацій у вищій освіті та інноваційних освітніх проектів. Його розробка створить оптимальні умови для застосування педагогами досвіду успішних інноваційних технологій та навчально-методичних матеріалів з освітніх інновацій у ЗВО. Обізнаність освітян з інноваційними технологіями та практикою їх ефективного впровадження слугуватиме умовою для переосмислення перспектив та шляхів розвитку освітньої галузі.

Зазначимо, що поряд з необхідністю розроблення єдиного каталогу освітніх інновацій, істотного значення набуває питання осмислення процесу формотворення та шляхів реалізації освітніх інновацій у наукових літературі. Воно є актуальним тому, що в освітній галузі відбувається активне перевидання

та тиражування посібників, в яких подається опис не скільки інноваційних форм роботи суб'єктів навчального процесу, стільки аналізу класичних, традиційних методів та підходів до навчання.

Отже, криза сучасної освітньої системи вимагає постійного й оперативного оновлення у змісті навчального й виховного процесів; формах, методах і технологіях навчання та виховання здобувачів освіти; змісті, структурі, формах і методах управління закладами вищої освіти. Модернізація освіти має відбуватися шляхом упровадження інновацій. Для цього в Україні має бути вирішена низка питань, серед яких виокремимо такі:

- організаційні: спрямуванням фінансових ресурсів на потреби освітньої галузі;
- педагогічні: підтримка викладачів-інноваторів як суб'єктів інноваційної діяльності, підготовка інтелектуально-обдарованих освітян до використання інноваційних технологій;
- психологічні: формування «інноваційного потенціалу», сутність якого зводиться до готовності педагогів долучитися до інноваційної діяльності.

Освітні інновації у ЗВО мають бути більш відкритими для освітян, передаючи досвід успішного впровадження передових технологій у навчальний процес.

Список використаних джерел:

1. Фіалко Н. А. Вища гуманітарна освіта як фактор державотворення. / Вища освіта України. К: Пед. преса, 2022. №1. С. 256-260.
2. Абрамчук О.В. Виховний потенціал соціально-гуманітарних дисциплін у становленні національносвідомої особистості майбутнього спеціаліста URL: <http://archive.kpi.kharkov.ua/files/48603>.
3. Карнаух А.А. Вплив соціально-гуманітарних дисциплін у вищій школі на формування політичної культури студентської молоді URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/3167>.

Коломієць О. Б. – к. пед. н., доцент,

Головата О. О. - викладач

*Центральноукраїнський національний технічний
університет, м. Кропивницький, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ

Глобальні суспільні трансформації, динамічні процеси інформатизації накладають відбиток й на розвиток освіти, який визначається пошуком нових підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців. Йдеться про забезпечення готовності фахівців високої кваліфікації ефективно виконувати професійні завдання, розв'язувати складні проблеми на основі наявних знань, бути конкурентноспроможним на ринку праці, постійно вдосконалювати свій професійний досвід. Тому практика професійної підготовки фахівців в закладах вищої освіти пов'язана нині з формуванням компетентностей як загальної здатності, що ґрунтується на знаннях, уміннях, цінностях, досвіді, отриманих завдяки навчанню. Реалізація компетентнісного підходу покликана забезпечити досягнення нової якості освіти, її спрямування на всебічний розвиток особистості й підготовку молоді до наступних суспільних перетворень. У новому суспільстві взаємодія наукового знання та інформаційних технологій набуває вирішального значення і стає головним джерелом економічного прогресу та добробуту людей. При цьому зростає роль освіти, культури, науки, що забезпечують процес постійного оновлення знань. Становлення суспільства знань охоплює значно ширші параметри суспільних перетворень, їх соціальні, аксіологічні, етичні, психологічні та інші аспекти.

Важливий внесок у дослідження проблеми професійної підготовки фахівців в умовах становлення суспільства знань зробили такі науковці, як: М. Згуровський, О. Зубчик, В. Кремень, В. Огнев'юк, О. Петрушенко, С. Пролєєв, В. Семиноженко, Є. Цимбаленко та інші автори.

У сучасних наукових розвідках актуальними і затребуваними залишаються питання щодо: обґрунтування необхідності суспільних перетворень, визначення передумов виникнення суспільства знань та його основних характеристик [3]; формування сучасного ставлення до освіти, її розуміння як безперервного процесу, що відкриває шлях до максимальної професійної реалізації упродовж життя [2]; розгляду численних проблем і суперечностей, які проявилися в процесі практичної реалізації концепції «суспільства знань» [1] тощо.

Нині термін «суспільство знань» набув широкої популярності. В першу чергу його підтримали науковці та інтелектуали в країнах з достатньо високим рівнем розвитку економіки, освіти та науки. Проте сприйняття цього поняття є неоднозначним, на сьогодні не існує єдиної моделі суспільства знань чи його змістових меж. Становлення суспільства знань передбачає врахування великої кількості проблемних питань, подолання перешкод і труднощів політико-ідеологічного, фінансово-економічного, соціально-культурного характеру.

У суспільстві майбутнього має змінитися статус і функції знань, відбутися їх переорієнтація на формування здатності застосовувати інформацію у конкретній сфері професійної діяльності. Ця інформація є лише інструментом нового знання, проте слід пам'ятати, що будь-яке знання перебуває в певному інформаційному полі.

Як відомо, концепція «суспільства знань» базується на широкому використанні інформаційних технологій. Вони розглядаються як системне утворення й важлива складова сучасної цивілізації, що забезпечує умови для успішного життєздійснення. Проте, в нових умовах знання стає надто прагматичним, на зміну глибинному розумінню приходить поверхневе ситуативне сприйняття, знижується здатність до самостійної мисленнєвої діяльності тоді, коли на будь-яке питання можна отримати готову відповідь. Такому виду пізнання найбільшою мірою відповідає так звана кліпова свідомість, яка дозволяє швидко реагувати на різного роду інформаційні повідомлення, оперувати великими обсягами інформації, не заглиблюючись у її

сенс чи зміст. Кліпове мислення може призвести до порушення логіки цілісного сприйняття і розуміння інформації, зменшення інтелектуального навантаження на людину, перетворення її на об'єкт маніпулятивних інформаційних впливів. Усе це безумовно позначається як на якості знань, так і на системі освіти.

Навчити індивіда вчитися – це гасло стає головним завданням освіти в суспільстві знань. А професійна підготовка майбутнього фахівця потребує сучасних механізмів педагогічного здійснення, серед яких відзначимо інтеграцію різних галузей знань, міжпредметну взаємодію, розвиток творчих засад навчальної діяльності. Саме творчість розглядається нами як важлива передумова формування професійної компетентності фахівців нової якості, що відіграє роль своєрідного механізму адаптації особистості до соціальних змін, трансформації знань, народження нових ідей.

Ефективність системи професійної підготовки фахівця в майбутньому буде залежати від успішної реалізації концепції «суспільства знань» й відповідності системи освіти реаліям сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Михайлюк О. В., Вершина В. А. Формування «суспільства знань»; проблеми і суперечності. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. Т. 15 (Спецвипуск), 2023. С.69-75.
2. Сердюк Н. М., Фогель Т. М. (2020) Безперервна освіта як чинник конкурентноспроможності майбутніх фахівців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* №70. Т.3, 2020. С.67-71.
3. Ярова О. (2014) Становлення суспільства знань та особливості модернізації європейської системи вищої освіти. *Порівняльно-педагогічні студії*. №6 (20), 2014. С. 33-38.

Орлик О. В. – к.екон.н., доцент

Іванова О. І. – здобувачка вищої освіти

Одеський національний економічний університет,

м. Одеса, Україна

ВПЛИВ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ НАВИЧОК

Сучасні цифрові технології створили широкі можливості для отримання знань та розвитку навичок через онлайн-навчання. Особливо актуально це у сфері підприємництва, де необхідно швидко адаптуватися до змін на ринку та опановувати нові інструменти ведення бізнесу. Онлайн-навчання сприяє розвитку підприємницьких навичок, дозволяючи майбутнім та теперішнім підприємцям отримувати практичні знання та досвід у зручному форматі.

Сьогодні, в епоху інформаційного суспільства, змінюються погляди на способи отримання освіти. Нові інтерактивні навчальні технології, можливість використання величезних ресурсів глобальної мережі інтернет, дають можливість віддаленого, дистанційного навчання [1].

Онлайн-навчання має низку переваг для розвитку підприємницьких навичок [2; 3, с. 227–228; 4, с. 142–143]. Однією з головних переваг онлайн-навчання є його доступність. Відсутність необхідності фізично відвідувати заняття дозволяє людям з будь-якої точки світу брати участь у програмах найкращих університетів, компаній та організацій. Це дозволяє поєднувати навчання з іншими видами діяльності та сприяє розвитку підприємницьких навичок, таких як планування та управління часом, адже підприємці можуть інтегрувати навчання у свій графік без необхідності значних витрат часу та ресурсів на дорогу.

Онлайн-навчання пропонує високий рівень гнучкості у використанні часу та місця навчання: курси та тренінги можна проходити у власному темпі, обираючи зручний час і місце для навчання. Наприклад, підприємець, який

хоче покращити свої знання у фінансовому плануванні, може обрати саме цей напрямок та приділити йому стільки часу, скільки йому потрібно.

Крім того, онлайн-курси часто містять практичні кейси, інтерактивні завдання та можливість спілкування з менторами, що сприяє формуванню реальних навичок ведення бізнесу.

Існує безліч різноманітних онлайн-курсів і спеціалізованих програм, спеціально спрямованих на розвиток підприємницьких навичок, таких як лідерство, маркетинг, управління фінансами, інновації та креативне мислення. Вибір програм також дозволяє підприємцям ефективно розвивати свою експертизу в конкретних галузях, підвищуючи свої шанси на успіх у бізнесі.

Використовуючи велику кількість онлайн-платформ, підприємці мають доступ до найсучасніших знань від провідних експертів з усього світу.

Успішне завершення онлайн-курсів вимагає високого рівня самоорганізації та самодисципліни, що є ключовими навичками для підприємця. Підприємці, які проходять онлайн-курси, розвивають здатність самостійно структурувати свій навчальний процес, що є необхідним при управлінні власним бізнесом.

Проте, попри значні переваги, онлайн-навчання має і певні недоліки в контексті розвитку підприємницьких навичок [2; 3, с. 227–228; 4, с. 143]. Одним із головних недоліків такого навчання є відсутність живого спілкування та можливості обміну досвідом з іншими учасниками навчання, адже часом жваве обговорювання і групові дискусії цікаві та сприяють більш невимушеному і при цьому ефективному засвоєнню матеріалу.

Під час онлайн-навчання важко перевірити самостійність виконання завдань та проходження тестувань, оскільки процес їх виконання залишається за кадром і існує ймовірність, що їх може зробити хтось інший. Крім того, складно забезпечити повноцінну перевірку набутих практичних навичок, адже багато завдань виконуються самостійно без належного контролю та зворотного зв'язку.

Висока самостійність та необхідність самоконтролю під час проходження онлайн-навчання можуть стати перешкодою для тих, хто не має достатньої мотивації або дисципліни.

Негативним моментом у онлайн-навчанні також є технічна залежність від швидкості інтернету, якості зв'язку, наявності для навчання необхідних засобів (смартфону, планшету, ноутбуку) та навичок роботи з ними.

Наприкінці можна зазначити, що онлайн-навчання є ефективним інструментом для розвитку підприємницьких навичок, оскільки забезпечує доступ до знань, практичних кейсів, міжнародного досвіду, які потрібні сучасним підприємцям. Досвід, отриманий через онлайн-курси, дозволяє підприємцям краще розуміти сучасні тенденції та інновації, а також створює сприятливі умови для формування належного рівня компетентності та креативності. Водночас, для досягнення максимального ефекту, онлайн-навчання варто поєднувати з практичною діяльністю та живим спілкуванням у підприємницькому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Махун Л.П. Чи може дистанційне навчання забезпечити повноцінну освіту? URL: <https://surl.li/xiqjls> (дата звернення: 20.03.2025).
2. Електронна освіта: переваги та недоліки / UkrMedia інтернет-газета : сайт. URL: <https://ukr.media/science/384312/> (дата звернення: 20.03.2025).
3. Ясенова О.В. Дистанційна освіта: переваги та недоліки. *Актуальні проблеми юриспруденції та психології* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 11 грудня 2020 р.). Дніпро : ВНПЗ «ДГУ», 2020. С. 225–229. URL: <https://surl.li/zsvlqm> (дата звернення: 20.03.2025).
4. Коханська Т.В., Ключникова Н.В. Переваги та недоліки дистанційної освіти в умовах розвитку інформаційних технологій та телекомунікацій. С. 142–144. URL: <https://surl.li/gffrvr> (дата звернення: 20.03.2025).

Петюх А. В. – здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: Казимир Я.В. - спеціаліст вищої категорії,

викладач-методист

Київський професійно-педагогічний

фаховий коледж імені Антона Макаренка, м. Київ, Україна

ОСВІТА І ВІЙНА: НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В НОВИХ УМОВАХ

Без сумнівів, кожен погодиться, що війна внесла зміни в наше життя, та окрім значних руйнувань та людських втрат ми спіткнулися з дестабілізацією в одній з найуразливіших галузей – освіта [4].

Першочергово свій удар нанесла пандемія, яка змусила працювати в нових умовах.

Online навчання хоч і дало змогу не зупиняти процес, але якість освіти та її доступність значно погіршилися.

Дистанційне навчання також принесло із собою такі проблеми, як: проблеми із соціалізацією, адже діти не мають змоги в повній мірі взаємодіяти та спілкуватися із однолітками.

Не відновивши освітній процес у повній мірі в Україну прийшла «Велика війна».

Окупація. Обстріли. Ураження енергооб'єктів. Влучання. Емоції.

До таких масштабів освіта в Україні не була підготовлена. Навіть маючи вже досвід в дистанційному проведенні занять, перед здобувачами освіти та викладачами постали нові проблеми та умови.

Багато дітей втратили можливість доступу до навчального процесу, а педагоги, знаходячись в різних куточках країни щосекунди були під загрозою окупації чи обстрілів [1].

Не маленька кількість повнолітніх здобувачів освіти та викладачів стали на захист країни.

Прошу вшанувати пам'ять героям-випускникам КППФК, які повернулися в свої домівки на щиті: Халоїмов Андрій, Акчурін Антон, Капиця Максим, Гуменюк Павло.

Було гостро поставлене питання щодо безпеки. Наразі, за даними міністра освіти, близько 95% закладів професійно-технічної освіти оснащені укриттями, хоч це й не забезпечує 100% безпеки, адже за час війни відомо про 3800 закладів освіти, які зазнали часткових чи повних руйнацій. У фінансовому еквіваленті це близько 6,8 млрд доларів, за даними Київської школи економіки [3].

Щоб забезпечити доступну, ефективну та безпечну освіту, потрібно ввести наступні тенденції до розвитку освітнього процесу:

1. Забезпечити навчальні заклади не лише методичними матеріалами, а й соціальною та психологічною підтримкою [2].

Психологічне здоров'я у постійному стресі зазнає суттєвого тиску, ворог знайшов тактику – давити на населення постійними нічними тривогами та погрозами застосування ядерної зброї, а несформоване та нестійке психічне здоров'я підлітків є дуже вразливим.

2. Гарантувати доступність освіти [2].

Зробити освіту більш доступною можна за допомогою новітнього обладнання, забезпеченням достатнім фінансуванням та інфраструктурою.

3. Забезпечення максимальною безпекою [2].

Хоч більшість закладів освіти є оснащені укриттями та вони не забезпечують максимальної безпеки, цей пункт потребує більш широкого вирішення, на рівні країни.

Україна потребує ще кращої ППО, адже з кожним днем потенціал ворога зростає. Це можна помітити проаналізувавши декілька останніх повітряних тривог, коли ракети долітають до Києва за три хвилини, з моменту запуску.

4. Застосування новітніх технологій у викладанні матеріалу студентам [2].

Аби зацікавити студентів, варто використовувати нові технології, буквально розмовляти однією мовою. Застосовувати асоціації, показувати теорію на практичних прикладах.

Моя тема може розвиватися ще досить довго та мати різні погляди, адже вона відноситься до етичних, соціальних і політичних аспектів, котрі стосуються освітян та всієї громадськості.

Зважаючи на всі випробування, через які доводиться проходити українській освіті, вони лише загартовують нас та мотивують шукати вирішення до кожної проблеми, тим самим забезпечують розвиток функціонування освітніх можливостей.

Тож, освітні процеси зараз стрімко розвиваються, в пошуках оптимальної заміни всім звичному очному формату навчання.

Дистанційне навчання ділиться на декілька категорій, адже у процесі його існування воно набуло прогресивних змін, існують такі типи: синхронний тип, асинхронний, формат відеоконференцій, гібридне навчання.

За час віддаленого навчання вдалося попрацювати з такими програмами, як ZOOM. Цей додаток використовують у декількох форматах дистанційного навчання – синхронний та формат відеоконференцій.

Whiteboard – онлайн дошки, які дозволяють комунікувати в текстовому режимі викладачу із студентами, проводити заняття у більш звичному форматі, адже кожен присутній на онлайн занятті має доступ до спільної дошки. На дошці можна створювати цікаві інтерактиви та подавати інформацію у картинках/таблицях/рисунок [5].

Kahoot – ця платформа створена для проведення інтерактивних тестувань та перевірки знань. Додатковою мотивацією для студентів є рейтинг, який додаток створює автоматично на основі правильних відповідей.

Отже, навіть з такого короткого переліку платформ, ми бачимо, що до кожного випробування можна знайти альтернативне рішення, аби освіта продовжувала існувати та не стояла на місці. За нами майбутнє!

Список використаних джерел:

1. Електронний ресурс: https://24tv.ua/10-trendiv-suchasniy-osviti-ukrayini-sviti_n2283985.
2. Електронний ресурс: <https://iaa.org.ua/articles/education-in-times-of-war-challenges-and-prospects-for-ukraine/>.
3. Електронний ресурс: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zrosla-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/>.
4. Електронний ресурс: <https://cedos.org.ua/researches/vijna-ta-osvita-yak-rik-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-vplynuv-na-ukrayinski-shkoly/>.
5. Електронний ресурс: <https://hromadske.radio/publications/top-dodatkov-iaki-dopomozhut-v-provedenni-zaniat-onlayn>.

Радченко О. А. - здобувач вищої освіти

Акімова Н. В. - доктор психологічних наук, доцент

Херсонський державний аграрно-економічний університет

МОЖЛИВОСТІ ОНЛАЙН-СПІЛКУВАННЯ ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Розвиток сучасних мереж в Інтернеті дає необмежені можливості онлайн-спілкування резидентів. Створився власний світ комунікацій, який є не просто місцем обміну повідомленнями, а справжньою ареною вираження думок, почуттів та ідентичності. Дослідження особливостей психології взаємодії в мережах розкриває, як віртуальні зв'язки впливають на наше емоційне становище, самооцінку та сприйняття світу.

Сучасні технології значно розширюють способи спілкування та навчання школярів. Використання онлайн-комунікацій в освітньому процесі відіграє значну роль у формуванні їхніх когнітивних здібностей, зокрема креативного мислення. При цьому дуже важливим аспектом є впровадження в освітній процес спеціальних програм та платформ для розробки проєктів, онлайн-

майстерень, що сприяє розвитку креативності підлітків. Для успішного застосування таких програм в освітньому процесі необхідно проводити відповідну підготовку вчителів та викладачів. Особливо важливим є збалансований підхід до поєднання цифрового та онлайн-спілкування, інтеграція творчих технік у навчальний процес. Розвитку креативності сприяє навчання критичному мисленню та саморефлексії щодо контенту, який споживається онлайн.

Важливість проблеми використання онлайн-спілкування під час освітнього процесу зумовлюється двома причинами [1]. По-перше, останні події в світі (пандемії, війни, конфлікти) вимагають забезпечення безперервності навчального процесу в ускладнених умовах. Дистанційне навчання надає таку можливість, але вимагає принципово інших підходів у порівнянні з традиційним навчанням. Питання його впливу на розвиток креативності у підлітків потребує додаткових досліджень. По-друге, саме креативності в сучасному світі надається велике значення і тому часто висловлюється занепокоєння, щодо неспроможності традиційної шкільної освіти створити сприятливі умови для її розвитку. Важливим центром де генеруютьс і впроваджуютьс в освітній процес нові програми розвитку креативності школярів, є Національний центр «Мала академія наук України». Тут постійно проводяться як теоретичні, так і емпіричні дослідження потенціалу дистанційного навчання для розвитку креативності підлітків. Масове використання дистанційного навчання почалось в умовах пандемії COVID-19 і продовжується після початку військових дій в 2022 році. Найбільш очевидною перевагою онлайн-навчання є можливість продовження здобуття освіти незалежно від місця перебування його учасників. Розширення використання такого методу може бути істотним внеском у вирішення освітніх проблем біженців, перемішених осіб, жителів віддалених регіонів та місць з малою кількістю населення. Однак, ефективність дистанційного навчання істотно залежить від вмотивованості та підготовленості контенту до самостійної роботи, від способу його організації та рівня активності учасників

та викладачів у навчальному процесі, якості використаних матеріалів та формату онлайн-навчання.

Для стимуляції креативної форми мислення підлітків під час онлайн-навчання, необхідно сформувати середовище, яке конструюється з трьох взаємопов'язаних компонентів: просторово-предметного, соціально-психологічного та організаційно-психологічного[3]. Продовження досліджень по впливу онлайн-спілкування на розвиток креативності у підлітків дасть можливість вирішити питання негативного впливу таких факторів: недостатній час особистого спілкування, необхідність значної самомотивації, складність у розвитку невербальної креативності, важкість ізоляції і обмежень.

Таким чином будуть використанні всі переваги впливу дистанційного навчання на розвиток креативного мислення у підлітків: можливість брати участь у проектах та створювати їх з використанням сучасних технологій, зручність онлайн-ресурсів та тренінгів, розвиток вербальної креативності за допомогою дискусій, велика кількість ресурсів для розвитку та різноманітність платформ в соціальних мережах [2].

Досліджень по впливу онлайн-спілкування проведено ще не достатньо, тому їх подальший розвиток є дуже актуальним. Онлайн-комунікація – може бути потужним інструментом для розвитку креативності школярів, якщо вона буде використовуватись свідомо та інтегрується в освітній процес. Важливим завданням є не лише розвивати навички цифрової грамотності, а й формувати в учнів здатність критично сприймати інформацію, створювати власний унікальний контент і взаємодіяти з однодумцями в творчих спільнотах.

Список використаних джерел:

1. Довга М.І. Розвиток компонентів креативності в умовах дистанційного навчання в системі МАН України: дис. ... д-ра філософії: 011. Київ, 2023. 303 с.
2. Пундев В. Переваги та недоліки впливу дистанційного навчання на розвиток креативних форм мислення підлітків. *International scientific and practical conference “Integration of scientific and modern ideas in to practice”*

(November 15-18, 2022). Stockholm, Sweden. International Science Group. 2022. P.738-739 DOI-10.46299/ISG/.2022.2.8.

3. Терещенко С.В. Розвиток креативності підлітків на інтегрованих уроках музики: *автореф. дис. ... канд. пед. наук: 130002. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2018. 21с. <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/36474>.

Совач К. О. – старший викладач

*Херсонський державний аграрно-економічний університет, м. Херсон,
Україна*

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ: ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ

У сучасному світі глобалізації вміння висловлюватися іноземною мовою стає ключовою компетенцією. Для того, щоб бути двомовним, людина має бути здатною обговорювати будь-яку тему в будь-якій ситуації, від їжі за столом до виступу на церемоніях. Для досягнення високого рівня мовленнєвих навичок необхідно вміти говорити про абстрактні питання та правильно виражати свої думки в різних умовах з мінімальною кількістю помилок [2, с. 159]. Проте, навіть після тривалого навчання іноземної мови, багато здобувачів важко досягають такого рівня володіння та мають проблеми у вираженні своїх ідей іноземною мовою перед носіями.

Причини цього постійного ускладнення в спілкуванні іноземною мовою можуть включати проблеми з вимовою, недостатні знання про фактичне використання мови, використання ідіом та сленгу, а також відмінність у здатності здобувачів засвоювати мову та у мотивації розвивати мовлення. Ще одним важливим чинником, який сприяє некомпетентності в мові, є те, що мовець не володіє інформацією про те, які висловлення є відповідними в соціальній ситуації. Здатність адаптувати своє мовлення до конкретної ситуації, у якій воно вживається, називається *соціолінгвістичною компетенцією*, і без

цієї здатності навіть граматично побудовані висловлення можуть мати іншу інтерпретацію, ніж ту, яку мовець мав на меті передати.

Соціолінгвістична компетенція розглядається вченими як уміння використовувати мовні формули та засоби для досягнення мети і вибору ситуації спілкування, а також виконання соціальних ролей учасників комунікації. Ця компетентність охоплює вміння використовувати етикетні формули привітання, прощання, звертання, подяки, ввічливі прохання, побажання, хвилювання, поздоровлення, вирази співпереживання, подяки, співчуття, невдоволення, жалоби тощо [1, с. 230].

Одним з чинників, що ускладнює здобуття соціолінгвістичної компетенції, є велика кількість культурних правил мовлення, які можуть відрізнятися між різними культурами. Інакше кажучи, те, що вважається прийнятним в одній культурі, може бути неприйнятним в іншій, навіть якщо ситуація однакова. Здобувачі часто не усвідомлюють ці різниці і використовують правила мовлення своєї власної культури під час спілкування іноземною мовою. Цей процес, відомий як прагматичний трансфер, може призвести до непорозумінь між співрозмовниками та ускладнити комунікацію [4, с. 118].

Ці правила спілкування можуть бути складними для вивчення особою, яка не є носієм мови, через занурення в культуру цільової мови. Навчання цим правилам шляхом імерсії є вимогливим процесом, і багато з них можуть залишитися непоміченими протягом років, або навіть ніколи не будуть засвоєні. Викладання навичок соціолінгвістичної компетенції на заняттях з іноземної мови як доповнення до процесу занурення може бути ефективним способом допомогти здобувачам швидше та ефективніше опанувати ці навички [3, с. 312]. На жаль, однак, існує багато перешкод, пов'язаних з викладанням соціолінгвістичної компетенції здобувачам, які вивчають іноземні мови.

Культурна спадщина так глибоко вкорінена в людях, що вони навіть не усвідомлюють безліч особливостей своєї власної культури. Це ускладнює завдання викладачам, які намагаються передати знання про культуру, виходячи

зі своїх власних уявлень про рідну культуру. Те саме стосується соціолінгвістичних аспектів мови, оскільки навіть лінгвісти часто не усвідомлюють свої соціолінгвістичні правила спілкування.

Узагальнюючи результати опрацьованого матеріалу, можемо резюмувати про такі прийоми навчання соціолінгвістичної компетенції на заняттях з іноземної мови: а) проведення бесід про відмінності в уживанні мовних засобів у соціальних відносинах, використання народних приказок і цитат у функціональних стилях, вивчення мовних реєстрів, діалектів та соціолектів; б) читання текстів з соціокультурним контентом; в) прослуховування матеріалів, перегляд відео, які демонструють використання мовних маркерів у соціальних взаємодіях, різницю мовних реєстрів, особливості діалектів і соціолектів; г) використання різноманітних методів навчання, таких як інтернет-ресурси, автентичні документи, картки для самостійної, парної, індивідуальної і групової роботи; д) застосування спеціальних вправ (тестові завдання, ситуативно-моделювальні вправи, рольові ігри, діалоги, вправи на ідентифікацію, диференціацію, трансформацію, підстановку, реплікацію, складання текстів), самостійний пошук і відбір матеріалів із соціолінгвістичної компетенції, проєктні роботи, створення портфоліо, написання рефератів, статей, доповідей і виступів, демонстрація постерів і моделювання презентацій.

Перспективним вбачаємо опис педагогічного досвіду вітчизняних і закордонних викладачів-практиків в аспекті застосування різних підходів щодо навчання соціолінгвістичної компетентності здобувачів нефілологічних спеціальностей.

Список використаних джерел:

1. Коробка О. В. Формування соціолінгвістичної компетентності здобувачів освіти в умовах війни в Україні. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*. 24 лютого 2023 рік. Київ, Україна. МЦНД. С. 230–232.

2. Костюк О. Ю., Лушпай Л. І. Соціолінгвістична компетенція як компонент комунікативної компетентності. *Наукові записки Національного*

університету «Острозька академія». 2015. Серія «Філологічна». Випуск 56. С. 158–160.

3. Ковбанюк М. Формування соціолінгвістичної компетенції (СКЛ) як складника комунікативної мовної компетенції. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2011. Випуск 86. С. 311–319.

4. Qian T., Sha S., Wu S. Pragmatic Transfer in Second Language Acquisition in Intercultural Communication. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*. 2024. Iss. 26. P. 117–123.

Якимчук А. Ю. - д.е.н., професор,
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Кропивницький, Україна,
Університет інформаційних технологій та менеджменту в Жешуві,
Польща

СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ТА СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Вступ. В умовах воєнного стану освітня система України стикається з численними викликами, які потребують стратегічного підходу до адаптації й нівелювання. Тому важливо проаналізувати основні напрямки реформування освітнього простору в Україні на основі досвіду закордонних країн й розглянути механізми фінансування, цифровізації, психологічної підтримки учнів і вчителів, а також роль міжнародної співпраці.

Основна частина. Освітня система України зазнала значних змін через війну, що призвело до руйнування навчальних закладів, переміщення студентів й викладачів, а також необхідності впровадження дистанційного навчання. Важливим завданням є забезпечення доступу до якісної освіти та створення безпечного освітнього середовища [1]. В умовах воєнного стану відбулося масштабне впровадження онлайн-навчання. Досвід таких країн, як Фінляндія й

Естонія, демонструє ефективність цифрових платформ та інтеграцію штучного інтелекту у навчальний процес [2].

Країни, що пережили збройні конфлікти (наприклад, Ізраїль та Хорватія), запровадили спеціальні програми психологічної реабілітації для учнів та викладачів [2; 3; 4]. Україна активно переймає цей досвід. Управління фінансами в кризовий період має критичне значення. Досвід Німеччини свідчить про ефективність державного й міжнародного фінансування освітніх реформ [3; 4]. Освітні системи країн ЄС, зокрема Польщі та Чехії, адаптували програми для українських дітей-біженців, що стало прикладом ефективної інтеграції [4; 5; 6].

Таблиця. Порівняння освітніх інструментів у розвинених державах світу

Країна	Основні реформи	Фінансування (млн дол. США на рік)	Кількість учасників програм (тис. осіб)
Фінляндія	Цифрові платформи	500	150
Ізраїль	Психологічна підтримка	700	200
Німеччина	Державне та міжнародне фінансування	1200	500
Польща	Адаптація біженців	800	300
Україна	Дистанційне навчання, психологічна підтримка	400	250

Джерело: узагальнено на основі [1-6].

Дані таблиці ілюструють, як різні країни впроваджують освітні реформи у кризових умовах. Найбільше фінансування отримує Німеччина, що дозволяє реалізовувати масштабні ініціативи. Польща активно адаптує освітні програми для українських біженців, а Фінляндія фокусується на цифровізації. Україна, незважаючи на складні умови, реалізовує дистанційне навчання та програми психологічної підтримки.

Зараз Президент США Дональд Трамп формує нову освітню стратегію, оголошено про закриття Міністерства освіти як інституції. Якщо рішення про

закриття Міністерства освіти США буде реалізоване, це може суттєво вплинути на світову освітню систему. По-перше, зменшення централізованої підтримки може призвести до нерівності в доступі до якісної освіти між різними штатами, що може стати негативним прецедентом для інших країн. По-друге, США є одним із ключових донорів у сфері міжнародної освіти, тому скорочення фінансування може вплинути на глобальні програми академічного обміну й освітніх ініціатив, зокрема для студентів із країн, що розвиваються. Крім того, зниження федерального регулювання може послабити стандарти освіти, що вплине на конкурентоспроможність американських університетів і, відповідно, наукових досліджень, які мають глобальне значення. В результаті, міжнародні партнери можуть переорієнтувати свою співпрацю на європейські й азійські освітні центри, що змінить розподіл впливу у сфері вищої освіти.

Висновки. В умовах воєнного стану освітня система України стикається з новими викликами, що потребують стратегічних рішень. Цифровізація навчання дозволяє забезпечити безперервність освітнього процесу навіть в екстремальних умовах війни. Досвід Фінляндії та Естонії свідчить про ефективність онлайн-платформ та гібридних моделей навчання. Психологічна підтримка учнів і вчителів є критично важливою, як демонструє досвід Ізраїлю й Хорватії. Фінансування освітніх реформ має спиратися як на державні ресурси, так й міжнародну допомогу, що підтверджує практика Німеччини. Польща й Чехія демонструють успішні моделі інтеграції біженців у національні системи освіти. В Україні важливим є подальше впровадження адаптивних програм та зміцнення співпраці з міжнародними партнерами. Поєднання кращих світових практик та власного досвіду дозволить Україні розвинути сучасну, гнучку та стійку освітню систему.

Список використаних джерел:

1. Карлсон М. (2021). Цифрова освіта у XXI столітті. Гельсінкі: EdTech Press, 2021, с. 34-58.
2. Коен А. (2019). Психологічна підтримка в кризових умовах. Тель-Авів: MentalHealth Publishing, 2019, с. 78-101.

3. Шмідт Г. (2020). Фінансування освіти в умовах кризи. Берлін: Springer, 2020, с. 56-89.
4. Новак Я. (2022). Інтеграція біженців у шкільну систему. Варшава: Educational Solutions, 2022, с. 90-120.
5. Петренко О. (2023). Реформування освіти в Україні в умовах війни. Київ: Освіта України, 2023, с. 45-75.
6. Якимчук А.Ю., Валюх А.М., Пахаренко О.В. (2020). Стратегія інформаційного забезпечення управління еколого-економічною безпекою України в умовах військово-політичної нестабільності. Монографія. Рівне: НУВГП, 2020. 154 с.

IV. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ
ДЕТЕРМІНАНТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІННОВАТИКИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ

Аверчева Н. О. - к. е. н., доцент

Херсонський державний аграрно-економічний університет,

м. Херсон, Україна

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ
ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Впровадження інновацій у сфері освіти потребує дослідження у двох основних аспектах: перший характеризує процес підготовки фахівців, здатних впроваджувати інновації у майбутній діяльності, а другий - передбачає удосконалення навчально-наукового процесу на основі впровадження інноваційних технологій. Інноваційна діяльність у сфері освіти в Україні характеризується відсутністю цілісності та системності у розробці, обґрунтуванні та освоєнні інновацій [1]. Тому потребує пошуку ефективних рішень і обґрунтованого підходу до проведення реформ.

Програмні державні документи, зокрема «Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року», на основі систематизації проблем інноваційного розвитку країни, визначає провідну роль освіти у підвищенні рівня спроможності національної економіки, що реалізується “... через освітню діяльність, спрямовану на забезпечення успішної кар’єри молоді після завершення навчання у закладах вищої освіти за одним з обраних напрямів: започаткування власної справи, робота на підприємстві, що відповідає сучасному технологічному рівню, або наукова (викладацька) робота”. На сучасному етапі перед освітою постає важливе завдання підготовки майбутніх фахівців з високим рівнем інноваційних можливостей. На етапі впровадження інновацій за визначеним напрямом важливо підвищувати якість освіти, орієнтуючи її на потреби глобального ринку та запит на фахівців,

здатних розробляти, адаптувати й застосовувати технологічні інновації. Також необхідна підтримка впровадження навчальних дисциплін, присвячених підприємництву, фінансовій грамотності та захисту інтелектуальної власності [2].

До економічних чинників розвитку інноваційних технологій у сфері освіти належать державне фінансування; інвестиції у STEM-освіту, наукові дослідження, цифровізацію навчального процесу; взаємодія з бізнесом та ринком праці для розвитку сучасних компетенцій здобувачів. Фінансова підтримка є ключовим фактором розвитку освітньої інноватики, а основними джерелами фінансування виступають бюджетні кошти на освіту, гранти та міжнародна допомога, власні ресурси закладів освіти та залучені кошти від приватних інвесторів у рамках співпраці з бізнесом.

В цілому фінансування освіти відбувається на державному і місцевому рівні. Через війну, економічну нестабільність та бюджетні обмеження Уряд зменшує пряме фінансування освіти, а частина функцій державного бюджету передається місцевим органам влади. Держава зосередилася на освітній субвенції, яка покриває заробітні плати педагогічних працівників загальної середньої освіти. Державне фінансування відбувається на основі виділення бюджетних коштів на освітні потреби, реформи, модернізацію матеріально-технічної бази, впровадження цифрових технологій. У 2023 р. витрати зведеного бюджету на освіту становили 308643,8 млн грн, що менше показника 2021 р. на 1,4 %. Витрати державного бюджету зменшилися за період 2021-2023 рр. на 5,3 % - від 63839,7 до 60440,1 млн грн. Місцеві бюджети фінансують більшу частину витрат на освіту, їх частка зросла від 62,9 до 80,4 % за період 2005-2023 рр. Відповідно фінансування освіти за рахунок державного бюджету зменшується від 37,1 до 19,6 % (рис. 1).

Зростання частки фінансування освіти за рахунок місцевих бюджетів і скорочення частки державного фінансування в Україні зумовлене процесами децентралізації та реформи місцевого самоврядування, які отримали додаткові доходи у вигляді надходження податків, зокрема ПДФО, і більше автономії у

розподілі коштів на освіту. Позитивним є зростання можливостей місцевих громад в управлінні фінансами і залучення додаткових ресурсів на освіту.

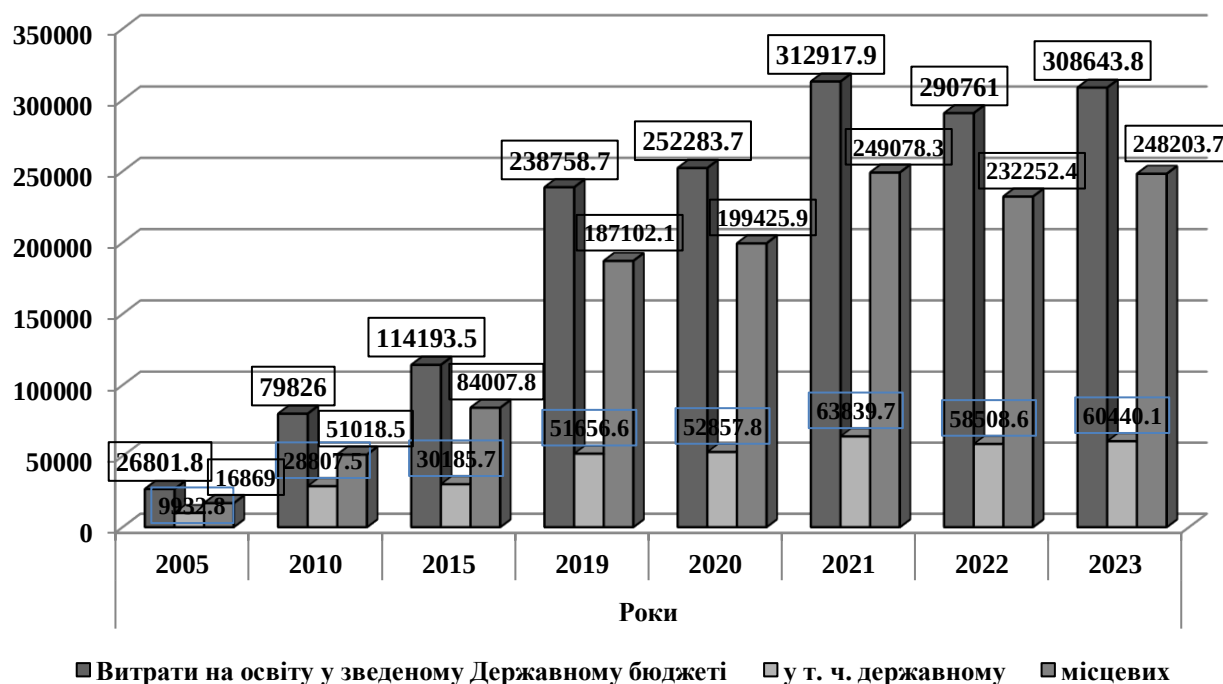

Рис. 1. Витрати на освіту в Україні, млн грн.

Джерело: побудовано автором за [3].

Проте, в умовах війни загострюються проблеми наповнення бюджетів деокупованих і прифронтових територій, що збільшує нерівномірність і ризики значної диференціації фінансування освіти в регіонах, особливо в малозабезпечених громадах.

Вища освіта фінансується здебільшого державним бюджетом, виділяються кошти на стипендії, зарплати викладачів та розвиток інфраструктури університетів. Зростання частки здобувачів, які навчаються на комерційній основі, зменшує навантаження на державний бюджет і формує власні кошти університетів.

Фінансування освіти та інновацій в умовах війни ускладнюється можливостями держави, тому ЗВО залучають фінансові ресурси з різних джерел. Для вирішення економічних питань розвитку інноваційних освітніх технологій у закладах вищої освіти необхідно оптимізувати фінансування та

диверсифікувати джерела доходів на основі залучення міжнародних грантів та програм, зокрема Erasmus+, Horizon Europe.

Для розвитку стартапів необхідно забезпечити державну підтримку створення та ефективного функціонування на базі закладів вищої освіти та наукових установ безперервного ланцюга стартап-школа - акселератор - бізнес-інкубатор [2].

Зокрема, наказом Міністерства освіти і науки України № 140 від 31.01.2025 р. затверджено «Перелік науково-технічних проектів, спрямованих на підтримку інноваційної діяльності закладів вищої освіти та наукових установ, укладеними у 2024 р., та обсяги їх фінансування у 2025 р.» які передбачають створення на базі 6 ЗВО стартап-шкіл, інкубаторів, акселераторів фінансування науково-технічних проектів за бюджетною програмою КПКВК 2201380 «Виконання зобов'язань України у сфері міжнародного науково-технічного та освітнього співробітництва, участь у рамковій програмі Європейського Союзу з досліджень та інновацій» в обсязі 6 230,5 тис. грн [4].

Розширення партнерства університетів і бізнесу на основі співпраці з провідними підприємствами для фінансування досліджень та освітніх інновацій, створення інноваційних парків та бізнес-інкубаторів на їх базі сприятиме комерціалізації наукових розробок і залученню додаткових коштів.

Додатковими джерелами фінансування інновацій у сфері вищої освіти можуть бути запровадження онлайн-курсів та програм підвищення кваліфікації, освітніх програм для корпоративних запитів на комерційній основі, створення благодійних фондів і залучення випускників до фінансової підтримки ЗВО. Комплексне впровадження цих заходів забезпечить вищій освіті України підвищення конкурентоспроможності та інноваційне спрямування наукових досліджень і навчального процесу.

Отже, фінансово-економічні чинники відіграють важливу роль у розвитку інноваційних процесів в освіті України. Для реалізації поставлених завдань необхідно забезпечити не тільки високий рівень фінансування освіти на основі бюджетних коштів, залучення міжнародних грантів, а й ефективне

впровадження інноваційних технологій у процес підготовки висококваліфікованих фахівців на всіх рівнях освіти. Для ефективного розвитку педагогічної інноватики важливо долати виклики, зокрема через покращення механізмів фінансування та залучення приватного сектора до освітніх ініціатив. Підвищення ролі державної політики у впровадженні інновацій у системі вищої освіти зростатиме на основі створення національних інноваційних фондів для фінансування освітніх стартапів та досліджень; запровадження механізмів пільгового кредитування та грантової підтримки для університетів та інноваційних освітніх проєктів.

Список використаних джерел:

1. Ярошик Я.В. Інноваційні технології в системі освіти України. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/218.pdf> (дата звернення 20.03.2025).
2. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження КМУ № 526-р від 10.07.2019 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/65495/ (дата звернення 12.03.2025).
3. Статистичний щорічник України 2023. / За ред. І. Є. Вернера. Державна служба статистики України, 2024. 268 с. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf (дата звернення 05.03.2025).
4. Про фінансування у 2025 році науково-технічних проєктів, спрямованих на підтримку інноваційної діяльності закладів вищої освіти та наукових установ: Наказ Міністерства освіти і науки України № 140 від 31.01.2025 року. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-finansuvannia-u-2025-rotsi-naukovo-tekhnichnykh-proiektiv-spriamovanykh-na-pidtrymku-innovatsiinoi-diialnosti-zakladiv-vyshchoi-osvity-ta-naukovykh-ustanov> (дата звернення 12.03.2025).

Барінов Д. О. – здобувач вищої
освіти першого (бакалаврського) рівня

Ковальов Д.В. – к. с.-г. н., доцент
Херсонський державний аграрно-економічний
університет, м.Херсон, Україна

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Для забезпечення регулювання соціально-трудових відносин а також ефективного розвитку системи трипартизму, необхідно поширення ідеології й технології соціального партнерства, потрібно закладення у свідомість усіх громадян України і звісно у практику роботи всіх суб'єктів ринку праці ідеї справедливого соціального договору, а не соціальної конфронтації. Необхідно розробити національну модель соціально-трудових відносин яка була б, зорієнтована на побудову громадянського суспільства, людський розвиток та економічне зростання.

Поняття соціального партнерства має розглядатися у першу чергу в контексті громадянського суспільства та виступати організаційною формою громадського життя. Фактично ідея соціального партнерства розвивалася та трансформувалася в розвинутих країнах в ідею соціальної солідарності. Така концепція соціального партнерства відображає ідеологію соціально орієнтованої ринкової економіки і передбачає взаємодію інституціональних одиниць (соціальних груп) на основі принципів співробітництва і компромісу. Тому соціальне партнерство в широкому розумінні стало методом регулювання всіх громадських відносин, і насамперед соціально-трудових. [1, 18]

Визначальний внесок у розробку правових норм і процедур у сфері трудових відносин і соціальних інститутів зробила Міжнародна організація праці (МОП), створена в 1919 р. Головна її заслуга перед трудящими всіх країн полягає в нормотворчій діяльності, що виражається в підготовці й прийнятті міжнародних конвенцій і рекомендацій, передусім у галузі профспілкових

свобод і гуманізації умов праці.

Залежно від соціально-економічних, традиційних та національних особливостей країн, на сьогодні, склалися різні моделі соціального партнерства. За механізмом правового регулювання договірного процесу у світі склалися три основні моделі соціального партнерства [2, с.54].

Перша модель, якій притаманний високий рівень централізації договірного процесу. Вона характерна для країн Північної Європи: Бельгії, Данії, Нідерландів, Норвегії, Фінляндії, Швеції. У цих країнах зараз упроваджено принцип трипартизму МОП, згідно з яким усі рішення щодо соціально-трудових відносин приймаються за активної участі владних структур та всіх соціальних партнерів. Тому діяльність сторін соціально-трудових відносин детально регламентована законодавством, чітко визначені повноваження та розроблені процедури вирішення трудових спорів (конфліктів). Організаційний рівень соціально-трудових відносин у цих країнах слід оцінити як дуже високий. Угоди, що укладаються між соціальними партнерами, стають основою для всіх галузей і підприємств. Частка працівників, об'єднаних у профспілки, у скандинавських країнах досягає 90%. Завдяки взаємодії та соціальному діалогу на загально- національному рівні майже завжди досягається компроміс та злагода, що стало основою побудови держав загального добробуту.

Друга модель властива країнам Центральної Європи, а саме: Австрії, Італії, Німеччини, Франції, Швейцарії та Великій Британії, Ірландії. У цих країнах на національному рівні, як правило, не створюються постійно діючі органи соціального партнерства. Уряди країн регулярно проводять консультації з національними об'єднаннями профспілок і роботодавців. Спільні рішення на макроекономічному рівні майже не приймаються, але іноді укладаються загальнонаціональні угоди з найважливіших питань соціально-трудових відносин. Основний рівень соціального партнерства такої моделі – мезоекономічний, тобто основні угоди приймаються на рівні регіонів та галузей. Частка працівників, об'єднаних у профспілки, у цих країнах

коливається в межах від 30 до 60%.

Третя модель характеризується тим, що переговорний процес відбувається на мікроекономічному рівні. Вона характерна для Франції, Іспанії, Португалії, Греції, а також США і Японії. У цих країнах роль профспілкового руху незначна, вважається, що в постіндустріальному суспільстві відмирає захисна функція профспілок. Тому у практику соціально-трудових відносин широко впроваджується система індивідуальних трудових контрактів, у разі порушення яких працівник сам може відстояти свої права через суд. Частка працівників, об'єднаних у профспілки, досягає 30% [3, с. 58].

Однак в Україні на цей час існуючу систему соціального партнерства ще не можна назвати цілісною й ефективною на всіх рівнях. Недоліки функціонування цієї системи в нашій країні значною мірою зумовлені нерозвиненістю елементів її механізму, зокрема правового, нормативного та організаційного забезпечення. Недостатньо структуровані суб'єкти соціального партнерства, нечітко визначено їхній статус. Актуальними залишаються проблеми здійснення комплексного системного моніторингу стану соціально-трудових відносин на національному та інших рівнях, підвищення на цій основі їх керованості.

Список використаних джерел

1. Жуков В., Скуратівський В. Соціальне партнерство в Україні : навч. посіб. К.: Вид-во УАДУ, 2021. 200 с.
2. Колот А.М., Михеєв В.А., Колот А.М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання: монографія. К. : КНЕУ, 2023. 230 с.

Блакитна Г.М. - здобувач вищої освіти
Науковий керівник - Чепок Р.В. доцент
Херсонський державний аграрно-економічний
університет, м.Херсон, Україна

ФУНКЦІЇ КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасний світ характеризується процесами глобалізації та формування нової геополітичної структури, що зумовлює зростання загроз політичного, екологічного, інформаційного й безумовно економічного характеру для молодих незалежних країн. Тому існування, самозбереження і прогресивний розвиток України як суверенної держави багато в чому залежать від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів. Основи такої політики визначає Закон України «Про основи національної безпеки України» [1, 2]

Національна безпека України досягається шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, концепцій і програм у таких сферах, як політична, економічна, соціальна, військова, економічна, науково-технічна, інформаційна тощо. Серед них, передусім, слід виділити економічну складову. Не випадково Конституція України проголошує, що забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави [1,6,7].

Характерною рисою сучасного суспільства є розвиток широкого кола господарських відносин, що регулюються нормами права та передбачають взаємну юридичну й економічну відповідальність. Цивілізований світ давно збагнув, що основою держави є правосуддя, яке надає населенню країни та суб'єктам господарювання захищеність і справедливість [5].

Ефективний розвиток будь-якої держави є неможливим без системи економічних заходів дотримання законодавства у галузі господарської

політики. На жаль, кардинальні реформи, що здійснюються в Україні, як свідчить статистика, супроводжуються криміналізацією суспільства та зростанням злочинності, особливо в економічній та фінансовій сферах, а це створює реальну загрозу національній безпеці країни.

Тому дослідження реформ, що проводяться в Україні, показує необхідність підвищення ролі фінансово-господарського контролю як важливого інструменту забезпечення економічної безпеки країни. За допомогою економічного контролю держава забезпечує достовірність і доступність інформації про основні показники роботи всіх суб'єктів господарювання та сприяє зменшенню протиправних дій у фінансово-господарській діяльності. Одним із важливих елементів економічного контролю є судово-економічні експертизи.

Для захисту законних економічних інтересів підприємств і окремих громадян у ринкових відносинах потрібні глибокі знання не тільки у правовій сфері, а й у сфері фінансів, ціноутворення, оподаткування, бухгалтерського обліку, економічного контролю та аудиту, аналізу господарської діяльності та інших галузях економіки. Використання цих спеціальних знань для захисту законних прав підприємств і громадян пов'язано, перш за все, з проведенням різних експертиз при вирішенні суперечок у судовому провадженні. Але, як свідчать дослідження, більшість менеджерів підприємств та пересічних громадян чітко не уявляють собі можливість судових експертиз у захисті своїх економічних прав та інтересів.

Тому метою статті є надання студентам економічних спеціальностей теоретичних знань і практичних навичок для зміцнення режиму економічної безпеки на підприємстві, процесуальних норм організації і проведення судово-економічних експертиз.

Із самого початку вивчення навчальних дисциплін економічного спрямування студенти мають бути ознайомлені як з освітньою програмою і формами організації навчання, так і зі структурою, формами та обсягом кожного з освітніх компонент, а також з усіма видами контролю.

У процесі навчання здобувачі вищої освіти отримують необхідні знання під час проведення аудиторних занять: лекційних, семінарських, практичних. Найбільш складні питання винесено на розгляд і обговорення під час практичних занять. Також велике значення в процесі вивчення та закріплення знань має самостійна робота студентів.

Вивчення навчальної дисципліни відбувається із застосуванням активних методів навчання: установчі лекції, семінарські заняття, індивідуальні консультації, а також самостійна робота студента з рекомендованою літературою.

Фінанси - це той механізм, що пронизує всю економічну систему та дозволяє створювати передумови для майбутнього її функціонування та розвитку. Первинним джерелом формування фінансових ресурсів є діяльність виробничих підприємств, у процесі якої створюється первинний додатковий продукт, що розподіляється потім через складну систему фінансово-кредитних відносин по всій економічній системі. Така конструктивна та глобальна роль фінансів призводить до того, що управлінські рішення з забезпечення економічної безпеки розвитку підприємства в будь-якій сфері його діяльності, повинні обов'язково розглядатися та оцінюватися залежно від їхнього впливу на поточний та майбутній його фінансовий стан, його фінансову безпеку. Це пов'язане з тим, що будь-який бізнес може стабільно функціонувати в умовах безперервного протікання відтворювальних процесів капіталу, що забезпечують циклічність і безперервність формування, розподілу й використання фінансових ресурсів. Саме тому в основі економічної безпеки підприємств, що функціонують у системі вільних ринкових відносин та вибирають стратегію перманентного розвитку, знаходиться фінансова безпека і пов'язана з нею фінансова стратегія як ключовий фактор, що забезпечує збереження та розширення його ресурсного простору, а отже, і високу його конкурентну позицію.

У загальній системі розвитку підприємства значення забезпечення безпеки фінансової стратегії полягає в тому, що залежно від її вибору

формулюються та реалізуються всі інші функціональні стратегії підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Роль фінансової стратегії в системі стратегій підприємства

Загальна стратегія розвитку підприємства	Функціональні стратегії	
	Стратегія маркетингу	Фінансова стратегія
	Стратегія продуктів	
	Стратегія використання людського потенціалу	
	Стратегія науково-дослідних робіт	
	Інші функціональні стратегії	

Складність формування та реалізації фінансової стратегії, як зазначено, полягає в тому, що вона має функціональний характер та є підпорядкованою щодо загальної стратегії розвитку підприємства. Тому, з одного боку, всі компоненти стратегії підприємства є базою для вироблення фінансової стратегії, а з іншого боку - фінансова стратегія виступає фактором, що забезпечує реалізацію як окремих функціональних стратегій, так і стратегії розвитку підприємства в цілому. Під фінансовою стратегією розуміють спосіб реалізації підприємством цілей фінансової діяльності, спрямований на вирішення основного протиріччя між потребою у фінансових ресурсах і можливостей їх отримання та використання.

Потрібно врахувати, що не існує готових рішень для всіх проблем, з якими може зіткнутися підприємство. Реальні економічні проблеми завжди нестандартні, взаємозалежні та переплетені, а час і вихідна інформація для їхнього вирішення найчастіше бувають обмежені. Тому в області управління таким складним і багатoelementним фактором, як фінанси, виникає необхідність у комбінуванні різних підходів, застосуванні накопичених знань у різних предметних галузях для пошуку творчих вирішень в умовах невизначеності та неповної інформації.

Відомо, що протягом усього трансформаційного періоду в економіці України усе ще спостерігається серйозна нерозвиненість фінансового ринку, недовіра до його правового забезпечення, що проявляються навіть на рівні операцій з корпоративними цінними паперами підприємств - акціями. Це пов'язано як з недоліками правового забезпечення, так і з невідповідністю сучасного менеджменту підприємств до роботи в системі ризику та невизначеності. Тому проблема формування й реалізації фінансових механізмів стратегії розвитку на сучасному етапі є процесом, що самоорганізується, у якому підприємство, реалізуючи антикризовий розвиток, борючись за виживання, змушене згладжувати невдалі рішення вищих органів влади та апробувати нові форми взаємин як усередині підприємства, так і на галузевому та міжгалузевому рівнях.

Таким чином, можна зробити висновок, що на даному етапі найбільш надійний механізм захисту інтересів підприємств у системі фінансових стратегічних інтересів - використання внутрішньо-організаційних механізмів, до яких відноситься контролінг.

Основне призначення контролінгу є орієнтація управлінського процесу на досягнення всіх цілей, що стоять перед підприємством, а основна сутність - у переведенні управління підприємством на якісно новий рівень за допомогою інтеграції, координації та напряду діяльності різних служб і підрозділів підприємства на досягнення оперативних і стратегічних цілей

Механізм контролінгу може виконувати ще одну важливу функцію в системі прийняття управлінських рішень. Ця функція пов'язана з тим, що в умовах жорсткості конкуренції й необхідності захисту від загроз менеджмент підприємства повинен урахувати можливість виникнення двох ситуацій: або в нього постійно виникає необхідність у корегуванні шляху проходження до намічених стратегічних цілей, або підприємству доцільно (а іноді воно, при певних обставинах, змушено) змінювати свої стратегічні установки. Використання інформаційної бази та результатів аналізу, а також оцінки ситуації, що склалася в зовнішньому і внутрішньому середовищі, накопичених

у системі контролінгу, дозволяє визначити момент часу стратегічної цільової переорієнтації підприємства та його бізнесу з метою збереження капіталу та цілісності організації [8,9,10].

Оскільки в організаційній сфері забезпечення економічної безпеки підприємства істотним моментом є трансформація знань про причини та об'єкти порушення безпеки в механізм попередження реалізації загроз активними реакціями на їхнє виникнення, то концепція організації контролінгу як інструмента забезпечення фінансової безпеки підприємства полягає в розробці системи впорядкування та узгодження взаємодії елементів оперативного та стратегічного управління.

У більш широкому розумінні обґрунтування необхідності впровадження на сучасному підприємстві такої функціональної системи, як контролінг, пояснюється такими причинами:

1) підвищення нестабільності зовнішнього середовища, що висуває додаткові вимоги до системи управління підприємством:

1) зміщення акценту з контролю минулого на аналіз майбутнього;

2) збільшення швидкості реакції на зміну зовнішнього середовища, підвищення гнучкості підприємства;

3) необхідність у безперервному відстеженні змін, що відбуваються в зовнішньому і внутрішньому середовищах підприємства;

4) необхідність продуманої системи дій щодо забезпечення виживання підприємства та запобігання кризових ситуацій;

5) ускладнення системи управління підприємством, що вимагає координації усередині системи управління;

6) інформаційний бум при недоліку релевантної (істотної, значимої) інформації вимагає побудови спеціальної системи інформаційного забезпечення управління;

7) загальнокультурне прагнення до синтезу, інтеграції різних галузей знання та людської діяльності.

При цьому контролінг забезпечує виконання таких функцій:

- координацію управлінської діяльності для досягнення цілей підприємства;
- інформаційну та консультаційну підтримку прийняття управлінських рішень;
- створення та забезпечення функціонування загальної інформаційної системи управління підприємством;
- забезпечення раціональності управлінського процесу.

У структуру елементів організації контролінгу необхідно включити: методи оперативного та стратегічного контролінгу, систему внутрішнього фінансового контролю та аудиту, контрольні звіти як спосіб зворотного зв'язку.

Розробка методів оперативного контролінгу повинна будуватися на формуванні механізму пошуку «вузьких місць» результатів діяльності підприємства (прибутку та ліквідності) у межах оперативного планування і контролю на певному проміжку часу (місяць, квартал).

Методи стратегічного контролінгу забезпечують процес довготрокового існування та платоспроможності підприємства. У їхніх межах здійснюється визначення зони «вузьких місць» економічного зростання поза певного проміжку часу, а саме: якісне формулювання мети (числові показники, загальна мета); концепція економічного зростання; аналіз "вузьких місць" і потенціалу; стратегія просування товарів на ринки з портфелем замовлень для розробки товарної політики; перетворення стратегії в проекти та заходи; контрольні показники у вартісному вираженні, у тому числі рух коштів і прогнозовані фінансові результати; передумови, можливості та ризик, що враховуються у стратегічному аналізі планових і фактичних показників.

Система внутрішнього контролю призначена для поліпшення оперативного обліку забезпечення вірогідності інформації, що подається в оперативних та зведених аналітичних документах, збереження цінностей і підвищення ефективності реалізації фінансової стратегії підприємства.

До елементів, що становлять систему внутрішнього контролю, варто віднести: організаційну систему, систему документації та інформації, систему

доказів, матеріальні засоби захисту, штат співробітників контролюючої служби, систему спостережень.

До організаційної системи внутрішнього контролю належать визначення обов'язків, поділ завдань, визначення функцій. При цьому визначення обов'язків повинне обновлятися після кожної їхньої зміни (перерозподілу) між окремими співробітниками. Поділ завдань повинен бути побудований таким чином, щоб можна здійснювати взаємний контроль їхнього виконання, як мінімум, двома співробітниками.

Система документації та інформації містить у собі письмові інструкції, первинні документи, що слугують основою інформації, фінансові та управлінські звіти, нормативні збірники керівних документів і вимоги, що висуваються до звітності з метою забезпечення поінформованості та оперативності доступу до них особам, відповідальним за прийняття рішень із забезпечення економічної (фінансової) безпеки [11,12].

Особливе місце в системі внутрішнього фінансового контролю займає організація аудиту фінансової безпеки підприємства. Вона повинна бути механізмом постійного спостереження за найважливішими результатами поточної діяльності в умовах постійно мінливої кон'юнктури фінансового ринку.

Під аудитом фінансової безпеки підприємства розуміють комплекс, систематичну, незалежну і періодичну перевірку стану зовнішнього і внутрішнього фінансового середовища, правильності визначення і реалізації фінансових інтересів, цілей, стратегії забезпечення фінансової безпеки на підприємстві в цілому і на його окремих функціональних складових. Метою аудиту фінансової безпеки ризиків здійснення фінансової діяльності, чинників, що призвели до певного стану фінансової безпеки, можливостей підприємства щодо утримання фінансової безпеки на належному рівні, а також розроблення заходів щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Встановлення періодичності формування звітної бази даних як принципу побудови системи аудиту фінансової безпеки підприємства полягає в тому, що

така періодичність визначається необхідністю оперативного реагування, тобто своєчасністю здійснення внутрішнього контролю за окремими аспектами фінансової діяльності. При цьому показники річної звітності не є об'єктами поточного аудиту фінансової безпеки.

Принцип встановлення розмірів відхилень фактичних результатів фінансової діяльності від передбачених припускає, що на кожному підприємстві з урахуванням специфіки його діяльності повинен бути визначений критерій "критичних відхилень". Розмір цих відхилень може бути прийнятий у відсотковому відношенні з використанням коефіцієнта варіації. При цьому коливання показника варіації повинно зменшуватися зі зростанням часу спостереження. Так, для декади це відхилення може бути прийняте в розмірі, наприклад, близько 20 %, для місяця - близько 15 %, для кварталу - близько 10%.

Висновок. У процесі аналізу основних причин, що викликають відхилення фактичних результатів фінансової діяльності від передбачених, як принципової процедури результатів аудиту пропонується, у першу чергу, виділяти ті показники, за якими спостерігаються "критичні відхилення" від цільових нормативів та показників фінансових планів і бюджетів. За кожним "критичним відхиленням" (а при необхідності, і за менш значимими величинами відхилень найбільш важливих для підприємства показників) повинні бути оперативно виявлені причини, що їх викликали, та розроблені заходи, щодо їх усунення.

Запропонована система організації механізму безпеки фінансової діяльності може бути використана як у процесі поточної, звичайної діяльності підприємства, так і при диверсифікації й зміні його стратегічних цілей розвитку.

Список використаних джерел.

1. Конституція України.
2. Закон України "Про основи національної безпеки України".
3. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в

Україні".

4. Бланк І. О. Фінансовий менеджмент підприємства. Київ: КНЕУ, 2019.
5. Суторміна В. М. Контролінг у системі управління підприємством. Харків: ХНЕУ, 2020.
6. Жуков Є. Ф. Економічна безпека підприємства. Одеса: ОНЕУ, 2021.
7. Василенко В. А., Дубенко С. Г. Фінансова безпека підприємства: контролінг як інструмент управління. *Економіка та управління*. 2022. №3. С. 45–51.
8. Литвиненко О.П. Роль фінансового контролю в забезпеченні економічної безпеки підприємства. *Фінансовий простір*. 2023. №4. С. 32–37.
9. Коваленко М.І. Контролінг як складова економічної безпеки підприємства. *Бізнес Інформ*. 2022. №5. С. 98–103.
10. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: www.minfin.gov.ua/
11. Електронна бібліотека Національного банку України – www.bank.gov.ua.
12. Аналітичний портал Державної служби статистики України – www.ukrstat.gov.ua.

Бойко Л. О.- к. с.-г. н., доцент

Бойко В. О.- к. е. н., доцент

*Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Херсон, Україна*

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ

Сьогоднішній виклик перед аграрним сектором полягає не лише у виробництві якісної продукції, а й у забезпеченні її конкурентоспроможності на

міжнародних ринках, які постійно змінюються під впливом глобалізаційних процесів, технічного прогресу та вимог сталого розвитку. Водночас, зростає потреба у фахівцях нового покоління - здатних не просто працювати в аграрній галузі, а впроваджувати інновації, адаптуватися до сучасних викликів і формувати нову культуру господарювання.

У цьому контексті освітні інновації відіграють ключову роль. Саме вони є тим фундаментом, на якому формуються компетентності фахівців, які можуть забезпечити якість, ефективність та глобальну привабливість української аграрної продукції. Це, передусім, впровадження компетентнісного підходу у вищій освіті, розвиток дуальної форми навчання, використання цифрових платформ, віртуальних лабораторій, інтерактивного моделювання бізнес-процесів та аграрної аналітики.

Наприклад, освітні програми, які включають модулі з міжнародної сертифікації продукції, логістики зовнішньої торгівлі, цифрового агромоніторингу або екологічного маркування, безпосередньо готують студента до викликів глобального ринку. А інтеграція міжнародного досвіду через програми академічної мобільності, стажування за кордоном чи партнерство з транснаціональними аграрними компаніями дає змогу формувати не лише знання, а й практичні навички роботи в міжнародному бізнес-середовищі.

Також варто згадати про розвиток критичного мислення, комунікативних навичок та підприємницької ініціативи у здобувачів вищої освіти. Адже конкурентоспроможна аграрна продукція починається не лише з якісного ґрунту чи технології, а з якісного управління та здатності стратегічно мислити. І саме освітня система має закладати ці риси через сучасні форми викладання - проєктне навчання, кейс-методи, роботу з реальними бізнес-завданнями.

Україна має потужний аграрний потенціал, і здатна не просто забезпечувати продовольчу безпеку, а бути впливовим гравцем на міжнародному ринку. Проте без модернізації освітнього процесу - ця конкурентоспроможність буде ситуативною. Саме інновації в аграрній освіті,

які враховують соціально-економічні, технологічні та глобалізаційні виклики, можуть забезпечити сталий розвиток і підвищити експортні можливості галузі. Інтеграція зазначених інструментів у підготовку здобувачів освіти дозволить ефективно реагувати на потреби агробізнесу, підвищувати експортний потенціал вітчизняної продукції та забезпечувати її відповідність міжнародним стандартам. Інноваційна модель аграрної освіти є стратегічною складовою системного підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору України.

Проблематика підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції на міжнародних ринках широко висвітлюється у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, Чіков І. та Ярошук Р. у своєму дослідженні розглядають питання впливу інноваційної діяльності суб'єкта господарювання на стан його конкурентоспроможності в агропромисловому комплексі та характеризують шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємств через призму системного впровадження інновацій в умовах глобалізації [1]. Кардаш Н.М. розглядає питання впровадження інновацій для підвищення якості продукції рослинництва як головної складової конкурентоспроможності. Саме інноваційна інфраструктура сприятиме розвитку аграрних підприємств, посиленню їх конкурентних переваг та підвищенню конкурентоспроможності продукції рослинництва не лише на внутрішньому ринку, але і на зовнішньому [2].

У сучасному агробізнесі дедалі більшого значення набуває не лише матеріально-технічна база підприємств, а й інтелектуальний капітал як сукупність знань, досвіду, інноваційного потенціалу, управлінських навичок і творчої активності працівників. Саме якість людського ресурсу, його здатність до навчання, адаптації та впровадження інновацій визначає рівень конкурентоспроможності підприємств, особливо в умовах високої конкуренції на міжнародних ринках [3].

Однак, незважаючи на значну кількість наукових публікацій, ця тема залишається відкритою для подальших досліджень, зокрема у контексті впливу освітніх інновацій на підготовку фахівців, здатних забезпечити сталий розвиток

аграрного виробництва та підвищення його конкурентоспроможності в умовах глобалізації.

Отже, підвищення конкурентоспроможності української аграрної продукції неможливе без сучасної, гнучкої та інноваційної освіти. І чим швидше ми трансформуємо підготовку фахівців до потреб глобального ринку, тим впевненіше Україна зможе конкурувати не лише за урожайність, а й за знання, ефективність та сталість.

Список використаних джерел:

1. Чіков, І., & Ярошук, Р. (2024). Інноваційна діяльність як системоформуючий чинник підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК. *Економіка та суспільство*, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-78>.
2. Кардаш Н.М. Підвищення конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. Дубляни, Львівський НАУ, 2021 р. URL: <http://repository.lnau.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/121/1/Kardash.pdf>.
3. Єфремов А. О., Бойко Л. О. Інтелектуальний капітал та його вплив на конкурентоспроможність підприємств. In: The 11th International scientific and practical conference “Integration of science as a mechanism of effective development” (November 28-December 01, 2023). Helsinki, Finland. International Science Group. 2023 p. С. 53–59.

Губені Ю. Е. - д. е .н., професор

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій ім. С. Гжицького, Північний кампус, м. Львів-Дубляни*

ФОРМУВАННЯ МАРКЕРІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА І БІЗНЕС-КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Підприємництво стало не лише складовою, але поступово – основою функціонування сучасної української економіки. Природньо, що орієнтовані на підприємництво навчальні дисципліни стали органічною частиною усіх освітніх програм за широко трактованими економічними спеціальностями. Можна також стверджувати, що бізнес-освіта є складовою освітнього процесу за такими спеціальностями. Як відзначає О. Красовська «бізнес-освіта – є одним із секторів освітньої галузі, що найдинамічніше зростають [1].

Метою бізнес освіти є формування у потенційних фахівців навичок, вмінь та знань (званих тепер – компетенціями) які необхідні для здійснення власної підприємницької діяльності або прийняття управлінських рішень в інших бізнесах. В більшій чи меншій мірі підприємницька складова освіти зараз притаманна усім освітнім рівням: від середньої школи до магістерського ступеня університетів. В університетах підприємницьке навчання може мати рівні варіанти втілення – від спеціальних бізнес-шкіл, до орієнтованих на підприємництво навчальних складових (підприємництво, технологія бізнесу, бізнес-технології, бізнес-планування, управління бізнесом тощо). В усіх варіантах ми говоримо про бізнес-освіту: а) спеціалізовану; б) спеціальну; в) комбінаторну. Відомою і популярною програмою бізнес-освіти є MBA (англ. Master of Business Administration), що є формою високо спеціалізованої бізнес-освіти [2]. Цікаво, збогляду на тематику цієї публікації, що існує спеціалізована MBA програма із підприємництва (англ. – MBA in Entrepreneurship).

Підприємницька освіта є основоположним механізмом формування підприємницької культури та поглиблення підприємницької орієнтації молоді. Більш загально підприємницька освіта має такі головні завдання:

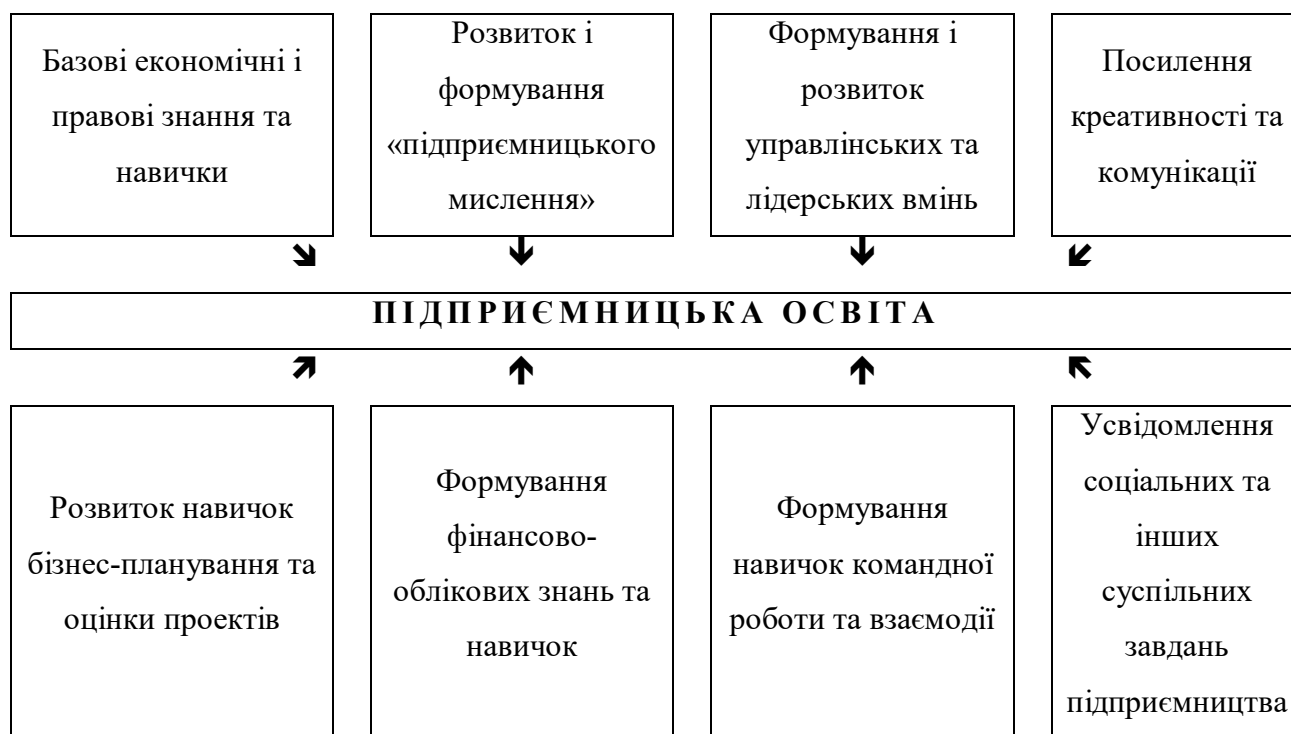

Рис. 1. Основні завдання бізнес освіти. Джерело: власна розробка, 2025р.

В сучасних умовах, до перелічених завдань (рис. 1) додається блок цифрових та ІТ компетенцій, формування навичок виростання ІТ-технологій у бізнесі.

Студенти економічних спеціальностей із зрозумілих причин мають доволі якісні знання, навички та вміння дотичні до підприємництва. Зокрема вони мають добрі економічні та правові знання та володіють навичками економічної, облікової та фінансової діяльності, мають теоретичні знання в сфері бізнес-планування, менеджменту чи маркетингу, володіють прийомами бізнес-аналітики. Однак вони, часто, мають значно нижчий рівень спеціальних технологічних знань, часто відзначаються нижчою креативністю та лідерськими якостями.

Так впродовж тривалого періоду (1995 – 2025 рр.) ми досліджуємо самооцінку студентів економічних та неекономічних спеціальностей одного із університетів за тестом Американської асоціації вільних підприємців (англ. – AFEA) [3]. За цим тестом, максимальна здатність і прихильність до підприємництва відповідає показнику + 30 балів, а відповідно – відсутність таких компетенцій та маркерів – -30 балів. Переважно опитування охоплювало

студентів 3-4 курсів, вибірка становила, по роках від 50 до 125 осіб. Дані за 2025 рік ще не опрацьовано. Більш узагальнено, в періоді 5 років показники виглядають так:

Таблиця 1. Самооцінка студентів щодо маркерів та прихильності до підприємництва, 1995 – 2020 рр., бали

Групи студентів	роки					
	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Економічні спеціальності	3,5	7,2	12,3	11,4	10,7	12,6
Не економічні спеціальності	4,3	8,1	11,4	11,7	11,3	10,8

Джерело: власна розробка, 2025, на основі [4].

Водночас особливого дослідження вимагає комплексний взаємозв'язок підприємницьких компетенцій у формі бізнес-культури. Очевидно, що формування бізнес-культури особистості є об'єктивним процесом [5]. На основі опрацьованих даних ми вважаємо, що значний вплив на формування бізнес-культури у студентів має неформальна освіта, навколишнє господарське середовище та щоденна практика взаємодії із бізнесом. Тому особливий інтерес в нашому регіоні має дослідження впливу європейської бізнес-культури та формування маркерів підприємництва і бізнес-культури у молодіжному, в тому числі, студентському середовищі.

Список використаних джерел:

1. Красовська О. Ю. Сучасні моделі реалізації бізнес-освіти в умовах глобалізації світового освітнього простору *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2012. № 1 (5). Том 2, с. 167
2. Спеціалізовані програми MBA в Україні. – *сайт Освіта.UA*. – URL: <https://surl.li/wtcb1p>
3. Management. – Praha: Profit, 1990.- #16; – р. 6.
4. Оцінка придатності до підприємницької діяльності. Аналітичний звіт по періодичному соціологічному опитуванню. – Л.: ЛНУП : *Кафедра права*

і підприємництва / Кафедра підприємництва та торгівлі, 1995 – 2024 рр. [Не опубліковане джерело]

5. Верітов О. І. Особливості формування підприємницької культури в закладах вищої освіти України / *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2020 р., № 69, Т. 1. С. 157-159

Зеліско Н.Б. - к.е.н., доцент

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
м. Львів, Україна*

ЦИФРОВІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах економічної нестабільності, викликаній війною, глобальними кризами та зміною ринкових парадигм, цифрові стратегії стають ключовим фактором адаптації та зростання бізнесу. Цифровізація дозволяє підприємствам не лише оптимізувати внутрішні процеси, а й вийти на нові ринки, підвищити клієнтоорієнтованість та знизити витрати.

Серед найефективніших цифрових стратегій сьогодні виділяють: впровадження CRM- та ERP-систем, використання хмарних технологій, розвиток електронної комерції, автоматизацію логістики, а також активну присутність у цифровому маркетингу. Особливу увагу приділяють кібербезпеці та захисту даних, що є критично важливими для бізнесу в умовах зовнішніх ризиків.

Важливою складовою є також цифрова трансформація управління — впровадження аналітики даних для ухвалення рішень, формування цифрової корпоративної культури та навчання персоналу новим цифровим компетенціям.

Для українського бізнесу цифрові стратегії — це не лише інструмент виживання, а й можливість інтеграції в європейський та світовий економічний

простір. В умовах обмеженого доступу до ресурсів саме технології можуть стати рушієм стійкого розвитку.

Важливим елементом цифрових стратегій бізнесу мають стати методи design thinking, які будуть допомагати швидше адаптувати бізнес-процеси до післякризового стану «нової нормальності». В цьому аспекті важливо створити гнучку корпоративну культуру, яка буде готова до цифрових технологій та швидкого реагування на швидкоплинні умови. В умовах посткоронавірусного світу для вибору партнерів важливим стане соціальна складова. Згідно із Індексом цифрової трансформації Dell 2020, понад 20% опитаних компаній не мають надійних екосистем-партнерів, щоб забезпечити цифрову трансформацію [1]. Враховуючи наскільки важливі ділові екосистеми та партнерства для цифрової трансформації бізнесу, важливим є покращення додаткових навичок та прихильність до нових цінностей. В той же час, компанії, які розглядають лише питання короткострокового прибутку та не розробляють моделі довгострокового розвитку, які б включали дотримання прав співробітників, соціальну відповідальність та захист довкілля, сьогодні втрачають набагато більше.

Серед ключових технологічних тенденцій, які сприяють успішному веденню інноваційного бізнесу, можна виділити такі [4]:

➤ *Штучний інтелект (AI)* та машинне навчання (ML). Інтелектуальні алгоритми дозволяють бізнесу автоматизувати процеси, аналізувати великі масиви даних та прогнозувати ринкові тренди. Від персоналізованих рекомендацій до аналітичних рішень для управління ризиками – AI та ML значно підвищують ефективність прийняття управлінських рішень.

➤ *Інтернет речей (IoT)*. Взаємопов'язані пристрої, оснащені датчиками та аналітичними модулями, створюють можливості для моніторингу та оптимізації бізнес-процесів у реальному часі. Завдяки IoT компанії можуть прогнозувати потреби у технічному обслуговуванні, покращувати логістичні процеси та персоналізувати взаємодію з клієнтами.

➤ *Технологія блокчейн.* Використання блокчейну підвищує прозорість транзакцій, забезпечує безпеку фінансових операцій та створює нові підходи до управління даними. Інноваційні бізнес-моделі у фінансовій сфері, управлінні ланцюгами постачання та сфері охорони здоров'я активно впроваджують блокчейн для підвищення надійності та ефективності операцій.

➤ *Економіка спільного використання.* Платформи, що базуються на принципах спільного споживання ресурсів, відкривають нові можливості для бізнесу. Моделі *peer-to-peer* (P2P) дозволяють компаніям оптимізувати використання активів, підвищувати доступність послуг і розширювати ринкові можливості.

➤ *Зростання FinTech-рішень.* Фінансові технології значно змінили підхід до управління фінансами, пропонуючи цифрові платформи для мобільних платежів, онлайн-банкінгу, альтернативного кредитування та автоматизованих фінансових сервісів. Використання FinTech підвищує фінансову доступність та ефективність бізнес-операцій.

Дослідження сучасних бізнес-моделей, зокрема Freemium та Scrum, підтвердило їхню ефективність для цифрових підприємств. Модель Freemium сприяє залученню широкої клієнтської бази та оптимізації процесів монетизації, а методологія Scrum забезпечує гнучкість управління командами, швидке реагування на зміни та оптимізацію внутрішніх бізнес-процесів. Аналіз викликів, з якими стикаються стартапи та традиційні бізнеси в умовах цифрової економіки, засвідчив, що головними проблемами є гіперконкуренція, фінансові бар'єри, складність масштабування та необхідність постійного впровадження інновацій. Вивчення досвіду стартапів дозволило екстраполювати ці проблеми на функціонуючі компанії та визначити ефективні підходи до їх подолання[3].

Україна розробляє та впроваджує нормативні документи, спрямовані на підтримку розвитку цифрового суспільства та економіки. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки встановлювала стратегічні цілі цифровізації та план заходів щодо їх реалізації [2]. «Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки» визначає низький рівень

цифровізації регіонів та цифрової обізнаності як загальнодержавний виклик, що стримує розвиток регіонів і держави в цілому та потребує розв'язання в рамках цієї Стратегії. Одним з чотирьох пріоритетів регіонального розвитку на період до 2027 року обрано підвищення якості та забезпечення доступності для населення послуг, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, незалежно від місця проживання, зокрема на засадах цифровізації [4].

Україна долучилася до Програми «Цифрова Європа» до 2027 року за 4 доступними для країни напрямками: 1) високопродуктивний комп'ютинг, що передбачає проекти обчислення великих масивів даних для рішень у сфері економіки, охорони здоров'я або оборонної промисловості (фінансування 2,2 млрд євро); 2) штучний інтелект, дані та хмарні послуги (2,1 млрд євро); 3) цифрові навички (580 млн євро); 4) використання цифрових технологій в економіці та суспільстві (1,1 млрд євро). Ці ініціативи та стратегії є частиною більшого зусилля країн Європи в адаптації до цифрової економіки та суспільства, а також підвищенні власної конкурентоспроможності на міжнародній арені [6].

На найвищому рівні стратегічного планування – національному – розробляється загальна стратегія (стратегічна перспектива) «Цифровий простір України», що формує бачення розвитку СЦЕ України. На другому рівні – секторальному – формуються окремі секторальні стратегії та цільові програми, що визначають середньострокові пріоритети розвитку СЦЕ та цифрової трансформації ключових галузей України. Вони більш детальні і містять конкретні показники розвитку [5]. На регіональному та місцевому рівнях розробляються плани і програми розвитку.

Список використаних джерел:

1. Digital Transformation Index 2020. URL: <https://www.delltechnologies.com/enus/perspectives/digital-transformation-index.htm#pdf-overlay=/en-us/collaterals/unauth/briefshandouts/solutions/dt-index-2020-executive-summary.pdf> (дата звернення 13.03.2025).

2. Priadko, O., Chmil, H., & Olinichenko, K. (2024). Marketing coordination of innovative processes in the context of digitalization. Scientific opinion: Economics and Management. <https://doi.org/10.32782/2521-666x/2024-85-13>.
3. Коптєва Г. М. Підходи до оцінки зрілості бізнес-процесів підприємства з позиції їх економічної безпеки. Ефективна економіка. 2020. №.
4. С. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_4_45.
4. Успішна цифрова трансформація починається з культури. URL: <https://dtek.com/media-center/news/uspeshnaya-tsifrovaya-transformatsiyanachinaetsya-s-kultury/>.
5. Піщуліна О. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти: доповідь / Центр Разумкова. Київ, жовтень 2020. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf.
6. Електронна економіка. Том 1. Криптовалюта. Big Data [Електронний ресурс]: Навч. посібник/ І.М. Пістунов, О.П. Антонюк – / М-во освіти і науки України; Нац. Гірн. ун-т. – Д.: НГУ, 2017. 291 с. URL: http://pistunovi.inf.ua/EE_KC_BD.pdf.

Іваненко В. С. – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент

Науковий керівник: **Боліла С. Ю.** - к. с. -г. н., доцент
Херсонський державний аграрно-економічний університет
м. Кропивницький, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ОСВІТІ: АДАПТАЦІЯ СУЧАСНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ ДО ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ

Сучасна система освіти функціонує в умовах динамічних змін, зумовлених глобалізаційними процесами, стрімким розвитком технологій та трансформацією суспільних потреб. Через це з'являються нові вимоги до управління освітніми установами, змушуючи керівників адаптувати сучасні

управлінські моделі для забезпечення їхньої конкурентоспроможності та ефективності.

Інноваційний менеджмент відкриває можливості для використання сучасних управлінських моделей, що сприяють підвищенню ефективності освітніх процесів. Поєднання аналітики, стратегічного планування та технологічних рішень допомагає оптимізувати внутрішні процеси, формувати нові підходи до навчання та взаємодії між усіма учасниками освітнього середовища. Розвиток інноваційних методів управління сприяє створенню гнучких освітніх систем, здатних адаптуватися до сучасних викликів та потреб суспільства. Це дає можливість навчальним закладам не лише відповідати сучасним стандартам, а й випереджати тенденції, формуючи нову якість освіти.

Інноваційний менеджмент – це система управлінських підходів, спрямованих на створення, впровадження та розвиток нових рішень, що підвищують ефективність організації. В освітній сфері він охоплює процеси модернізації управління навчальними закладами, впровадження сучасних технологій, оптимізацію ресурсів і адаптацію до змінного соціально-економічного середовища. Його мета – не просто впровадження нововведень, а створення стійкого механізму їхнього безперервного розвитку та інтеграції.

Освітній процес є складною системою, що поєднує навчальні методики, управлінські рішення та взаємодію між учасниками освітнього середовища. Інноваційний менеджмент дозволяє створювати умови для ефективного функціонування цієї системи, забезпечуючи баланс між традиційними підходами та сучасними викликами. Впровадження інноваційних практик у сферу освіти не обмежується лише технічним оновленням – воно включає трансформацію організаційної культури, зміну моделей взаємодії та підходів до оцінки результатів навчання.

На ефективність інноваційного менеджменту в освіті впливають різні фактори: державна політика у сфері освіти, економічні умови, рівень цифровізації, готовність педагогічного складу до змін та запити суспільства. Наприклад, у країнах з розвиненою економікою цифрові технології є

невід'ємною частиною навчального процесу, тоді як у державах з обмеженими ресурсами інновації можуть бути зосереджені на більш ефективному використанні наявних можливостей та управлінських практик [1, с. 115-120].

Інноваційний менеджмент також змінює підходи до управління персоналом в освітніх установах. Традиційна система передбачала ієрархічну структуру управління, тоді як сучасні моделі все частіше використовують командну роботу, проєктний підхід та автономію викладачів у прийнятті рішень. Це дозволяє підвищити мотивацію педагогів, залучаючи їх до процесу розробки та реалізації освітніх ініціатив.

Застосування інноваційного менеджменту в освіті дає можливість не тільки вдосконалювати навчальні програми та методи викладання, а і створювати умови для розвитку навчальних закладів як відкритих систем, здатних швидко адаптуватися до змін.

Адаптація сучасних управлінських моделей до освітніх процесів дозволяє навчальним закладам підвищувати ефективність управління та створювати гнучку та стійку систему освіти, що відповідає сучасним викликам. Традиційні ієрархічні структури, що раніше домінували в освітньому менеджменті, поступово змінюються на більш динамічні підходи, запозичені з корпоративного сектору. Такі моделі спрямовані на оптимізацію процесів, підвищення мотивації персоналу та ефективне використання ресурсів.

Одна з моделей, що активно адаптується до освітніх процесів, – проєктно-орієнтоване управління. Воно передбачає управління навчальним закладом як сукупністю окремих проєктів, кожен з яких має чіткі цілі, терміни виконання та відповідальних осіб [2, с. 135-142]. Наприклад, запровадження нової навчальної програми, організація стажувань для студентів або модернізація матеріально-технічної бази можуть реалізовуватися у форматі проєктів.

Методологія Agile, яка широко застосовується у сфері ІТ та бізнесу, поступово впроваджується і в освітньому середовищі. Її основні принципи – адаптивність, гнучкість і командна робота. В освітніх установах дана методологія використовується для вдосконалення навчальних програм,

створення міждисциплінарних курсів і покращення взаємодії між викладачами та студентами. Наприклад, у деяких університетах Європи впроваджуються «гнучкі курси», які формуються залежно від запитів студентів та змін на ринку праці, що у результаті дає змогу забезпечити практичну актуальність освіти та підвищити її якість.

Ще одна з моделей - концепція Lean-менеджменту, що базується на усуненні зайвих витрат і максимальному використанні наявних ресурсів, також ефективно впроваджується в освітні процеси. Це стосується як фінансового управління, так і оптимізації навчальних програм. В умовах обмеженого бюджету навчальний заклад може застосовувати Lean-принципи для раціонального розподілу коштів, скорочення дублюючих курсів та використання цифрових технологій для зменшення витрат на паперовий документообіг [3].

В освіті знаходить своє застосування і цікава методологія дизайн-мислення, яка орієнтована на пошук інноваційних рішень через глибоке розуміння потреб користувачів. Вона використовується для розробки нових навчальних підходів, створення комфортного освітнього середовища та підвищення рівня залученості студентів. Наприклад, у деяких школах та університетах США дизайн-мислення застосовують для розробки інтерактивних навчальних просторів, які мотивують студентів до активного навчання через творчу взаємодію та експериментування.

Модель Holacracy, яка передбачає відмову від жорсткої ієрархії на користь автономних команд, також знаходить своє місце в освіті. У навчальних закладах, що використовують цей підхід, прийняття рішень відбувається не тільки на рівні адміністрації, а й за активної участі викладачів, студентів та навіть представників бізнесу.

Отже, інноваційний менеджмент в освіті відіграє важливу роль у вдосконаленні навчального процесу та управління закладами освіти. Адаптація сучасних управлінських моделей дозволяє освітнім установам швидше реагувати на зміни, підвищувати якість навчання та створювати сприятливі

умови для професійного розвитку педагогів і студентів. Кожна з розглянутих моделей має свої переваги, а їхнє комбінування може забезпечити ефективне управління освітою в умовах глобалізації та технологічного прогресу.

Список використаних джерел:

1. Карий О. І. Менеджмент та інновації: теорія і практикум : навч. посіб. Львів : Растр-7, 2020. С. 115-120.
2. Самойленко І. О. Менеджмент організацій : підручник. Харків : ХАІ, 2020. С. 135-142.
3. Методології Agile та Lean: Повний посібник. *Worksection*. URL: <https://surl.li/qnuhbh> (дата звернення 01.04.2025).

Ковальов Д. В. – к. с. - г. н., доцент

*Херсонський державний аграрно-економічний
університет, м.Херсон, Україна*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Сучасні реалії функціонування економіки України в умовах військових дій, вимагають від фахівців цього напрямку розробки детальних планів щодо відновлення та ефективного управління регіонами після закінчення вторгнення. Оскільки розвиток регіональних соціально-економічних систем має певні закономірності, розробляючи ефективні механізми впливу держави на формування економічного потенціалу регіонів, обов'язково слід брати до уваги досвід інших країн світу. Насамперед це необхідно для створення надійної основи формування правових та організаційно-економічних умов функціонування регіональних соціально-економічних систем, розробки і визначення способів упровадження відповідних державно-управлінських рішень.

Перші спроби втручання держави в регіональний розвиток були спричинені світовою економічною кризою 1929–1933 рр., яка зумовила

необхідність усунення регіональних диспропорцій. Активне державне втручання в процес економічного розвитку регіонів з метою згладжування регіональних контрастів спостерігалось вже в післявоєнний період. Заходи регіональної політики вживалися США, Великою Британією, Німеччиною, Францією, Італією, Японією та низкою інших країн.

Так у Канаді ще в 1937 р. було вперше розроблено концепцію, згідно з якою кожна провінція мала забезпечувати відповідні стандарти послуг, не встановлюючи вищий за середньодержавний рівень податкового тягаря. Це була перша спроба щодо реалізації Канадської програми вирівнювання для провінцій, але власне програма була розроблена лише в 1957 р. Програма є основою забезпечення визначеного переліку стандартів життя для всіх громадян Канади і основним елементом федеральної фінансової політики. Однак тільки після завершення Другої світової війни федеральний уряд розпочав упровадження регіонально сфокусованих програм розвитку, що було зумовлено передусім фінансовою слабкістю окремих провінцій. Упродовж 1960–1980 рр. регіональні програми розвитку в Канаді були зосереджені на “потребах” на противагу “можливостям”. У цьому разі потреба стосується недостатнього рівня економічного зростання в регіоні, тоді як можливість – шансів на те, що регіональні інвестиції матимуть ринковий зміст. [1, с.36].

На рівні ЄС системний підхід до вироблення і здійснення регіональної політики починає застосовуватися з кінця 60-х рр. Так, у 1969 р. було прийнято документ Комісії ЄС “Регіональна політика Співтовариства”, в якому пропонувалося “приступити до організації діяльності Співтовариства з питань регіонального розвитку”. Сутність ідеї полягала у вжитті заходів щодо оптимізації розвитку індустріальних регіонів, зміцненні зв’язків між ними та районами, що відстають у промисловому розвитку, а також у створенні полюсів розвитку в переважно сільськогосподарських зонах. Сьогодні в межах європейської регіональної політики регіон визнається соціально-економічним і політичним простором, де формується та реалізується конкурентоспроможність економіки держав-членів Співтовариства та ЄС у цілому. У державах

Євросоюзу регіональна політика реалізується на трьох територіальних рівнях: ЄС (установлює принципи і завдання наднаціональної політики), держави (встановлює власні підходи і механізми щодо реалізації регіональної політики), регіональному, на якому реалізується національна, наднаціональна та власна політика виходячи з потенціалу регіону [2, с.375].

Слід зазначити, що в ЄС парадигма регіональної конкурентоспроможності дістає поширення пізніше, ніж у США. Практично цей період почався з прийняттям у березні 2000 р. у м. Лісабоні декларації ЄС про стратегію розвитку, спрямовану на швидке підвищення конкурентоспроможності економіки ЄС. З цією метою передбачено створення спільного простору для вирішення триєдиного завдання: об'єднання наукового, технічного і освітнього потенціалу держав ЄС у рамках спільної стратегії на основі децентралізації управління. Цей підхід покладений в основу регіональної політики.

Основними світовими тенденціями розвитку регіональної політики в контексті забезпечення економічного потенціалу регіонів є:

- зміщення повноважень щодо регіонального і місцевого розвитку, використання економічних ресурсів розвитку з державного на регіональний і місцевий рівні;
- перехід від домінуючого впливу щодо перерозподілу державних коштів на регіональний розвиток до координації діяльності і стимулювання їх ендogenous потенціалу, від галузевої політики до територіальної; ускладнення структури регіональної політики держави, активними суб'єктами якої стають інші держави, їх об'єднання та не державні організації; формування багаторівневого мережевого регіонального управління; дедалі більша підтримка інновацій на регіональному і місцевому рівнях [3, с.120].

Список використаних джерел

1. Розвиток економічно проблемних територій: міжнародний досвід / [С. Слава, Д. Амборський, П. Сегварі, М. Дацишин] Проект партнерства Канада – Україна “Регіональне врядування та розвиток”. К. : К.І.С., 2007. 144 с.

2. Куцмус Н. М. Тенденції розвитку сільських територій в регіональній політиці ЄС: досвід для України. *Економіка: проблеми теорії та практики* : зб. наук. пр. : у 3 т.– Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2007. Т. 2. Вип. 225. С. 375–383.

3. Орлатий М.К., Гоголь Т.В. Зарубіжний досвід управління розвитком соціальної інфраструктури. *Науковий вісник Академії муніципального управління*: зб. пр. Акад. муніцип. упр. К. : АКМУ, 2011. Вип. 3. С. 118–123. (Серія “Управління”).

Мажора Н.М. - здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Чепок Р.В. – доцент
Херсонський державний аграрно-економічний
університет, м.Херсон, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СУЧАСНОМУ УРОЦІ З ПРЕДМЕТУ

«ОСНОВИ ГАЛУЗЕВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА»

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства та глобалізації економічних процесів освіта набуває нових вимірів, орієнтуючись на інтеграцію інноваційних технологій у навчальний процес. Одним із ключових напрямів удосконалення освітньої діяльності є впровадження хмарних технологій, які відкривають широкі можливості для організації інтерактивного та продуктивного навчання.

Предмет «Основи галузевої економіки та підприємництва» вимагає формування у здобувачів освіти не лише теоретичних знань, але й практичних умінь та навичок роботи в реальних економічних умовах. У цьому контексті хмарні технології стають потужним інструментом для створення віртуальних економічних середовищ, моделювання бізнес-процесів та організації колективної діяльності учнів.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю підвищення ефективності навчального процесу, адаптації освітніх методик до сучасних цифрових реалій та підготовки здобувачів освіти до діяльності в умовах цифрової економіки. Використання хмарних технологій сприяє розвитку критичного мислення, комунікативних здібностей та підприємницьких компетенцій, що є основою успішної професійної підготовки майбутніх фахівців.

Метою статті є аналіз можливостей та особливостей використання хмарних технологій на сучасному уроці з предмету «Основи галузевої економіки та підприємництва», а також визначення педагогічних умов для їх ефективної реалізації в освітньому процесі.

Сучасному педагогу вже недостатньо мати професійні компетентності, спрямовані на використання традиційних технологій навчання, а необхідно знати й оптимально використовувати можливості Інтернету для професійної діяльності, орієнтуватися в педагогічних технологіях дистанційного навчання, уміти навчити свого предмета за допомогою різних засобів для комунікації та педагогічної взаємодії. Сучасні учні все частіше користуються мобільними телефонами, планшетами та іншими гаджетами, спілкуючись у соціальних мережах або граючи в ігри, хоча можливості у використанні цих сучасних засобів набагато ширші. Саме тому, перед викладачами, постає завдання забезпечити освітній процес якісними електронними засобами навчання, призначеними не лише для комп'ютерів, а і для інших сучасних пристроїв, які можна було б використовувати як під час уроків, так і поза межами навчального закладу [1,2].

Хмарні технології – це можливість безлічі фізичних серверів бути єдиним обчислювальним середовищем. В цілому, сервіси хмарних обчислень є додатками, доступ до яких забезпечується через Інтернет за допомогою браузера або інших мережевих додатків [4].

В своїй роботі активно використовую різноманітні хмарні сервіси: [3,5,6,7].

1. Одним із найбільш доступних та перспективних інструментів вважаю сервіси Google (GoogleApps) – це пакет хмарних сервісів для інформаційно-технологічного підтримування сумісної роботи, що пропонується компанією GoogleInc., як за підпискою (на платній основі), такі і безкоштовно.

До складу пакету хмарних GoogleApps належить низка сервісів, доцільних для використання в якості засобу підтримки навчальної діяльності закладу професійно-технічної освіти[8,9,10]:

- пошуковий сервіс;
- сервіси підтримки комунікації (Gmail, Групи, Hangouts, Meet, Chat, Jamboard);
- сервіси для планування та організації роботи (Google Календар, GoogleKeep);
- офісний пакет (Google Документи, Презентації, Таблиці);
- електронне сховище даних (Google Диск);
- сервіс для проведення он-лайн опитувань (Google Форми);

Для створення різноманітних дидактичних матеріалів для здобувачів освіти використовую документи Google, його таблиці, презентації та форми. Дидактичні матеріали створені за допомогою сервісу GoogleDocs можуть бути як опорні конспекти, презентації для викладення нового матеріалу, так і домашнє завдання для здобувачів освіти, які бажають проявити свої творчі та креативні здібності, створити презентацію з тієї чи іншої теми уроку, а також як форма контролю заповнення Google таблиці, Google форми, в залежності від завдання та мети навчання. Так в період дистанційного навчання використовую тестовий контроль створений за допомогою Google форми, це як поточні так підсумкові тестування.

Також дуже зручно використовувати і віртуальну інтерактивну Google-дошку Jamboard де ви можете писати як на звичайній дошці, що дуже зручно коли доводиться проводити практичні роботи, або коли пояснюєте теми з формулами, також можна задати учням певне завдання яке вони виконують «тут і зараз».

Для опитування або обговорення певних питань теми використовую також Chat, це зручно адже під час онлайн уроку одночасно вислухати всіх неможливо, а так кожен здобувач дає свою відповідь на поставлене запитання у реальному часі.

2. Для узагальнення та систематизації знань учнів на уроці використовую інтерактивні завдання, які створені за допомогою LearningApps.org. Такі завдання дають змогу в ігровій формі засвоїти та перевірити рівень навчальних досягнень учнів. Важливо, що даний сервіс дозволяє публікувати свої вправи та користуватися вже створеними вправами. Так при вивченні теми «Економічні системи» використовую пазл-складайку «Переваги та недоліки ринкової економіки», а при вивченні теми «Ринкова економіка та її функціонування» – кросворд «Функції і види ринку», при вивченні теми «Технологія заснування власної справи» завдання «знайди пару» «Уважний підприємець. Види бізнес-плану»

3. Також досить часто використовую сервіс JIGSAW PLANET - що дозволяє створювати пазли з будь-яких картинок або фотографій. Наприклад при вивченні теми «Технологія заснування власної справи» пропоную учням скласти пазл, щоб отримати таблицю для проведення SWOT-аналізу при складанні бізнес-плану.

Сучасний Інтернет пропонує надзвичайно багато ресурсів, для використання в освітніх цілях. Сучасні Інтернет-ресурси – це необмежений доступ до професійної інформації, використання планів уроків, online-курсів, Web-сайтів, співпраця з іншими вчителями, обмін інформацією з колегами і експертами з інших країн світу.

4. Інтерактивні онлайн дошки або стіни з'явилися у 2006–2007 рр. і на даний час продовжують набувати популярності серед педагогів. Дані веб-сервіси надають можливість візуалізувати навчальний матеріал і репрезентувати його більш привабливо та зрозуміло, що допоможе вчителю цікаво провести урок, а здобувачам освіти – краще засвоїти новий навчальний матеріал, адже дані інструменти дозволяють об'єднувати текст, зображення,

відео та аудіо в інтерактивний формат.

На своїх уроках використовую віртуальну дошку lino, але вона має англійський інтерфейс, тому частіше використовую Padlet – це зручний та простий у використанні веб-сервіс для зберігання, організації та спільної роботи з різним контентом (документи, матеріали). Дана віртуальна дошка безмежна у кількості створюваних сторінок, а також підтримує кирилицю.

Переваги веб-сервісу Padlet:

- простий і інтуїтивно зрозумілий інтерфейс;
- можна додати будь-який тип файлу, організувати все так, як Ви хочете і зробити віртуальну дошку як загальною так і приватною;
- портативність – доступні IOS, Android і Kindle додатки;
- приватний і безпечний – можна зробити Padlet видимим тільки для обраної групи людей.

Недоліки Padlet:

- якщо Ви створюєте дошку без реєстрації, то її редагування можливе лише протягом 24 годин;
- бізнес-версія платна;
- відсутня робота з електронною поштою.

5. Сучасні здобувачі освіти ефективніше засвоюють інформацію, подану в зображеннях, відео- та аудіоформаті а отже сьогодні відеохостинг YouTube є корисним інструментом дистанційної освіти.

Переваги застосування популярного відеохостингу YouTube з освітньою метою:

- використання YouTube як платформи соціального навчання дає змогу сформувати спільноту електронного навчання, в якій кожен може викладати власні думки та ідеї, коментувати погляди інших учасників тощо;
- можливості завантаження відеоуроків YouTube дають студентам змогу отримати доступ до матеріалів у будь-якому місці в зручний для них час через мобільні гаджети.;

— формат відеозаписів для мікроуроків на YouTube гарантує, що складні процедури та демонстрації конкретних навичок споживач отримує дозовано, що спрощує засвоєння знань.

— відеохостинг сприяє кращому розумінню і засвоєнню складних концепцій. Застосування YouTube як віртуальної бібліотеки для супроводу електронного навчання дає змогу краще ілюструвати складний матеріал, оскільки відео ідеально підходить для покрокової демонстрації та допомагає легко отримувати й зберігати знання.

Якщо зробити все правильно, YouTube може стати вашим надійним та незамінним помічником, і ми знайшли щонайменше 5 причин використовувати його у навчанні.

1. Зробити урок цікавішим.
2. Давати цікаві домашні завдання.
3. Записувати уроки та зберігати їх для подальшого перегляду.
4. Використати нестандартні форми роботи.
5. Надихати.

YouTube – саме те, що вам потрібно для того, аби додати до уроків інтерактивності, зробити їх більш сучасними та оригінальними. Вашим учням точно сподобається, спробуйте!

Так не завжди є можливість піти на екскурсію, або поспілкуватися з відомою людиною, тому дуже часто використовую цей сервіс на уроках, наприклад якщо нам треба провести маркетингове дослідження, або задаю учням самостійно знайти відео про підприємства саме нашої Херсонської області чи України в цілому. Буває також що ви знаходите потрібне відео, але на ваш погляд є багато зайвого, тому в таких випадках я самостійно їх закачую, та «вирізаю» зайве через програму відеомонтажу, а потім завантажую на свій канал та даю доступ тільки по посиланню.

Сучасний освітній процес має на меті формування нової особистості - освіченого українця. Це всебічно розвинений, відповідальний громадянин і професіонал своєї справи, людина, здатна до інновацій. Для того, щоб

відповідати критеріям випускника професійного (професійно-технічного) навчального закладу, здобувач має оволодіти ключовими компетентностями:

1. Вільне володіння сучасними технологіями;
2. Компетентності техніки і технологій;
3. Інноваційність;
4. Інформаційно-комунікаційна компетентність;
5. Навчання впродовж життя;
6. Культурна компетентність.

Хмарні технології дають можливість здійснювати інтерактивне онлайн консультування здобувачів освіти у викладача чи майстра в/н та миттєво отримувати відповіді на свої запитання.

Використання хмарних технологій в навчанні надало можливість зробити наступний еволюційний крок до надання освітнього процесу більшої гнучкості, відкритості та мобільності. Хмарні засоби навчання надають можливість збільшити частку групових форм навчання. Вони надають вільний доступ до своїх збережених матеріалів і документів; використання відео, аудіо файлів безпосередньо з Інтернету (без додаткового завантаження на комп'ютер); проведення он-лайн уроків, круглих столів; нові можливості для організації досліджень, проектної діяльності; організація он-лайн уроків, інтегрованих практичних занять, он-лайн комунікація з учнями.

Список використаних джерел:

1. Биков В. Ю. Хмарні технології в освіті: концептуальні засади та перспективи розвитку. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 75, № 3. С. 45–52.
2. Морзе Н. В., Кузьмінська О. Г. Використання хмарних сервісів для організації навчального процесу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 72, № 2. С. 8–15.
3. Серих Д. С. Хмарні технології як інструмент організації економічної освіти. *Педагогічний дискурс*. 2021. Вип. 31. С. 122–128.

4. Яцишин А. В. Підвищення ефективності навчання економіки за допомогою хмарних технологій. *Освітній процес: теорія і практика*. 2020. № 4. С. 67–71.
5. Коломієць Т. В. Сучасні педагогічні технології у викладанні економічних дисциплін. *Економіка і управління*. 2019. № 3. С. 29–34.
6. Розвиток підприємницьких компетенцій у школярів через використання цифрових технологій: Методичні рекомендації Міністерство освіти і науки України. Київ, 2021. 56 с.
7. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898.
8. Освітній портал «Нова українська школа». Хмарні технології у навчанні: можливості та виклики. URL: <https://nus.org.ua/>
9. Microsoft Education. Використання хмарних технологій у навчальному процесі. URL: <https://education.microsoft.com/uk-ua>
10. Google Workspace for Education. Як застосовувати хмарні інструменти у викладанні економіки. URL: <https://edu.google.com/intl/uk/>.

Міценко В.К. - здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня

Аверчева Н.О. - к. е. н., доцент
Херсонський державний аграрно-економічний
університет, м. Херсон, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА АГРАРНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ.

Мале підприємництво в аграрній сфері економіки відіграє провідну роль у формуванні сталого економічного розвитку сільських територій. В сучасних умовах глобалізації, економічної нестабільності та післявоєнного відновлення України особливої актуальності набуває пошук нових механізмів підвищення

ефективності сільського господарства, зокрема через впровадження інноваційних процесів. Саме інновації відкривають нові можливості для розвитку малих господарств, підвищення продуктивності праці, покращення якості продукції та формування нового типу господарської діяльності з високим рівнем ефективності і соціальної відповідальності.

Роль малого аграрного підприємництва в економіці країни зростає на сучасному етапі у забезпеченні продовольчої безпеки держави та формуванні основ соціально-економічного розвитку сільських громад. Малий аграрний бізнес сприяє створенню нових робочих місць і стабільній зайнятості сільського населення; за рахунок заробітної плати і оренди за земельні паї підвищує рівень життя сільського населення; формує нові і зберігає традиційні технології сільськогосподарського виробництва; фінансує розвиток місцевої інфраструктури; залучає молодь до аграрної сфери через нові форми зайнятості (агротуризм, зелене фермерство, екоферми тощо) [1, с. 146-156].

Інноваційні процеси в малому аграрному бізнесі охоплюють як технологічну, так і організаційну, фінансову та маркетингову складові. До ключових інновацій, які вже сьогодні впроваджуються та мають високий потенціал у малому агробізнесі, можна віднести:

- технології точного землеробства (дрони, GPS-контроль, сенсори ґрунту);
- використання біологічних препаратів замість хімічних добрив;
- розвиток малих тепличних господарств з автоматизованим клімат-контролем;
- мобільні додатки для управління фермерськими господарствами;
- агрокооперативи як форма об'єднання ресурсів малих виробників;
- онлайн-продажі, брендування продукції, еко-сертифікація [2, с. 87-96].

Соціально-економічний ефект від впровадження інновацій у малих аграрних формуваннях проявляється в тому, що інновації здатні трансформувати малий аграрний бізнес у більш динамічну та конкурентну

структуру. Позитивні наслідки інноваційних процесів супроводжуються певними негативними процесами і загрозами, які систематизовані в таблиці.

Таблиця 1. Роль інноваційних процесів для розвитку малого аграрного підприємництва

Роль інноваційних процесів	Складові	Проблеми впровадження
Соціальна	- підвищення якості життя на селі; - створення нових робочих місць; - повернення молоді; - зростання ролі жінок у фермерстві.	- скорочення сільського населення і відтік кваліфікованих кадрів; - нерозвинена соціальна інфраструктура на селі; - низький рівень співпраці з місцевими органами влади.
Економічна	- підвищення врожайності культур і продуктивності тварин; - зниження витрат на одиницю продукції; - диверсифікація доходів; - розширення ринків збуту.	- недостатній рівень знань і досвіду у сфері впровадження інновацій; - скорочення обсягів і системності державної підтримки; - обмежений доступ до фінансування.
Екологічна	- зменшення шкідливого впливу на довкілля; - раціональне використання земельних ресурсів; - впровадження «зелених» і ресурсозберігаючих технологій.	- відсутність довіри до нових технологій серед фермерів; - тривалий період їх адаптації; - висока вартість ресурсів.

Для активізації інноваційних процесів серед малих аграрних підприємств необхідно на рівні держави активізувати наступні процеси:

- створити освітні платформи та демонстраційні господарства для ознайомлення фермерів із новітніми технологіями;
- запровадити грантову підтримку на впровадження інноваційних рішень і технологій;
- забезпечити доступ до інтернету та цифрових сервісів у сільській місцевості;
- стимулювати агрокооперацію як інструмент об'єднання ресурсів малих господарств населення;
- залучати міжнародну технічну допомогу та приватні інвестиції для реалізації поставлених завдань [3, с. 154-161].

Отже, мале підприємництво в аграрному секторі України має значний нереалізований потенціал. Ключем до його розкриття є впровадження інноваційних процесів, які можуть змінити не лише технології виробництва, а й соціально-економічну структуру сільського населення. Інновації вимагають не простого впровадження нових технологій, а й переосмислення всіх процесів, запровадження нових моделей співпраці держави – малого бізнесу – територіальних громад, що у підсумку забезпечить нові можливості для сталого розвитку аграрної економіки і країни в цілому. Держава, наукова спільнота, бізнес та самі малі агровиробники повинні об'єднати зусилля, щоб аграрний бізнес дійсно розвивався на інноваційній основі і забезпечував високий рівень соціальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Аверчева Н.О., Козак Г.В. Напрями підвищення стійкості малих і середніх аграрних підприємств в умовах війни і повоєнної відбудови. *Агросвіт*. 2024. №11. С. 146-156. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/3856/3891>.
2. Аверчева Н.О., Єфремов А.О. Економічний потенціал впровадження екоінновацій у сільському господарстві Півдня України. *Агросвіт*. 2024. № 7. С. 87-96. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/3402/3438> <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.7.87> (дата звернення 20.03.2025).
3. Аверчева Н.О., Зубік Д.В. Економічна оцінка та перспективи інвестиційної привабливості АПК України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. №11. С. 154-161. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3883/3919> / <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.11.154> (дата звернення 20.03.2025).

Петренко Д. А. - здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня

Аверчева Н. О. - к. е. н., доцент
*Херсонський державний аграрно-економічний
університет, м. Херсон, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В СИСТЕМІ ПТАХОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Птахопродуктовий підкомплекс України є однією з найбільш динамічних та експортоорієнтованих галузей агропромислового комплексу. За останні роки Україна змогла зайняти провідні позиції на міжнародному ринку м'яса птиці та харчових яєць завдяки високій якості продукції, конкурентним цінам та вигідному географічному положенню. Міжнародна інтеграція в даній галузі виступає ключовим чинником для забезпечення сталого розвитку, модернізації виробництва та розширення ринків збуту.

У структурі птахопродуктового підкомплексу України поєднані основні і супутні галузі, зокрема: вирощування птиці на м'ясо; виробництво харчових яєць; первинна та глибока переробка продукції; логістичні послуги і система збуту продукції, допоміжні галузі (комбікорми, ветеринарія, генетика). Головними гравцями на ринку є великі агрохолдинги, зокрема Миронівський хлібопродукт (МХП), а також середні і малі фермерські господарства, які в умовах глобальної конкуренції потребують підтримки і технологічного оновлення.

Зовнішньоекономічна роль галузі птахівництва постійно зростає - Україна є одним з лідерів світового експорту курятини. Основні напрямки експорту мяса птиці – країни Європейського Союзу; Близького Сходу (Саудівська Аравія, ОАЕ); Африки та Азії. За повідомленням Українського клубу аграрного бізнесу у передвоєнний період Україна була одним з найбільших експортерів м'яса птиці в світі. За підсумками 2020 р. наша країна

посіла 8 місце в світовому рейтингу з обсягами продажів 431 тис. т. Основними країнами-імпортерами українського м'яса птиці були: Саудівська Аравія (19% українського експорту), Нідерланди (12%) та ОАЕ (8%) [1].

У ННЦ «Інститут аграрної економіки» засвідчили про збільшення експорту м'яса птиці до 425 тис. т у 2023 р., темп приросту становив 3 %. В період війни значно змінилася структура експорту, частка країн Євросоюзу в експорті м'яса українських підприємств зростає до 46%. Диверсифікація збуту вітчизняного м'яса привела до зміни рейтингу ключових країн-імпортерів: африканські країни поступилися місцем європейським, зокрема Нідерланди в 2023 р. повернули собі лідерство і закупили більше 29% вітчизняного експорту м'ясної продукції на суму 262 млн дол. США [2].

Отже, навіть в умовах війни обсяги експорту м'яса птиці залишаються стабільно високими. Це дає підстави для прогнозування швидкого відновлення і подальшого інтенсивного просування на світовому ринку українських птахівничих підприємств, що дозволить країні підвищити рейтинг серед найбільших світових експортерів м'яса птиці.

Розвиток експорту став можливим завдяки впровадженню європейських стандартів якості (НАССР, ISO), дотриманню ветеринарних норм та адаптації до ринкових вимог країн-партнерів. До основних форм міжнародної інтеграції в системі птахопродуктового підкомплексу України відносять:

- торговельну - участь України у Світовій організації торгівлі (СОТ), укладення Угоди про асоціацію з ЄС, зони вільної торгівлі з іншими країнами;
- інвестиційну - залучення прямих іноземних інвестицій у птахоферми, забійні цехи, переробні заводи, логістичну інфраструктуру;
- інноваційну - використання зарубіжних технологій, генетичних ресурсів, автоматизації процесів;
- коопераційну - створення спільних підприємств, наукове та освітнє партнерство з європейськими та світовими установами.

Слід відзначити, що процеси міжнародної інтеграції формують переваги ефективного розвитку птахопродуктового сектору економіки, до яких належать

розширення географії експорту та зменшення залежності від окремих ринків; залучення сучасних технологій та підвищення продуктивності виробництва; підвищення рівня якості та безпечності продукції; додаткові джерела фінансування через інвестиції; можливості для розвитку дрібного та середнього бізнесу в рамках міжнародних програм підтримки.

Проте, інтеграційні процеси несуть ряд проблем та ризиків, які проявляються у підвищенні рівня конкуренції і демпінгу на внутрішньому ринку; виникають складнощі з сертифікацією, митним оформленням, логістикою; встановлені високі бар'єри виходу дрібних виробників на зовнішні ринки. Ситуація ускладнюється нерівномірним розподілом інвестицій між регіонами та суб'єктами ринку.

Через нестабільність геополітичної ситуації та воєнні дії в Україні експортні потоки м'яса птиці і яєць переорієнтовані на нові ринки, багато підприємств і об'єктів інфраструктури окуповані і перебувають в зонах бойових дій, що негативно впливає на галузь птахівництва і економіку країни в цілому.

Перспективи розвитку міжнародної інтеграції для України полягають в тому, що і надалі будуть розширені напрями експорту до країн Африки, Південно-Східної Азії, Латинської Америки. Для поглиблення торговельних зв'язків з Європейськими країнами доцільно впроваджувати кластерну модель інтеграції з ЄС, принципи зеленої економіки та сталого виробництва у птахо продуктовому підкомплексі. Підтримка органічного птахівництва та екологічної сертифікації допоможуть створити економічні переваги на нових для українських виробників сегментах ринку. Для активізації міжнародної інтеграції у секторі малих фермерських господарств необхідно розвивати цифрову інфраструктуру, забезпечувати інформаційний супровід експорту, освітні програми для фермерів.

Отже, міжнародна інтеграція є необхідною умовою ефективного функціонування птахопродуктового підкомплексу України в умовах глобальної економіки. Її переваги полягають у зростанні конкурентоспроможності,

розширенні ринків збуту, підвищенні якості продукції та інвестиційній привабливості галузі. Водночас, потрібна злагоджена державна політика, спрямована на подолання ризиків і забезпечення рівних умов для всіх учасників ринку. Перспективним напрямом є перехід від простої торгової взаємодії до поглибленої міжнародної кооперації і стратегічного партнерства.

Список використаних джерел:

1. Литвин С. Україна увійшла в Топ-10 експортерів мяса птиці. URL: https://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/ukraina_uviyshla_v_top10_naybilshikh_eksporтерiv_myasa_ptitsi# (дата звернення 20.03.2025).
2. Україна наростила експорт м'яса до ЄС, але отримала менше грошей. URL: <https://milkua.info/uk/post/ukraina-narostila-eksport-masa-do-es-ale-otrimala-mense-grosey> (дата звернення 20.03.2025).
3. Аверчева Н.О. Напрями забезпечення конкурентоспроможності галузі птахівництва Херсонської області у післявоєнний період. *Агросвіт*. 2023. № 11. С. 18-25.
4. Тваринництво України: стан, проблеми, шляхи розвитку (1991–2017–2030 рр.) / за ред. акад. НААН М. І. Башенка. К.: Аграр. наука, 2017. 160 с.
5. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 січня 2025 р. № 76-р від 31 січня 2025 р. № 76-р.

Черепеня В. О. - здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня

Аверчева Н. О. - к. е. н., доцент
*Херсонський державний аграрно-економічний
університет, м. Херсон, Україна*

УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНДУСТРІЇ ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.

На сучасному етапі індустрія переробки сільськогосподарської продукції в Україні набуває пріоритетного значення в системі аграрної політики, відіграє провідну роль у формуванні продовольчої безпеки країни, створенні доданої вартості, насиченні внутрішнього ринку та посиленні експортного потенціалу. Саме через ефективну переробку сировини формується конкурентоспроможна продукція, яка відповідає міжнародним стандартам якості та безпечності. У контексті сучасних викликів – війни, глобальних економічних трансформацій, кліматичних змін – удосконалення соціально-економічних процесів у цій галузі набуває особливого значення.

Структура індустрії переробки складна, що обумовлено різноманітністю видів сільськогосподарської сировини, включає наступні основні напрями: що використовують продукцію тваринництва - м'ясо- та молокопереробна промисловість; основані на продукції рослинництва - цукрова, консервна, борошномельно-круп'яна, олійно-жирова галузі; виробництво спирту, соків, дитячого харчування, біопалива. Суб'єктами ринку є великі агропромислові холдинги, середні переробні підприємства, дрібні фермерські кооперативи.

Незважаючи на потужний потенціал, індустрія стикається з рядом викликів: технічна і технологічна відсталість підприємств, високий рівень зношеності основних засобів, що потребує значних інвестицій і спричиняє високі матеріальні і енергетичні витрати; дефіцит кваліфікованої робочої сили і відтік трудових ресурсів у більш привабливі галузі через низький рівень оплати

праці; проблеми з логістикою і матеріально-сировинним забезпеченням, особливо в умовах воєнного стану. Тому в експорті частка сільськогосподарської сировини значно перевищує вартість продуктів її переробки, українська продукція з високою доданою вартістю незначна на світовому ринку, що в цілому зменшує економічні вигоди і конкурентоспроможність країни.

Низький рівень доходів населення також є негативним соціально-економічним чинником розвитку сфери переробки, оскільки зменшує внутрішній попит і не стимулює розвиток переробних підприємств.

До напрямів удосконалення соціально-економічних процесів, подолання зазначених проблем доцільно віднести:

- технологічну модернізацію підприємств галузі на основі інвестицій в інноваційне обладнання, автоматизацію виробничих процесів, цифровізацію систем управління і контролю якості продукції;
- впровадження нової моделі розвитку агропромислової інтеграції на основі створення агропромислових кластерів, які об'єднують виробників сировини, переробників, логістичні компанії та торговельні мережі, інші обслуговуючі і допоміжні виробництва;
- забезпечення сертифікації продукції переробки, впровадження міжнародних стандартів безпеки та якості (НАССР, ISO), що забезпечує доступ до ринків ЄС та інших країн;
- розширення освітніх та соціальних ініціатив щодо кадрового забезпечення, підвищення рівня професійної освіти, створення гідних умов праці.

У наукових публікаціях активно обговорюється питання про інвестиційний клімат і підвищення ролі інвестицій у відновленні сфери переробки сільськогосподарської сировини за рахунок власних ресурсів підприємств, державних фондів, міжнародної допомоги, грантових програм [1, с. 37-47; 2, с. 343-374]. Основними заходами для відновлення та реалізації поставлених перед галуззю завдань є:

- прискорення введення в дію релокованих агропереробних підприємств за активної підтримки місцевих органів влади і територіальних громад;
- розвиток галузі тваринництва, в якій продукція має вищу додану вартість і стимулює розвиток м'ясо- і молокопереробних підприємств;
- залучення інвестиційних ресурсів для модернізації і нового будівництва підприємств харчової промисловості;
- формування сталих агропродовольчих систем на місцевому рівні за співпраці бізнесу, громади і регіональних органів влади, що дозволить розширити обсяги експорту вітчизняних харчових продуктів на міжнародних ринках, і, в першу чергу, у європейських країнах [3].

В умовах війни і післявоєнної відбудови державна підтримка досить обмежена, тому підприємства розраховують в основному на власні можливості, проте потребують субсидій на енергоефективні технології, пільгового оподаткування, особливо на етапі започаткування діяльності і впровадження інноваційних технологій, доступних кредитів на основі зниження банківської ставки, підтримка експортних операцій. В програмні документи щодо стратегії розвитку аграрного сектору економіки необхідно закласти пріоритетні напрями розвитку сфери переробки та поглиблення інтеграції [4].

Отже, індустрія переробки сільськогосподарської продукції в Україні має великий потенціал для розвитку, однак його реалізація потребує цілеспрямованих реформ та інвестицій. Удосконалення соціально-економічних процесів – це шлях до формування сучасного, конкурентоспроможного агропромислового комплексу, який буде не лише забезпечувати продовольчу безпеку країни, а й стане важливою ланкою у міжнародному економічному середовищі. В умовах післявоєнної відбудови саме ця галузь може стати драйвером економічного зростання і соціальної стабільності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Голян В.А., Лучечко Ю.М., Гордійчук А.І., Шмаров Д. М. Комплексний розвиток сфери переробки сільськогосподарської сировини в

контексті диверсифікації інвестиційних потоків в аграрний сектор. Агросвіт. 2020. № 9. С. 37-47. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/9_2020/5.pdf (дата звернення 03.03.2025).

2. Аверчева Н.О. Перспективи розвитку інтеграційних процесів у сфері переробки сільськогосподарської продукції. Формування нової парадигми розвитку агропромислового сектору в ХХІ столітті: колективна монографія у 2 ч. Ч. 2 / відп. за випуск О. В. Аверчев. Львів-Торунь: Ліга-Прес, 2021. Ч. 2. 424 с., С. 343-374. <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/145/1754/4247-1> (дата звернення 10.03.2025).

3. Пріоритети розвитку переробки сільськогосподарської продукції в умовах потенційних загроз блокування українських портів. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/priorytety-rozvytku-pererobky-silskohospodarskoyi-produktsiyi-v-umovakh> (дата звернення 12.03.2025).

4. Розвиток агропереробки стратегічно важливий під час війни та відбудови України. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/rozvitok-agropererobki-strategichno-vazhliivy-pid-chas-viyni-ta-vidbudovi-ukrajini> (дата звернення 10.03.2025).

V. **ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ФАКТОРИ В СИСТЕМІ
ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСВІТНЬОГО
МЕНЕДЖМЕНТУ**

Варнавська І. В. – кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальних та поведінкових наук,

Доценко В. І. – здобувачка вищої освіти
Херсонського державного аграрно-економічного університету
м. Кропивницький, Україна

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ТА
ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКИХ
НАВИЧОК**

Підлітковий вік є важливим етапом формування особистості, під час якого відбувається інтенсивний розвиток емоційної сфери, когнітивних процесів та соціальних установок. Саме у цей період закладаються основи управлінських навичок: уміння приймати рішення, брати на себе відповідальність, аналізувати наслідки дій, організовувати свою діяльність і взаємодіяти з іншими.

Освітній процес у підлітковому віці сприяє формуванню здатності аналізувати власний досвід і робити висновки для майбутніх рішень. Проте ефективність навчання залежить від когнітивних здібностей, таких як пам'ять, увага, логічне та критичне мислення. У цьому віці спостерігається перехід від конкретного до абстрактного мислення, зростає здатність до рефлексії та самосвідомості, що є базою для розвитку самостійності у прийнятті рішень [3].

Крім когнітивних особливостей, на формування управлінських навичок значно впливають емоції. Підлітки часто приймають рішення під впливом емоційних імпульсів: радість може сприяти імпульсивності, страх – викликати уникання відповідальності, а гнів – провокувати конфлікти. Важливо вчасно

формувати емоційну саморегуляцію, що є ключовою умовою ефективного управління собою та іншими [1].

Соціальні чинники також мають істотний вплив. Родина – це перше середовище, в якому підліток навчається приймати рішення, будувати стосунки та вирішувати конфлікти. Позитивний приклад батьків, підтримка автономності, розвиток довіри сприяють формуванню відповідальності й ініціативності. Водночас надмірний контроль чи гіперопіка можуть знижувати самооцінку та мотивацію до лідерства [4].

Школа, позашкільні активності та студентське самоврядування відкривають можливості для розвитку лідерських і організаційних навичок. Участь у проєктній діяльності, дебатах, тренінгах та волонтерстві стимулює розвиток стратегічного мислення, командної роботи й публічного виступу. Це сприяє формуванню відповідального ставлення до ухвалених рішень і довготривалого планування.

Суттєвим є вплив однолітків: бажання належати до групи часто формує соціальну поведінку. Уміння зберігати автономність в умовах групового тиску – ознака зрілої особистості. Позитивне соціальне середовище розвиває комунікативні навички, тоді як токсичні впливи можуть блокувати ініціативність і критичне мислення.

Сучасні цифрові технології та соціальні мережі стали новими факторами впливу на прийняття рішень. З одного боку, вони стимулюють самовираження, навчають медіаграмотності й відкривають доступ до знань. З іншого – можуть формувати поверхове мислення, надмірну залежність від оцінки інших і знижувати здатність до глибокого аналізу інформації [2].

Не менш важливими є індивідуально-психологічні чинники: темперамент, тип особистості, рівень тривожності, самооцінка, мотивація. Висока внутрішня мотивація сприяє відповідальному вибору, самостійності та рішучості. Люди з високим рівнем саморефлексії здатні ефективно оцінювати ситуації, приймати рішення на основі цінностей, а не імпульсів чи впливу ззовні [3].

Розвиток управлінських навичок у підлітків – це результат впливу як зовнішніх умов, так і внутрішніх ресурсів особистості. Сприяння розвитку таких навичок передбачає створення безпечного освітнього середовища, підтримку критичного мислення, формування емоційного інтелекту, розвиток соціальної компетентності та стимулювання до самостійного вибору й дій.

Список використаних джерел:

1. Гуревич Р. С. Психологія особистості підлітка: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2020.
2. Дзвінчук Д. І., Євтушенко Н. М. Вплив соціальних мереж на соціальну поведінку підлітків. *Психологія і суспільство*. 2021. №1. С. 45–51.
3. Журавльова Н. В. Формування управлінських компетентностей у підлітків: психологічні аспекти. Львів: Сполом, 2019.
4. Ковальчук І. І. Сімейне виховання як чинник розвитку лідерських якостей у підлітків. *Психологічні науки: теорія і практика*. 2020. №4(8). С. 23–28.
5. Коломінська І. О. Розвиток мислення у підлітковому віці: монографія. Черкаси: Вертикаль, 2021.

Волошина М. В. - асистент кафедри психології
*Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «ХАІ», м. Харків, Україна*

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОГО СПРИЙНЯТТЯ ОБРАЗУ ВЧИТЕЛЯ ЗЗСО УЧНЯМИ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Життя в умовах воєнного стану, на жаль, стало невід'ємною реальністю для українського народу. Незважаючи на постійні загрози та нестабільність, суспільство продовжує функціонувати, а освіта зберігає свою ключову роль у формуванні свідомого, відповідального і стійкого покоління. У цей період

особливої ваги набуває фігура педагога як носія не лише знань, а й моральних орієнтирів, психологічної підтримки та соціальної стабільності.

Як зазначає Є. І. Карпенко, до особистості вчителя висуваються як сталі, універсальні вимоги, що зберігаються в усі історичні епохи, так і змінні, які формуються під впливом соціально-економічного контексту, в якому педагог здійснює професійну діяльність [2].

Науковий підхід до вивчення структури особистості педагога передбачає аналіз її мотиваційної сфери, характерологічних рис, когнітивно-емоційних процесів, а також таких інтегральних утворень, як педагогічне самосприйняття, креативність і стиль професійної взаємодії. Як підкреслює Н. М. Токарєва, саме ці характеристики забезпечують цілісність, унікальність та ефективність педагогічної діяльності [1].

Актуальність дослідження зумовлена трансформацією освітнього процесу в умовах воєнного стану, що суттєво впливає на взаємодію учнів і вчителів, зокрема на сприйняття образу вчителя. У ситуації підвищеної тривожності та нестабільності зростає потреба в емоційній підтримці, лідерстві та моральному авторитеті. В умовах дистанційного навчання ці аспекти ускладнюються через обмеженість живого спілкування.

Метою дослідження є вивчення гендерних особливостей сприйняття образу вчителя учнями середнього шкільного віку в умовах дистанційної освіти під час воєнного стану. У дослідженні взяли участь 80 учнів середніх класів (середній вік – 12 років), розподілених за гендерною ознакою на дві групи (40 хлопців і 40 дівчат). Збір даних відбувався в дистанційному форматі із використанням методу репертуарних решіток Дж. Келлі [3], а також проєктивного малюнкового тестування.

Було встановлено, що ключовими характеристиками образу вчителя, які є релевантними для обох дослідницьких груп, є: комунікативна компетентність (здатність обирати відповідний стиль і тон у взаємодії); емоційна нейтральність у ставленні до зовнішності та поведінкових проявів учнів (толерантність, безоціночність); професійна мобільність (готовність до постійного

саморозвитку, адаптації до сучасних викликів); емпатійність (здатність до розуміння внутрішнього стану учня).

Водночас, виявлено гендерні розбіжності у психосемантичних структурах образу вчителя:

- учениці орієнтуються на характеристики, що мають афективно-ціннісний вектор: чуйність, доброзичливість, м'якість, емпатійність, моральна підтримка. Їхнє уявлення про вчителя є емоційно насиченим, з вираженим акцентом на зовнішніх атрибутах, що символізують естетичність і турботу (деталізація зовнішності, одягу, інтер'єру в малюнках);

- учні виявляють перевагу вчителям, які володіють інструментально-функціональними рисами: рішучість, впевненість, когнітивна зрілість, незалежність, стресостійкість. Їхні малюнки менш деталізовані, проте демонструють цілісне сприйняття, спрямоване на сутнісні якості.

Такі розбіжності свідчать про гендерно специфічні механізми адаптації до стресогенного середовища:

- дівчата прагнуть до емоційного прийняття й психологічного комфорту;

- хлопці – до структурованості, авторитетності й стабільності, що є компенсаторними механізмами на тлі загальної невизначеності воєнного стану.

Військовий конфлікт провокує порушення базового відчуття безпеки, що є фундаментом для когнітивного і соціально-емоційного розвитку дитини. В умовах дистанційного навчання фігура вчителя стає не лише провідником знань, а й психологічним маркером стабільності та звичної реальності. Образ вчителя виконує функцію своєрідного «емоційного якоря», що дозволяє зберігати відчуття нормальності, приналежності та взаємної підтримки.

На підставі проведеної роботи можна зробити наступні висновки:

1. умови воєнного стану суттєво трансформують уявлення учнів про особистість вчителя, зумовлюючи зростання значущості таких якостей, як емоційна зрілість, толерантність, психологічна підтримка та адаптивність;

2. сприйняття вчителя має яскраво виражену гендерну специфіку: дівчата фокусуються на афективному компоненті, хлопці – на функціонально-поведінковому;

3. результати дослідження мають теоретичну цінність для подальшого вивчення трансформацій освітнього простору в умовах надзвичайних ситуацій, та практичну значущість для створення програм психолого-педагогічної підтримки вчителів, спрямованих на розвиток професійних компетенцій і покращення якості взаємодії з учнями.

Список використаної літератури:

1. Токарева Н. М. Основи педагогічної психології: навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2013. 223 с.
2. Карпенко Є. І. Вікова та педагогічна психологія: Актуальні студії сучасних українських учених : навч. посіб. Дрогобич : Просвіт, 2014. 152 с.
3. Kelly C. Brower C. Making Meaning Through Media: Scaffolding Academic and Critical Media Literacy With Texts About Schooling // Journal of adolescent and adult literacy. 2017. Vol. 60 (6). P. 655-666. DOI: <http://dx.doi.org/10.1002/jaal.614>

Куровська К. В. – аспірантка

кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти

Волженцева І.В. - д.психол.н., професор

професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти

Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУПРОВОДУ ДІТЕЙ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

У сучасному світі проблема психолого-педагогічного супроводу дітей-переселенців стає все більш актуальною у зв'язку з необхідністю зберегти етнічну ідентичність, позитивні взаємини в умовах міжнаціонального середовища.

Зарубіжні психологи і педагоги, такі, як Р.Берні, П.Блонський, Е. Еріксон, О.Лурія, Г.Песталоцці, Ж.Руссо та інші вказували на необхідність активізувати увагу дорослих на виховання вільної особистості, з високим духовно-моральним рівнем, що є важливим аспектом у забезпеченні необхідної підтримки дітей-переселенців.

Багато вчених підкреслювали необхідність розробки комплексних програм практичного і теоретичного психолого-педагогічного супроводу для реалізації дітей у полікультурному, багатомовному середовищі. Так, П.Каптерев розкривав взаємозв'язок національного і загальнолюдського в педагогіці. Автор розглядав необхідність вивчення рідної мови для долучення до національних духовних цінностей, до загальнолюдських наукових знань, які будуть формувати погляд на навколишній світ [1]. Американські й англійські вчені (А. Furnham, S. Bochner, K. Oberg) також підкреслювали необхідність комплексного підходу при підготовці людей до міжкультурної взаємодії в рамках їхніх психологічних реакцій до незнайомого довкілля [2] і нового культурного довкілля [4]. L.Naferd підкреслює важкість виховних та освітніх проблем, з якими стикається учень в освітньому закладі і до яких йому складно пристосуватися, так як більшу частину дня діти знаходяться в освітньому закладі. У даній ситуації поступово у дитини формуються як культурні цінності, так і відбувається соціальний та емоційний розвиток в процесі інтеграції в нове суспільство [3].

Саме у цей період важливу роль відіграє психолого-педагогічний супровід, підтримка дітей-переселенців у подолання перешкод, які заважають дитині адаптуватися до нових умов освітнього процесу, зберегти свою людську гідність. Основні завдання психолого-педагогічної підтримки дітей - переселенців полягають у створенні спеціальних умов для:

- прийняття рішень в різних життєвих ситуаціях,
- успішного розвитку,
- психологічного комфорту,
- соціалізації,

- соціально-психологічної адаптації,
- взаємодії на уроці,
- міжособистісних стосунків в освітньому процесі;
- формування особистості дитини в навчально-виховному процесі з урахуванням її розвитку,
- педагогічного спілкуванні із вчителем,
- обміну вражень, емоційних станів, переживань,
- самоствердження школяра в колективі,
- забезпечення співробітництва і співтворчості у класі.

Найважливішим аспектом психолого-педагогічного супроводу дітей-переселенців є сприйняття ними полікультурного освітнього простору. У процесі психолого-педагогічної підтримки полікультурної освіти необхідні:

- розуміння важливості різноманіття культур для розвитку цивілізації;
- вміння вступати в конструктивний діалог культур;
- соціокультурна ідентифікація особистості, що необхідно для входження в іншу соціокультурну спільноту з урахуванням досвіду засвоєння своєї етнічної культури,
- формування умінь жити в мирі з іншими народами,
- виховання терпимості і поваги до права кожного народу зберігати свою культурну самобутність,
- формування уявлень дитини про культурно-етнічне розмаїття світу,
- розкриття специфіки полікультурного середовища, вірувань, ідеалів, побуту різних народів,
- розвиток здібностей до критичного засвоєння полікультурної реальності.

Таким чином, психолого-педагогічні особливості супроводу дітей-переселенців в умовах освітнього закладу включають низку заходів, вимог, які потрібно враховувати для поліпшення процесу адаптації дітей до нових умов існування в освітньому процесі, створення соціально-культурної ідентифікації

особистості в полікультурному суспільстві, виховання толерантності до різних народів, розвиток у дітей-переселенців здібностей міжкультурного діалогу. У процесі психолого-педагогічного супроводу бажано організувати семінари, вебінари, профілактичну та корекційно-розвивальну роботу, курси з підвищення компетентності різних фахівців психолого-педагогічного простору в роботі з дітьми-переселенцями.

Список використаних джерел:

1. Каптерев П.Ф. Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5>
2. Furnham A., Bochner S. Culture Shock: Psychological reactions to unfamiliar environments. London and New York, 1986. P. 16–19.
3. Haferd L. Just what is goal of multicultural teaching? II The Beacon journal –1991. Aug.16. P. 8–18.
4. Oberg K. Culture shock: Adjustment to new cultural environments. Practical Anthropology. New Mexico, 1960. 7. P. 177–182.

Ларжевська Т. О. – здобувач вищої освіти
Сидоренко О. Ю. – науковий керівник к. психол. н., доцент,
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Херсон, Україна

РОЛЬ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ

В умовах сучасного світу питання охорони здоров'я людини набуває критичної важливості, особливо коли йдеться про дітей. З давніх часів фізичне та психічне благополуччя вважалося найвищим надбанням, життєво необхідним для суспільства. Воно є ключовим фактором для всебічного розвитку особистості та відіграє вирішальну роль у різні періоди життя, особливо в дитячому віці. Саме в цей час формуються фізичні та емоційні ресурси, створюється основа для майбутньої професійної діяльності, творчого

самовираження та успішної участі у суспільному та сімейному житті. Тому захист та зміцнення здоров'я дітей є одним з пріоритетних завдань держави.

Впродовж останнього десятиріччя в Україні спостерігається тривожне збільшення захворюваності серед дітей. Згідно з аналізом статистичних даних, близько 80% дітей страждають від одного або декількох захворювань, лише 15-20% з'являються на світ здоровими, кожна третя дитина має функціональні порушення, а у кожної п'ятої діагностуються неврологічні розлади. Дослідження показують, що лише 1,1% дітей можна вважати повністю здоровими, а середня кількість захворювань на одну дитину становить 2,5% [1, с. 84].

Ідеї видатних науковців постійно спонукають до усвідомлення, що особисте здоров'я потребує пильної уваги, підтримки та розвитку з раннього віку. Впродовж довгих епох відомі мислителі, просвітники та фундатори педагогічної науки, такі як Я. Коменський, П. Лесгафт, Г. Песталоцці, М. Пирогов, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші, одностайно стверджували, що ключ до збереження та розвитку дитячого здоров'я, згідно з гуманістичними принципами освіти, лежить у створенні ефективного освітнього середовища [3, с. 14].

Освітня система, починаючи з дошкільних установ і закінчуючи вищими навчальними закладами, наділена значними повноваженнями для всебічного та систематичного впливу на формування особистості дитини (організація освітнього процесу, розвиток соціально значущих якостей тощо). З огляду на те, що процес становлення та розвитку дитини відбувається безпосередньо в освітньому середовищі, організація навчально-виховного процесу, педагогічні технології та методи впливу розглядаються як ключові фактори збереження та покращення здоров'я учнів [3, с. 19].

Час, коли дитина залучена до освітнього процесу, є визначальним етапом у формуванні її психоемоційної та фізичної стабільності. Протягом тривалих годин, з ранку до вечора, саме освітні фахівці здійснюють безпосередній контроль та мають істотний вплив на юне покоління. В силу цього, їх участь у

розкритті індивідуальних можливостей, укріпленні та підтриманні здоров'я дітей є незамінною [3, с. 7].

Основи здорового способу життя формуються в ранньому віці, зокрема під час шкільного навчання. Отже, педагогічний колектив навчального закладу має ключову місію – надати учням необхідні знання про функціонування їхнього організму та усвідомлення важливості підтримки його оптимального стану. Це включає в себе створення в дітей чіткого уявлення про здоровий спосіб життя та розвиток фундаментальних гігієнічних звичок [2].

З огляду на це, гігієнічна освіта та виховання учнів, як найбільш дієві профілактичні заходи, мають бути інтегровані в усі аспекти навчально-виховного процесу в школі. Водночас, для успішного формування в дитини стійких навичок здорового способу життя, відповідального ставлення до особистої та психологічної гігієни, педагог повинен мати глибокі знання з питань гігієни дітей та юнацтва, включаючи гігієну освітнього процесу, трудової діяльності, інфраструктури шкільних закладів та фізичного розвитку [2].

Важливо усвідомлювати, що формування здорової особистості можливе лише за умови, коли сам педагог є носієм високої культури здоров'я. Адже йдеться про розвиток не лише тілесного, фізичного та емоційного благополуччя, але й духовно-моральних аспектів здоров'я дитини. Вчитель у загальноосвітньому закладі відіграє провідну роль у навчально-виховному процесі, і результативність цього процесу значною мірою залежить не тільки від його професійних знань, але й від його особистого самопочуття, турботи про власне здоров'я та здоров'я вихованців [2].

Отже, одним із головних пріоритетів освітнього середовища є виховання в учнів відповідального ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточуючих як найціннішого соціального блага, формування гігієнічних звичок і принципів здорового способу життя, а також сприяння зміцненню фізичного та емоційного здоров'я дитини.

Список використаних джерел:

1. Карпінська Т.Г., Грабовська Т.В., Середа С.В., Короткий В.В. Показники стану здоров'я сучасних підлітків, як одна із складових здоров'я населення держави. *Український медичний часопис*. 2021. № 3 (143). Т. V/VI. С. 84-86.
2. Корінчак Л.М. Роль вчителя у формуванні здорового способу життя та здоров'я школярів. 2017. Електронний інституційний репозитарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/6961/1/Rol%27%20vchytelya%20u%20f%20ormuvanni%20zdorovoho%20sposobu%20zhyttya%20ta%20zdorovya%20shkolyari%20v.pdf>.
3. Педагогіка здоров'я як основа розвитку потенціалу особистості / В.А. Гладуш, Н.В. Зимівець, З.П. Бондаренко, Л.М. Ніколенко та ін. Дніпро : ЛІРА, 2020. 384 с.

Матусяк Г. І. – к. філол. н., доцент

*Херсонський державний аграрно-економічний
університет, м. Херсон, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ПРОФЕСОРА КОМАХИ В РОМАНІ В. ДОМОНТОВИЧА «ДОКТОР СЕРАФІКУС»

Образ інтелектуала з притаманною йому маргіналізацією в українській літературі ХХ століття здебільшого постає у конфлікті з оточенням. Самобутній приклад такого героя візуалізовано в «Докторі Серафікусі» В. Домонтовича (Віктора Петрова), який за жанровим різновидом класифікують як психологічно-філософський роман з елементами автобіографії. Головний персонаж твору – дивакуватий професор Василь Хрисанфонович Комаха, через образ якого письменник осмислює проблеми самотності та екзистенційного дистанціювання інтелектуала, його внутрішні конфлікти, боротьбу «технічності» й «природності» та спроби усвідомити власну ідентичність у

парадигмі спорадичних стосунків з іншими. Самозаглиблення професора Комахи лише загострює його асоціальність і ускладнює спілкування з людьми, особливо з протилежною статтю.

Головного героя «Доктора Серафікуса» ідентифікують як курйозного, парадоксального та епатажного персонажа, зразком людини фрейдівського типу з властивим їй конфліктом неусвідомлених бажань і свідомістю, що прагне їх притлумити. У самому ж романі навіть п'ятирічна дівчинка Ірця, яка товаришує з Комахою, називає його «абсолютним диваком». У тексті всіляко акцентовано потужний інтелект професора Комахи: він є постійним відвідувачем бібліотек, а перелік книжок, які він читає, вказує на широке коло його зацікавлень і потенціал до інтерпретації складних наукових проблем. Парадоксально, але широка ерудиція й високий рівень інтелекту доктора Серафікуса є водночас його обмеженнями.

Комаха викладав на історично-філологічному факультеті Київського Св. Володимира університету і був професором 2-го розряду. Драма його життя полягала в тому, що надмір чеснот перетворювався на його недоліки. Комаха автоматизував і схематизував своє життя, перетворюючи його на рутинне виконання обов'язків.

В. Домонтович створив рельєфний портрет професора Комахи, звертаючи читацьку увагу на різні аспекти його особистості. Він намагався уникати людей, віддаючи перевагу самотності. Його асоціальність зникала хіба що у спілкуванні з маленькою приятелькою. Парадокси внутрішнього світу персонажа суголосні його зовнішності: «Попри всю свою грузьку, тяжку масивність, він здавався абстракцією й фікцією» [1, с. 24].

Професор Комаха позбавлений простоти через доступ до складних філософських категорій. Вага його знань обтяжує його так само, як надмір тілесної маси ускладнює рух людини, позбавляє здатності вільного маневрування. На питання Вер Ельснер, чому він неодружений, Комаха пояснює, що є надто слабким, щоб витримати тягар себе самого, а іншого –

поготів. Парадокс Комахи полягає в тому, що той інтелектуальний потенціал, який а ргіогі має полегшувати життя, насправді робить його більш заплутаним.

Побут доктора Серафікуса так само увиразнює парадокси його натури: він не шкодує часу й зусиль на опрацювання складних філософських творів – поживи для розуму, утім економить ресурси на приготуванні їжі, мало дбає про побут. У романі В. Домонтовича знаходимо фройдівські мотиви, коли письменник візуалізує сон Комахи про купання малої Ірці як прояв бажання мати дитину. Для здійснення бажання Комасі потрібна була жінка, однак її присутність у його житті не узгоджувалася з його звичним розпорядком і могла би перетворити створений ним космос на хаос. Бажання протиставити інтелект природі через прагнення мати дитину без жінки є ще одним парадоксом у психологічному портреті професора Комахи.

В. Домонтович не шкодує художніх засобів для візуалізації зовнішності Комахи. Сам Комаха постає суцільним парадоксом, химерним поєднанням суперечностей. Письменник увиразнює його фізичну присутність у житті й водночас повноцінну відсутність у ньому: «Можна все життя своє прожити і не помітити, що ти існуєш. Можна щось робити, про щось дбати, чимось цікавитись і лишитись якось до всього цього чужим і непричетним» [1, с. 46–47]. Комаха тривалий час жив по сусідству з жінкою і жодного разу не заговорив із нею, обмежуючись лише вітанням. Таїсія Павлівна зробила спробу налагодити спілкування з ним і зайшла до його помешкання, цікава до того, як живуть професори. У кімнаті Комахи все було завалене книжками, і скрізь панував безлад. Опановуючи складні матерії, він не міг порадити собі з простором довкола. Зважаючи на чудову погоду, Таїсія Павлівна запропонувала йому поїхати за місто, на що Комаха відповів: «Я зайнятий. У мене праця» [1, с. 56].

Комаха був крайнім інтровертом: «Зустрічі обтяжували його. Розмови народжували в ньому відчуття непотрібності, обридливої зайвості, вимушеного обов'язку» [1, с. 95]. Його інтроверсія часом переходила в соціопатією: «Мені

завжди аж надто неприємно бувати на людях. На стільці я сиджу ніби на голках. Мені весь час здається, що всі дивляться на мене» [1, с. 127].

Головний персонаж роману В. Домонтовича був вірний своїй парадоксальній натурі у всьому. Одного разу він вирішив утекти від галасу великого міста до тиші провінційного містечка – до Кам'янця. Утім, не помітив, як купив білет до Могилева і рушив туди потягом із Києва. Лише тоді, коли візник фаєтону не зміг знайти потрібної йому вулиці, Комаха зрозумів причину і, розчарований, наступного дня повернувся до Києва.

Таким чином, психологічний портрет головного персонажа роману В. Домонтовича «Доктор Серафікус» засвідчує домінування в ньому такої риси, як інтроверсія з елементами соціопатії. Парадокс, що в художній літературі виконує функцію одивнення, у цьому творі є основним засобом створення образу професора Комахи.

Список використаних джерел:

1. Домонтович В. Доктор Серафікус. Харків : Vivat, 2024. 320 с.

Польова І. В. – здобувач вищої освіти,
*Центральноукраїнський державний університет імені Володимира
 Винниченка, Україна, м. Кропивницький, Україна*

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИПУСКНИКІВ ЛЦЕЮ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Невід'ємним у формуванні професійного самовизначення в майбутніх випускників є активізація розвитку спеціальних здібностей. Крім того, можна, здобути майбутню професію, зрозуміти в якому напрямі рухатись, до яких звершень прямувати. Під час формування професійного самовизначення є дуже важливим вдосконалювати власні теоретичні й практичні знання, в основі якого лежить отриманий соціальний досвід.

Специфіка професійного самовизначення майбутніх випускників ліцею в умовах війни в Україні говорить про наявність провідних тенденцій розвитку, серед яких є такі:

1. Зміна підходів до навчання – це виявляється в тому, що замість звичних уроків та підготовки за конкретними підручниками, більше уваги поставлено на практичну діяльність та самостійну роботу опанування тем. Поширеним є застосування сучасних технологій та інтерактивних методів навчання, котрі надають можливість застосовувати свої знання на практиці і розвивати необхідні навички.

2. Поглиблення предметної галузі. Зростання ролі глобалізаційних процесів та швидкого розвитку технологій зумовлює появу нових напрямків в економіці, серед яких криптовалюта, блокчейн, штучний інтелект тощо. Передбачає вивчення нових технологій та їх вплив на економіку України та світу.

3. Зростаюча роль щодо міжнародної компетентності. Глобалізація економіки створює умови для того, що все більше компаній працюють на міжнародному ринку. Тому для майбутніх випускників ліцею вагомим є опанування знань про міжнародні стандарти, правила та процедури, а також здатності працювати в міжкультурному середовищі.

4. Розвиток навичок аналізу та прийняття рішень. Сучасна економіка висуває до фахівців вимогу щодо наявності здатності аналізувати значні обсяги даних, налагодження комунікативних зв'язків та прийняття обґрунтованих рішень. Цей фактор свідчить про важливість розвитку аналітичних навичок.

5. Зростання ролі підприємництва. Сучасна економічна галузь вимагає від фахівців не тільки знання інструментів, форм, підходів, технологій та методів, але й здатність бути діяльним, знаходити нові можливості тощо [1; 2; 3].

Специфіка професійного самовизначення майбутніх випускників ліцею в умовах війни в Україні поступово крокує до дотримання вимог ринкової економіки, подолання негативних явищ та процесів відродження України внаслідок руйнувань.

Сучасні вимоги до професійного самовизначення майбутніх випускників ліцею зорієнтовані на зміну вектору радянського часу, тобто централізація освіти, повномасштабна ідеологізація навчально-виховного процесу. Наслідками цього було применшення національної свідомості, формалізації педагогічного процесу, в освітніх позиціях авторитарної педагогіки [4].

В окреслений період йде трансформація змін у соціумі щодо професійного самовизначення майбутніх випускників. І це зумовлено потребою злагодженої взаємодії між підготовкою та сенсом освіти для людини.

Інтегративні процеси в Україні вищої школи до європейського та світового освітнього простору зумовлена з природою глобальних процесів, зі специфічними умовами розвитку суспільно-економічного, суспільно-політичного та культурно-освітнього простору. Така інтеграція виявляє нагальну необхідність у розв'язанні складних проблем [3; 4; 5]. Тому частина старшокласників націлені на закордонні заклади вищої освіти, особливо хлопці в умовах повномасштабної війни в Україні.

Основою є пізнавальна діяльність учнів. Така діяльність ґрунтується на динамічному контенті навчальної інформації, побудові цікавих та розвивальних навчальних завдань, бажанні вчитися новому. Це відбувається для поліпшення технологій навчання, щоб подолати пасивність у старшокласників, розвинути в них мислення, спрямувати на творчі пошуки, розкрити його внутрішні резерви.

Тому для вирішення нагальних завдань:

- створюємо умови для саморозвитку особистості, який спрямований на її успішний розвиток;
- надихаємо на опанування пріоритетних знань;
- розширюємо освітній простір, заснований на оволодінні актуальними знаннями;
- упровадження стратегії навчання впродовж життя (стратегія є фундаментом для побудови більш тісної співпраці) тощо.

Список використаних джерел:

1. Закатнов Д. О. Професійне самовизначення старшокласників: методичний посібник. Київ : КНЕУ, 2003. 34 с.
2. Ляховченко Н., Петрук В. Аналіз факторів, що впливають на вибір майбутньої професії старшокласниками. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2014. № 4. С. 125–128.
3. Мартиненко О. Загальні особливості професійного самовизначення сучасних старшокласників. *Габітус*. Психологія особистості. 2020. Вип. 16. С. 151–155.
4. Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу : монографія. За ред. О. Л. Моріна. Харків : Друкарня Мадрид, 2016. 220 с.
5. Середа О. Особливості впливу соціально-психологічних чинників на професійне самовизначення старшокласників. *Психологічний часопис*. 2019. Т. 5. Вип. 11. С. 268–282.

Разумєєва Н. – здобувачка вищої освіти

Акімова Н.В. - доктор психологічних наук,

професор кафедри суспільних та поведінкових наук

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасних реаліях актуальним є пошук, створення та інтеграція в освітній процес нової ігрової методи, яка б уможливила гармонійний розвиток дитини та допомагала формуванню психічного здоров'я дітей молодшого шкільного віку. Актуальність дослідження зумовлена викликами воєнного часу, стрімким розвитком цифрових технологій та динамічними змінами у системі освіти та виховання дітей молодшого шкільного віку. Результати дослідження наглядно продемонструє, як гра сприяє формуванню таких важливих аспектів

психічного здоров'я, як бажання до навчання, взаємодія з оточенням, самоусвідомлення та особистісне зростання.

Це дослідження має на меті вивчити вплив ігрової діяльності на формування психічного здоров'я дітей молодшого шкільного віку. Для цього було використано теоретичні методи, а саме аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, конкретизація, класифікація.

В результаті дослідження було з'ясовано надзвичайно важливу роль ігрової діяльності у формуванні психічного здоров'я дітей. Вона сприяє розвитку когнітивних процесів – стимулює розвиток уяви, мислення, пам'яті, уваги, логіки та просторового мислення; вчить емоційної регуляції – допомагає виражати та опрацьовувати свої емоції. Через гру діти вчаться долати страхи, тривожність, агресію та розуміти емоції інших. Гра закладає підвалини соціальних навичок та адаптації – у спільній грі діти вчаться співпрацювати, домовлятися, вирішувати конфлікти та дотримуватись правил. Рухливі ігри позитивно впливають на фізичний стан дитини, і, як наслідок, покращують її психічний добробут. Гра сприяє загальному благополуччю дитини. Це природний механізм подолання стресу, через гру діти відволікаються від переживань, отримують позитивні емоції, що, в свою чергу, сприяє зниженню рівня тривожності та стресу, зумовлених воєнним станом в Україні. Успіх у грі зміцнює самооцінку дитини, вона відчуває себе компетентною, що мотивує до подальших досягнень та ініціативності в інших сферах життя. Водночас, програш у грі стимулює дитину до розвитку та вчить не сприймати поразку як вирок, а лише як мірило докладених зусиль. Ігрова діяльність може бути ефективним способом формування патріотичних засад у дітей молодшого шкільного віку. Це дієвий спосіб прищеплення дітям любові до рідної країни, до національної культури та традиції. Завдяки грі діти легко засвоюють цінності, історію, символіку своєї країни, розвивають почуття гордості та відповідальності, що є особливо актуальним під час довготривалої війни росії проти України.

Значення та вплив ігрової діяльності на розвиток дитини досліджували багато психологів та педагогів. Фрідріх Фребель наголошував на важливості гри у вихованні дітей [3]. Карл Грос, філософ вважав, що гра виконує адаптивну функцію, допомагаючи дітям розвивати навички, необхідні для дорослого життя[1]. Жан Піаже, досліджуючи стадії когнітивного розвитку, підкреслював роль гри у розвитку логічного мислення дитини, а Лев Виготський розглядав гру як засіб розвитку вищих психічних функцій і формування соціальних навичок. Багато наших сучасників також досліджують проблематику гри та її вплив на розвиток дитини, зокрема Каньоса Н. Г. та Комарніцька Л. М. наголошують на корекційних властивостях гри і доводять, що гра допомагає дітям набути соціального досвіду та норм морально-етичної поведінки[2].

Отже, на перший погляд непродуктивна ігрова діяльність має беззаперечний вплив на психічний розвиток дитини. Сюжетно-рольова гра – це надзвичайно важливий інструмент формування психічного здоров'я дитини, вона дозволяє дітям вчитися без примусу та моралізаторства. Через гру діти засвоюють соціально прийнятні норми поведінки – завдяки моделюванням ситуацій дитина вчиться правилам спілкування, чесності, співпраці, тобто, отримує перші навички побудови взаємин; гра розвиває здатність до самоконтролю та самодисципліни – у грі є правила, яких потрібно дотримуватися, що допомагає дитині навчитися керувати своїми емоціями та діями, що з часом сформує усвідомлення своїх здібностей; гра мотивує до самовдосконалення – у грі дитина отримує позитивний досвід перших перемог, заохочує та формує інтерес, закріплюючи корисні навички, що в подальшому мотивуватиме до особистісного зростання, нових перемог, уже у навчанні, праці; гра уможлиблює корекцію небажаної поведінки, наприклад, агресивності; гра спрощує прищеплення дитині позитивних рис характеру, що в подальшому сформує гармонійну особистість. За допомогою гри можливо сформувати екологічно-відповідальну поведінку, виховати екологічно-свідому дитину, що на даному рівні психічного розвитку дитини є нічим іншим, як

фундацією одного з аспектів психічного добробуту – вплив особистості на світ та довкілля, а в дорослому віці трансформується у відповідальність та унормує розуміння необхідності робити внесок у життя громади, що є однією з основних ознак психічного здоров'я.

Спираючись на вищесказане, можна підсумувати, що сюжетно-рольова гра дітей молодшого шкільного віку спрощує закладання підвалин психічного добробуту, а психічний добробут, в свою чергу, є однією з найважливіших складових психічного здоров'я. Ігрова діяльність – це не просто розвага, а потужний інструмент для гармонійного розвитку дитини. Саме тому варто інтегрувати ігрові методи у сучасний освітній процес. Адже керована гра може не лише впливати на психічний розвиток дитини молодшого шкільного віку, але й формувати, коригувати та виховувати ті чи інші риси характеру та навички.

Список використаних джерел:

1. Виготський, Л. С. (1966). Гра і її роль в психічному розвитку дитини. *Питання психології*, 6. https://stud.com.ua/127019/psihologiya/teoriya_vitchiznyanoyi_psihologiyi?utm_source=chatgpt.com
2. Каньоса, Н.Г. Комарніцька Л.М. (2023). Психологічні аспекти організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку. *Вікова та педагогічна психологія*, 48. <file:///D:/Downloads/Telegram%20Desktop/12.pdf>
3. Філіпова, І. (2019). Psychological and Pedagogical Substantiation of the Values of the use of Frobel's Gifts in the Context of the Modern Socialization of a Child: a Cross-Cultural Experience. *Psychological Prospects Journal*, 33.

Сеньовська Н. Л. – к.пед.н., доцент

Нестайко І. М. – к.пед.н., доцент

Тернопільський національний педагогічний університет,
м. Тернопіль, Україна

ФАХОВА ДІЯЛЬНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ ТА СПОСОБИ ПРОПРАЦЮВУВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ТРАВМИ ВІЙНИ

Як зазначають автори інформаційно-аналітичного збірника «Освіта України в умовах воєнного стану» (2022 р.), «унаслідок збройної агресії російської федерації проти України (з 24 лютого 2022 р.) система освіти України опинилася в нових реаліях функціонування, а перед освітніми менеджерами постали такі питання, які до сьогодні ніхто не вирішував» [3, с. 11]. Зокрема, одним із вагомих психолого-педагогічних факторів діяльності фахівців освітнього менеджменту стала робота в умовах колективної травми війни, що торкається різних напрямків та ускладнює абсолютно всі процеси, адже вона зачепила всіх українців без винятку.

Під терміном *колективна травма російсько-української війни* сучасні психологи та психотерапевти розуміють психічну травму, отриману «групою людей будь-якого розміру, аж до цілого суспільства, унаслідок якихось катастрофічних подій або злочинних дій політичних чи інших соціальних суб'єктів» [1, с. 57] (у випадку України йдеться, безумовно, про безпідставну й несправедливу збройну агресію росії стосовно наших громадян).

Сучасному менеджеру освіти важливо враховувати, що така травма вражає як безпосередніх учасників жакликих подій (військових та цивільних, які перебували в зоні бойових дій, пережили окупацію або полон), так і тих, що особисто їх не переживали, ціле українське суспільство. З одного боку, це створює цілком зрозумілі труднощі для ефективного функціонування закладу освіти (не враховуючи обстрілів, повітряних тривог тощо). З іншого, правильна робота з колективною травмою здатна зробити соціум сильнішим та ціліснішим

(і це стосується різних його рівнів: сім'ї, колективу, громади, нації). На такому підході, зокрема, наполягають вчені Дж. Александер, А. Кюннер, М. Бруннер, П. Штомпка, О. Каменських, котрі акцентують на об'єднувальному ефекті сильної травматизації: спільно пережита біда пов'язує людей. «Національна трагедія була і є важливим чинником національної ідентичності. Французький культуролог Ернест Ренан свого часу сказав, що історичні травми більше можуть об'єднувати суспільство, ніж історичний тріумф» [2, с. 16].

Цілком логічним виглядає своєрідне «пропрацьовування» колективної травми російсько-української війни в процесі функціонування *цілісної системи патріотичного виховання здобувачів освіти*. Основні її компоненти залишаються незмінними, незалежно від специфіки закладу:

1. Організація системи виховних заходів, враховуючи періодизацію сучасної російсько-української війни (від 20 лютого 2014 року до нині) [4]. Важливою є актуалізація її значущих битв та етапів, таких, як окупація Автономної Республіки Крим, утворення псевдореспублік ДНР та ЛНР під контролем росії, український контрнаступ на Сході у 2014 р., «Іловайський котел», захист Донецького та Луганського аеропортів, оборона Дебальцевого, бої на Світлодарській дузі та під Авдіївкою, інцидент у Керченській протоці, широкомасштабне вторгнення російських збройних сил 2022 р., розстріли мирних українців на Житомирській трасі («дорога смерті»), битва за Київ 24 лютого – 1 квітня 2022 року, «Bucha massacre – Бучанська різанина», затоплення ракетного крейсера «Москва», бої за Маріуполь (облога Маріуполя, оборона Маріуполя, «Азовсталь»), масове вбивство росіянами полонених в Оленівці, битва за Харків і Слобожанським контрнаступ 2022-го р., геноцид українців в Ізюмі, рухи опору «Жовта стрічка» та «Атеш» / (Ateş, букв. «Вогонь»), визволення Херсона 11 листопада 2022 р., вибух на Кримському мосту; криза на Запорізькій атомній електростанції (акт ядерного тероризму), «блекаут», підриг росіянами дамби Каховської ГЕС 6 червня 2023 р., битви за Соледар, Бахмут і Авдіївку, Курська операція 2024-го р. тощо.

2. Постійна актуалізація ключових тез сучасного патріотичного виховання. Серед них – «Українці завжди прагнули жити незалежно, у власній державі, тому боролися за свободу»; «російська федерація – держава з імперськими прагненнями, що використовує для встановлення контролю над багатьма країнами грубу військову силу, економіку як знаряддя шантажу, потужну й брехливу пропаганду і вже після розпаду СРСР вела чимало воєн»; «Війна ХХІ століття – не перша в історії російсько-українських взаємин»; «Наші вороги фальсифікують історію, щоб не дати населенню своєї країни усвідомити: Україна – окрема незалежна держава і має право такою залишитися»; «Українці можуть і повинні захищатися, боротися, знищувати ворогів та їхню пропаганду, адже йдеться не тільки про нашу суб'єктність як нації, а й просто про фізичне виживання».

3. Фокусування на патріотичному вихованню не як частині виховного процесу закладу освіти, а як на підґрунті його роботи, основі опрацювання колективної травми війни (всі ці заходи потрібні не загиним, а живим, щоб залишатися сильними й діяльними). У цьому контексті перспективними бачаться своєрідні тематичні блоки, що передбачають ознайомлення з пам'ятними датами цієї війни та їхнім значенням для нашої держави (16 січня – День пам'яті кіборгів; 20 січня – День вшанування захисників Донецького аеропорту; 20 лютого – День Героїв Небесної сотні; 24 лютого – Національний день молитви; 26 лютого – День кримського спротиву російській окупації; 14 березня – День українського добровольця; 20 квітня – День подяки волонтерам України; 29 серпня – День пам'яті захисників України; 1 жовтня – День захисників і захисниць України; 25 жовтня – День військового капелана; 5 грудня – Міжнародний День волонтера тощо). Фори виховної роботи може бути застосовано чимало: круглі столи, дискусії, конференції, відзначення днів пам'яті, оголошення трауру, колективні молитви, покладення квітів на могили героїв, творчі проєкти, перегляд та обговорення кінофільмів, зустрічі з висьменниками, військовими та громадськими активістами, ярмарки, концерти, флешмоби, конкурси тощо. Наскрізним лейтмотивом має бути фокусування на

«проговоренні» травматичного досвіду, озвучення болючих почуттів, пряме називання винних (росіяни) та взаємопідтримка.

4. Окремим аспектом постає своєрідна «робота із підсвідомим» – актуалізованими суспільними віруваннями, передчуттями, ірреальними відчуттями, новітніми міфами (про Матір-Землю, котра допомагає своїм дітям-українцям долати ворогів; про те, що боротися з росіянами українцям допомагають чарівні істоти, наприклад, відьми, русалки, духи лісів; про наших героїчних предків, які на фронті стоять разом зі своїми живими нащадками; про наших братів-тварин, з якими ми можемо ділитися силою; про невмирущих героїв-захисників Батьківщини, таких, як Привид Києва, славні військові командири і загалом ЗСУ). Із різноманітними емоціями (усвідомленими чи ні) чудово працює використання таких засобів, як зразки сучасної культури: твори літератури й музики про нинішню війну, документальні жанри в кіно- та словесному мистецтві; цілі серії картин, постерів і фото тощо.

5. Важливою формою ритуалізації і необхідною частиною сучасного патріотичного виховання є спільне (у тандемі сім'я–заклад освіти) творення сучасного героїчного епосу України. Кожен із наших оборонців, яких ми називаємо членами самооборони Майдану, добровольцями, воїнами ЗСУ, супергероями, кіборгами і навіть... котиками, вартий увічнення в мистецтві й пам'яті. Менеджерам освіти особливо варто звернути увагу на вшанування тих захисників, котрі народилися або жили в місцевій громаді, можливо, відвідували їхній заклад.

Таким чином, незважаючи на весь той жах, через який зараз проходить наша нація, українці можуть відстояти себе завдяки єдності, вмотивованості й моральній силі. І менеджери освіти зобов'язані організувати діяльність своїх закладів таким чином, щоб колективна травма війни стала підставою для консолідації нації.

Список використаних джерел:

1. Горноста́й П. Колективна травма як проблема соціальної та політичної психології. *Проблеми політичної психології*. 2018. 21(1), С. 54–68. Available online: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol21-Year2018-5>.
2. Додонова В. Історична травма як чинник формування національної ідентичності. *Духовний код української ідентичності у вимірі міжкультурної комунікації (до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди)* зб. матеріалів міжнародної наук.-практ. конф., Київ, 10–11 листопада 2022 р. К., 2022. 395 с.
3. Освіта України в умовах воєнного стану; С. Шкарлет [та ін.]. 2022. 358 с. URL: <https://is.gd/Ixacqh>.
4. Розширений коментар таблиці історичної періодизації третього періоду російсько-української війни. Преамбула. 01.2023. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2023/01/18/Inform.materialy.HSH-ZSU.18.01.2023.pdf> 23 с.

Соловей Я.І. – здобувачка вищої освіти освітнього ступеня «Магістр» спеціальності 053 Психологія (ОПП «Реабілітаційна психологія»)

Науковий керівник: **Шандрук С.К.** – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської, Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», м. Кам'янець-Подільський, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасній освіті ефективна взаємодія між учасниками навчального процесу є ключовим фактором забезпечення якісного навчання та формування сприятливого психологічного клімату. Взаємодія між педагогами, учнями, батьками та адміністрацією навчального закладу впливає на мотивацію до

навчання, рівень стресу, професійне вигорання та загальну продуктивність освітнього процесу.

Ефективна взаємодія в освітньому середовищі передбачає не лише передачу знань, а й створення умов для гармонійного розвитку особистості учнів та викладачів. Серед ключових аспектів взаємодії варто виокремити [1]:

- формування довірливих стосунків між учнями та педагогами.
- забезпечення комфортної атмосфери для спілкування.
- використання педагогами методів, що сприяють співпраці та активній участі всіх учасників навчального процесу.
- впровадження технологій, які дозволяють підвищити ефективність комунікації.

Врахування індивідуальних особливостей учнів та педагогів у комунікаційному процесі

Далі розглянемо основні психолого-педагогічні умови ефективної взаємодії.

Розвиток комунікативної компетентності педагогів – здатність ефективно взаємодіяти з учнями, колегами та батьками, використовуючи емпатійне слухання, конструктивний зворотний зв'язок та толерантність у спілкуванні. Педагоги повинні володіти навичками активного слухання, коректного висловлення думок та емоційної стійкості.

Формування емоційного інтелекту – розвиток саморегуляції, емпатії та здатності керувати емоціями сприяє зниженню конфліктності та підвищенню ефективності освітнього процесу. Учні та викладачі, які володіють високим рівнем емоційного інтелекту, краще контролюють власний стан, що позитивно позначається на навчальному процесі [2].

Створення сприятливого психологічного клімату – атмосфера довіри, взаємоповаги та підтримки в освітньому середовищі сприяє зниженню рівня тривожності учасників процесу та підвищенню мотивації до навчання. У цьому контексті важливими є відкритість педагогів до діалогу з учнями та гнучкість у підходах до навчання.

Використання інтерактивних методів навчання – групові проєкти, дискусії, тренінги та технології співпраці сприяють розвитку соціальних навичок, критичного мислення та командної роботи. Інтерактивні методи допомагають залучати учнів до активної участі в освітньому процесі та розвивати їхню самостійність у навчанні.

Залучення сім'ї до освітнього процесу – активна участь батьків у шкільному житті дитини сприяє покращенню академічних результатів та соціальної адаптації учнів. Співпраця школи та сім'ї допомагає формувати спільні цінності та пріоритети у вихованні та навчанні дітей [2].

Застосування диференційованого підходу в навчанні – адаптація навчальних методів відповідно до індивідуальних особливостей учнів, їхнього рівня знань, мотивації та стилю навчання. Використання персоналізованих підходів сприяє підвищенню ефективності навчального процесу та розвитку когнітивних здібностей учнів [3].

Серед основних проблем, що можуть перешкоджати ефективній взаємодії в освіті, слід зазначити такі основні етапи як, відсутність налагодженої комунікації між учасниками освітнього процесу, низький рівень довіри між педагогами, учнями та батьками та недостатня готовність до впровадження сучасних технологій комунікації.

Для подолання цих викликів необхідно організовувати регулярні тренінги для педагогів з розвитку комунікативних навичок, створювати простори для відкритого спілкування між учнями, батьками та викладачами впроваджувати цифрові платформи для покращення комунікації між учасниками освітнього процесу, підвищувати рівень психологічної обізнаності педагогів, впроваджуючи спеціальні навчальні модулі, використовувати технології медіації для ефективного вирішення конфліктних ситуацій у школах.

З метою покращення освітньої взаємодії в Україні активно впроваджуються: програми менторства, у межах яких досвідчені педагоги підтримують молодих спеціалістів, інклюзивна освіта, яка враховує потреби всіх категорій учнів та забезпечує рівний доступ до знань, дистанційні та

змішані форми навчання, що дозволяють використовувати цифрові технології для залучення учнів, впровадження психологічного супроводу – забезпечення учнів та педагогів необхідними консультаціями з питань емоційного благополуччя, що допомагає запобігти стресу та вигоранню [2; 3].

Ефективна взаємодія в освітньому середовищі є основою для забезпечення високої якості навчання та створення сприятливої атмосфери для розвитку учнів і педагогів. Психолого-педагогічні умови, такі як комунікативна компетентність педагогів, емоційний інтелект учасників навчального процесу, позитивний психологічний клімат та інклюзивні методи навчання, є необхідними для досягнення успіху в освіті. Важливою умовою є також залучення батьків до освітнього процесу, що дозволяє сформувати єдині підходи до виховання і розвитку дитини. Однак, існують виклики, такі як недостатня комунікація та недовіра між учасниками, які потребують вирішення через впровадження сучасних технологій та психологічного супроводу. Врахування цих аспектів дозволить значно підвищити ефективність взаємодії в освітньому середовищі та сприяти розвитку учнів та педагогів.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване навчання. Київ: Либідь, 2020. 224 с.
2. Кириченко О.В. Психолого-педагогічні аспекти взаємодії у навчальному процесі. Львів: Світ, 2021. 188 с.
3. Сисоєва С.О. Інноваційні педагогічні технології: теорія і практика. Київ: Педагогічна думка, 2019. 244.

АКАДЕМІЧНА ПРОКРАСТИНАЦІЯ У ЗДОБУЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПСИХОЛОПІЧНІ ПРИЧИНИ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ

У сучасних умовах проблема ефективного використання часу здобувачами вищої освіти набуває особливої актуальності. Незважаючи на доступність інформації, розвиток цифрових інструментів для планування та самоорганізації, все частіше здобувачі вищої освіти стикаються з відкладанням важливих завдань. Це явище отримало назву академічної прокрастинації, яка розглядається як своєрідна форма самосаботажу, що істотно впливає на академічну успішність, психологічне благополуччя та соціальну адаптацію здобувачів вищої освіти. Особливим викликом є академічна прокрастинація в умовах дистанційного або гібридного навчання, яке вимагає більш розвинених навичок самоорганізації здобувачів вищої освіти.

Дослідник прокрастинації Стіл П. визначає її як добровільне відкладання запланованої дії, незважаючи на передбачувані втрати від цього [2]. Академічна прокрастинація – це тенденція до зволікання з виконанням навчальних завдань, таких як підготовка до занять, написання контрольних, курсових чи дипломних робіт тощо. На думку української дослідниці С. Соболевої [1], ключовими чинниками виникнення академічної прокрастинації є низький рівень мотивації та, загалом, порушення у мотиваційно-вольовій сфері. Значну роль також відіграє емоційне напруження, зумовлене невизначеністю майбутнього, стресом і страхом невдачі або, навпаки, проявами перфекціонізму. Одними з найпоширеніших причин є труднощі у формуванні ієрархії цілей, відсутність навичок планування власної діяльності, недостатній рівень живого міжособистісного спілкування за надмірного залучення до віртуального простору [1].

За результатами проведених досліджень, С. Соболева зазначає, що близько половини здобувачів вищої освіти демонструють ознаки прокрастинації, переважно у формі так званого «напруженого» типу. Основним фактором, що її зумовлює, є страх зазнати поразки, невпевненість у власних знаннях та компетентностях, а також боязнь публічного виявлення власної некомпетентності. Часто це супроводжується комплексом неповноцінності, який може набувати форми компенсаторного завищення самооцінки, наприклад, через переконання: «Я зробив би це краще, але не маю часу» [1].

Особливо схильними до страху невдачі є перфекціоністи. У середовищі здобувачів освіти риси перфекціонізму найчастіше спостерігаються серед першокурсників, які мали високі навчальні досягнення у школі. Водночас не менш актуальним чинником прокрастинаційної поведінки є страх успіху. Цей феномен, сформований ще у шкільні роки, часто проявляється у прагненні не виділятися серед ровесників, залишатися «своїм» у соціальній групі, уникати підвищених очікувань і навантажень з боку дорослих – викладачів, батьків тощо[1]

Ще одним чинником, що спричиняє академічну прокрастинацію, за Соболевою С., є внутрішній опір зовнішньому контролю [1]. Представники цього типу реагують на вимоги оточення пасивно-агресивною поведінкою, підсвідомо протестуючи проти будь-яких спроб контролювати їхню діяльність. Такі здобувачі вищої освіти переконані, що саме їхні бажання є пріоритетними, а зовнішні очікування сприймаються як тиск і обмеження свободи. На думку авторки, основною причиною академічної прокрастинації у здобувачів вищої освіти є все ж таки низька мотивація до навчання [1]. Її зниження часто пов'язане з неусвідомленим вибором професії (наприклад, під тиском батьків), відсутністю чітких цілей, а також прагматичним ставленням до навчання, коли головною метою є лише здобуття диплому без інтересу до змісту професійної діяльності.

Отже, одним із способів профілактики академічної прокрастинації може бути розвиток навичок саморегуляції: постановку конкретних і досяжних цілей;

розбиття завдань на малі кроки («ефект першого кроку»); планування часу з урахуванням відпочинку; використання технік управління часом, таких як «Pomodoro», тайм-блокінг, чеклісти тощо.

Окрім цього у роботі з хронічною прокрастиною ефективними можуть бути техніки когнітивно-поведінкової терапії, спрямовані на зміну ірраціональних переконань і страхів: когнітивна реструктуризація та переосмислення значення завдань; робота з внутрішнім критиком і перфекціонізмом; формування реалістичних очікувань. У складніших випадках можливе залучення психолога або коуча, який допоможе побудувати стратегію навчальної самодисципліни.

Роль викладача у профілактиці академічної прокрастиності важлива не менше, ніж зусилля здобувача вищої освіти. Ефективними є: чітке структурування завдань і очікувань; розподілення великих проєктів на мікроетапи з проміжними дедлайнами; регулярний зворотний зв'язок; емоційна підтримка здобувачів вищої освіти і стимулювання внутрішньої мотивації через демонстрацію прикладної цінності знань.

Академічна прокрастинація є поширеним і комплексним явищем у середовищі здобувачів освіти, що вимагає міждисциплінарного підходу до розуміння та корекції. Її причинами виступають як особистісні риси здобувачів вищої освіти, так і зовнішні освітні фактори. Для подолання прокрастиності необхідна синергія внутрішньої мотивації, навичок саморегуляції та підтримки з боку освітнього середовища.

Список використаної літератури

1. Соболева С. Академічна прокрастинація як психолого-педагогічна проблема. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди". Педагогіка. Психологія. Філософія.* 2014. Вип. 34. С. 190-197. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvpdpu_2014_34_26

2. Steel P. The nature of procrastination: A meta-analytic and theoretical review of selfregulatory failure . *Amer. Psychol. Assoc. Psychol. Bull.* 2007. V. 133. № 1. P. 65-94.

Шаумян О.Г. – к.психол.н., доцент

Калабанова Д.А. – здобувач вищої освіти спеціальності 053 Психологія,
*Центрально-український державний університету імені Володимира
Винниченка, м. Кропивницький, Україна*

ВПЛИВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Однією з ключових особливостей впливу війни на дітей підліткового віку України є переживання негативних емоцій, спричинених подіями та наслідками війни.

Емоційний стан є більш комплексним і тривалим явищем, що включає когнітивні, поведінкові та фізіологічні зміни. Він може бути позитивним і негативним. А от емоції є складовою емоційного стану, однак не визначають його повністю [4; 5].

Емоційні стани впливають на настрій, самопочуття та поведінку людини. Наприклад, емоційний стан радості може сприяти активності та мотивації, тоді як тривога чи депресія знижують працездатність. Причини емоцій не завжди очевидні: вони можуть бути викликані фізичним станом або минулим досвідом. Зокрема, тривалі конфлікти чи невдачі часто призводять до депресії, тривожності або агресії. Водночас правильна оцінка ситуації та конструктивні дії допомагають долати негативні емоційні стани [1; 2].

Підлітковий вік є ключовим періодом становлення особистості, коли відбувається активна соціалізація, формування життєвих пріоритетів та освоєння навичок емоційної саморегуляції. У цей час відбуваються значні зміни в емоційній сфері, що безпосередньо впливають на поведінку підлітків та їхні стосунки з оточенням.

Емоційна сфера підлітків характеризується високою збудливістю, імпульсивністю та пристрастю у відстоюванні своїх поглядів. У порівнянні з молодшими дітьми, підлітки довше зберігають образи та переживання, що обумовлено підвищенням рівня самосвідомості. Водночас вони нерідко стикаються із суперечливими почуттями, наприклад, одночасно захищаючи друзів і усвідомлюючи, що ті можуть бути неправими.

Підвищена тривожність є характерною рисою підліткового віку, особливо у соціальних взаємодіях. Це зумовлено страхом виглядати смішними чи недосконалими в очах оточення. Відчуття приналежності до групи набуває великого значення: несхвалення однолітків підлітки сприймають болісніше, ніж критику дорослих [2; 3; 4].

Зростання самосвідомості спричиняє не лише залежність від оцінок інших, а й внутрішні сумніви щодо власної особистості. Це формує відчуття «почуття дорослості» – внутрішнє переконання у власній готовності до самотійного життя. У підлітків активно розвиваються інтелектуальні почуття, такі як цікавість, здивування, сумнів, упевненість і невпевненість.

Дружба підлітків стає вибірковою та довготривалою, ґрунтуючись на моральних цінностях і спільних інтересах, а не лише на розвагах. Посилюється також усвідомлення патріотизму та громадянської відповідальності.

Підлітковий вік часто супроводжується труднощами у вираженні та регуляції емоцій. Через брак ефективних механізмів емоційної саморегуляції підлітки нерідко стикаються із тривожністю, депресією, агресивними реакціями чи емоційною ізоляцією. Відсутність підтримки з боку дорослих або знецінення їхніх емоційних переживань може спричиняти зниження самооцінки та формування деструктивних моделей поведінки.

Розвиток навичок регуляції емоцій у підлітковому віці є важливим для подолання емоційних труднощів і збереження психічного здоров'я. Використання усвідомленості, фізичної активності, творчої діяльності чи підтримки соціального середовища сприяє емоційній стабільності.

Визнання цінності підліткових почуттів дорослими сприяє їхній позитивній соціалізації, формуванню впевненості у собі та збагаченню життєвого досвіду. Однак недостатня увага до їхніх емоційних потреб може призводити до зниження рівня самоприйняття, втрати інтересу до навчання чи соціальної взаємодії.

Підлітковий максималізм проявляється в схильності до полярного сприйняття світу, що впливає на вибір життєвих принципів та поведінкових стратегій.

Отже, підлітковий вік є періодом підвищеної чутливості емоційної сфери, що створює як ризики, так і можливості для особистісного розвитку. Усвідомлення цього допомагає створити сприятливі умови для формування здорової ідентичності, соціальної адаптації та життєвої стійкості.

Список використаних джерел:

1. Савелюк Н. М. Переживання стресу в умовах війни: досвід українського студентства. *Психологія : реальність і перспективи*. 2022. № 18. С. 141–152. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.4.6>.
2. Шаумян О. Г., Музика О. Ю. Вплив війни на жителів деокупованих територій України: зміни емоційного стану та ціннісних пріоритетів. *Перспективи та інновації науки. Серія «Психологія»*. 2024. №1(35). С. 702–714.
3. Шаумян О. Г. Когнітивний компонент учнів підліткового віку: формування та розвиток в умовах воєнного стану в Україні. *Наукові перспективи*. 2023. № 7 (37). С. 711–721.
4. Шаумян О. Г. Формування нормативно-ціннісного ставлення як передумова становлення позитивної успішної особистості дитини. *Актуальні проблеми психології*. : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Харків : КЦ ФОП Іванової М.А., 2019. Том IV. Психологія розвитку дошкільника. Випуск 16. С. 249–261.
5. Henson R., Henson F. *Resilient: How to Grow an Unshakable Core of Calm, Strength, and Happiness*. Publisher: Harmony, 2018. 304 p. ISBN: 978-0451498847.

*Шевчук О.В. – кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри цифрових, освітніх та соціо-економічних технологій
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСВІТНІХ МОТИВАЦІЙ ТА НАВЧАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

У сучасному освітньому просторі соціальні мережі стали невід'ємною частиною повсякденного життя студентів, значно впливаючи на їхні навчальні мотивації та поведінку. Ці платформи не лише служать засобом комунікації, але й відкривають нові можливості для освітнього процесу, сприяючи підвищенню зацікавленості та активності студентів.

Використання соціальних мереж у навчанні дозволяє створювати інтерактивні освітні середовища, де студенти можуть обмінюватися знаннями, брати участь у групових обговореннях та отримувати миттєвий зворотний зв'язок. Це сприяє розвитку творчого потенціалу та здібностей, підвищує активність молоді та їхню зацікавленість у навчанні [4].

Крім того, соціальні мережі можуть бути ефективним інструментом для організації спільної роботи студентів, що підвищує їхню мотивацію та сприяє формуванню комунікативних навичок. Використання цих платформ у навчальному процесі дозволяє студентам не лише отримувати інформацію, але й активно взаємодіяти з викладачами та однолітками, що позитивно впливає на їхню навчальну поведінку.

Однак, поряд із позитивними аспектами, використання соціальних мереж у навчанні може мати і певні виклики. Зокрема, необхідно враховувати можливість відволікання студентів від основного навчального процесу та забезпечувати баланс між використанням традиційних та інноваційних методів навчання. Важливо також розвивати цифрову грамотність студентів, щоб вони

могли критично оцінювати інформацію та ефективно використовувати ресурси соціальних мереж для навчання.

Соціальні мережі відіграють значну роль у формуванні освітніх мотивацій та навчальної поведінки студентів. Вони не лише сприяють обміну інформацією, а й стимулюють активну участь у навчальному процесі. Зокрема, соціальні платформи роблять студента центральною фігурою освітнього процесу, заохочуючи його до активної взаємодії та участі для досягнення навчальних результатів [1].

Використання соціальних мереж у навчанні створює інтерактивне середовище, де студенти можуть обмінюватися ідеями, знаннями та досвідом, що сприяє розвитку їхньої творчості та критичного мислення. Крім того, участь у тематичних групах та форумах допомагає студентам глибше зануритися в предмет, підвищуючи їхню мотивацію до навчання [3].

Однак, поряд із позитивними аспектами, існують і певні виклики. Надмірне використання соціальних мереж може призвести до зниження фізичної активності та розвитку залежності від гаджетів. Тому важливо забезпечити баланс між онлайн-активністю та реальним життям, а також сприяти розвитку цифрової грамотності серед студентів.

Варто також зазначити, що соціальні мережі можуть впливати на психологічний стан та самооцінку молоді. Постійне порівняння себе з іншими користувачами, прагнення до отримання схвалення через лайки та коментарі можуть спричиняти стрес та зниження самооцінки. Тому необхідно формувати у студентів навички критичного сприйняття інформації та саморегуляції в цифровому середовищі [2].

Узагальнюючи зазначене, можна стверджувати, що соціальні мережі стали важливим чинником, який суттєво впливає на формування освітніх мотивацій і навчальної поведінки студентів. Завдяки широким можливостям для комунікації, взаємодії та обміну знаннями ці цифрові платформи здатні стимулювати інтерес до навчання, активізувати пізнавальну діяльність і сприяти розвитку креативного мислення. Водночас існує потреба в

усвідомленому підході до використання соціальних мереж у навчальному процесі, що включає розвиток цифрової грамотності, саморегуляції та вміння критично сприймати інформацію. Саме баланс між освітнім потенціалом та можливими ризиками дозволить забезпечити ефективну інтеграцію соціальних мереж у сучасне освітнє середовище, орієнтоване на розвиток мотивації, самостійності та психологічного благополуччя здобувачів освіти.

Список використаних джерел:

1. Вплив соціальних мереж на освіту. URL: <https://medialiteracy.org.ua/vplyv-sotsialnyh-merezh-na-osvitu>
2. Гречановська О.В., Мегем О.М., Потапюк Л.М. Вплив соціальних мереж на психологічний стан та самооцінку української молоді. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Том 34 (73) № 4 2023. С. 60-66.
3. Зацерківна М., Халіманенко В. Соціальні мережі як ефективне середовище в освітньому процесі. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері. Вип. 7(1), 2024. С. 46–57. URL: <https://doi.org/10.31866/2617-796X.7.1.2024.306999>
4. Мина Ж. В. Соціальні мережі як засіб інформаційної підтримки учнівської та студентської молоді у навчально-виховному процесі та професійному виборі. URL: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-3/45>.

Yakymchuk Yurii, *master student Erasmus, University of Information Technologies and Management, Rzeszów, Poland*
National University of Water and Environmental Engineering,
Rivne, Ukraine

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FACTORS IN THE SYSTEM OF EDUCATIONAL ACTIVITIES AND EDUCATIONAL MANAGEMENT IN UKRAINE: FEATURES IN WARTIME CONDITIONS

Introduction. The ongoing war in Ukraine has significantly impacted various sectors of society, including education. Education is one of the key pillars of society, and its effective management is essential for the future development of any country. In Ukraine, the system of education has undergone numerous challenges due to the ongoing war [1; 2]. These challenges are not only related to the physical infrastructure of schools and universities but also involve psychological and pedagogical factors that affect both learners and educators. In wartime, the need to adapt educational practices to new realities is paramount. Psychological support, trauma-sensitive pedagogical approaches, and resilient management systems have become essential components of the educational process [3; 6; 7; 10].

Main part. Wartime imposes numerous psychological stressors on both students and educators. The trauma resulting from exposure to violence, displacement, and loss can significantly hinder cognitive and emotional development. Therefore, psychological support has become a crucial element in maintaining the educational process. These several key psychological challenges include [4; 5; 6; 9]:

1.Trauma and post-traumatic stress: children and adolescents in war zones are highly vulnerable to post-traumatic stress disorder (PTSD) and other psychological issues that can affect their learning capabilities. It is essential for educators to recognize the signs of trauma and provide a supportive environment for healing.

2.Mental health support for educators: teachers are also affected by the stress of wartime, including anxiety, fear, and burnout. Educational management

systems need to offer psychological support to educators, ensuring their well-being and capacity to provide effective teaching.

3.Resilience building: in wartime, both students and educators need to develop resilience to cope with uncertainty. Resilience-building programs that focus on emotional regulation, coping strategies, and positive thinking can play a vital role in sustaining motivation and engagement in the educational process.

The traditional methods of teaching and learning are often not suited to the needs of students in conflict zones. Educators must adapt their pedagogical approaches to ensure that learning remains effective under challenging conditions. Key pedagogical considerations include [1; 3; 4; 11]:

1.Adaptation to remote learning: due to the physical dangers posed by the conflict, many educational institutions have transitioned to online or hybrid models. This shift has required the development of new pedagogical strategies that cater to online platforms, ensuring that students remain engaged and supported despite physical separation.

2.Trauma-informed pedagogy: teachers must integrate trauma-informed pedagogical strategies into their teaching practices. This includes creating safe and supportive classrooms, using flexible curricula, and offering emotional support in addition to academic instruction.

3.Promoting inclusivity: students from diverse backgrounds, including internally displaced persons (IDPs), face unique educational challenges. Pedagogical approaches must be inclusive, addressing the varied needs of students who may have different levels of educational attainment, language barriers, and emotional distress.

The need for flexibility, adaptation, and resilience is critical to maintaining educational continuity and providing students with the necessary support during such challenging times. This table 1 and the examples show how educational leaders in Ukraine are adjusting to the unique challenges posed by the war, ensuring that both psychological and pedagogical support remains a central part of the educational system [11]. During the war, many schools in central Ukraine adopted a hybrid model

of education. Students attended online classes through platforms like Zoom, while schools provided printed materials for those without internet access.

Table 1. Analysis of Psychological and Pedagogical Factors in Ukraine's Education System During Wartime

Factor	Description	Examples/Strategies	Challenges	Potential Solutions
Psychological Support for Students	The need to address trauma and stress among students affected by conflict.	- Use of school counselors and social workers. - Group therapy sessions. - Support for displaced students.	- High levels of PTSD and anxiety. - Difficulty reaching displaced students.	- Training teachers in basic psychological support skills. - Establishing virtual counseling services.
Mental Health Support for Educators	Teachers face burnout, stress, and emotional fatigue due to the crisis.	- Peer support groups for teachers. - Stress management workshops.	- Lack of time for teachers to access support. - Stigma around mental health.	- Incorporating mental health care into teacher professional development. - Providing access to online resources.
Trauma-Informed Pedagogy	Adjusting teaching practices to support traumatized students.	- Providing a calm and predictable classroom environment. - Allowing for flexible deadlines.	- Balancing academic and emotional needs. - Limited teacher training in trauma-informed strategies.	- Including trauma-informed pedagogy in teacher training programs. - Building a network of support for students.
Adaptation to Remote Learning	Shift from traditional classrooms to online or hybrid models.	- Use of online platforms like Zoom, Google Classroom. - Providing learning materials in digital format.	- Lack of access to technology for some students. - Low digital literacy among students and teachers.	- Providing laptops/tablets to students. - Offering digital literacy training for students and teachers.
Inclusive Education	Addressing the needs of internally displaced persons (IDPs) and vulnerable students.	- Adjusting curricula to meet diverse needs. - Creating language support programs for displaced students.	- Limited resources for IDP students. - Language barriers in multicultural classrooms.	- Implementing special educational programs for displaced students. - Providing language support and tutoring services.
Crisis Management in	Leadership in ensuring	- Swift transition to online/hybrid	- Limited resources for rapid transition.	- Developing clear

Education	continuity of education during crisis conditions.	learning. - Emergency response plans for school closures.	- Resistance to change from educators and parents.	communication and emergency response plans. - Providing professional development on crisis management.
Resource Allocation	Efficient management of educational resources in wartime.	- Prioritizing resources for online education. - Partnerships with NGOs to provide educational supplies.	- Scarcity of funds. - Difficulty ensuring equity in resource distribution.	- Seeking international aid. - Creating partnerships with local businesses to secure resources.
Maintaining Communication	Effective communication among stakeholders in education (students, teachers, parents).	- Regular updates via school websites, apps, and SMS. - Online meetings with parents.	- Poor internet access in some regions. - Miscommunication among stakeholders.	- Using alternative communication channels like SMS for non-digital families. - Ensuring multilingual communication to reach diverse communities.

Source: on the basis on data [1-6; 9; 11].

In one region, local authorities organized mobile classrooms to ensure that students in rural areas could still participate. A school in Kyiv implemented weekly group therapy sessions for students who had experienced loss due to the conflict. These sessions, run by psychologists, helped students express their emotions in a safe environment and provided coping mechanisms. In Lviv, a district-wide initiative was launched, offering online stress management workshops for teachers. The initiative provided teachers with strategies for managing stress, as well as creating a supportive peer network to share experiences and concerns. A schools in western Ukraine adapted their curriculum to meet the needs of displaced students. These students, many of whom spoke Russian as their first language, received additional language support through an online tutoring program.

Effective educational management in wartime requires leaders to navigate complex challenges while ensuring the continuity and quality of education. Key managerial strategies include:

1. **Crisis management and decision making:** educational managers must be equipped with the skills to make quick and informed decisions under pressure. The ability to pivot between different modes of delivery (online, offline, or hybrid) and manage resources efficiently is critical in maintaining educational operations.

2. **Maintaining communication:** in wartime, communication is essential for coordinating educational efforts. Effective communication with teachers, students, parents, and the broader community ensures that educational needs are addressed, and everyone is informed about changes or challenges.

3. **Resource allocation:** managing resources in wartime conditions is a major challenge for educational leaders. Ensuring that resources are allocated effectively, whether for online platforms, psychological support services, or physical infrastructure repairs, is essential for sustaining education.

Conclusions. The psychological and pedagogical factors influencing education in Ukraine during wartime are complex and multifaceted. The ability to adapt to the changing circumstances while providing psychological support, innovative pedagogical methods, and effective management strategies is crucial for ensuring the continuity of education. As Ukraine continues to navigate the challenges of conflict, the lessons learned from these experiences will be invaluable for building a more resilient and inclusive educational system in the future. Educational leaders must prioritize the well-being of both students and educators, recognizing the critical role of education in rebuilding a post-conflict society. By fostering resilience, adapting teaching methods, and ensuring effective management, Ukraine can continue to provide education, even in the most challenging of circumstances.

References:

1. Kravchenko, O. V., & Melnyk, I. H. (2022). *Psychological aspects of the educational process in wartime in Ukraine*. Kyiv: "Osvita" Publishing. pp. 123-145.
2. Serhiyenko, T. P. (2021). *Pedagogy of war: Innovative approaches to*

teaching in crisis situations. Kharkiv: Kharkiv University. pp. 45-67.

3. Bilyak, M. V., & Petrenko, S. P. (2020). *Educational management in crisis situations: Theoretical and practical aspects*. Lviv: Ivan Franko LNU. pp. 98-112.

4. Ivanova, O. Yu. (2021). *Psychological support for students during wartime: The role of social pedagogy*. Kyiv: "Psychology" Publishing. pp. 60-84.

5. Grechan, Y. V. (2019). *Methods of distance learning in conflict conditions*. Kharkiv: KhDP University. pp. 133-156.

6. Yurchuk, O. I. (2020). *Traumatic experiences of children in wartime and their impact on learning*. Journal of Psychology and Education, 10(3), 45-60. URL: <https://journals.com/education>

7. Stepanenko, V. V. (2018). *Psychological features of students' adaptation to learning in emergencies*. Higher Education of Ukraine, 34(2), 77-92.

8. Mironova, O. S. (2017). *Inclusive education during wartime: Challenges and solutions*. Odessa: Odesa National University. pp. 145-162.

9. Lazarenko, I. S. (2023). *Educational technologies in wartime: Models and adaptation strategies*. Journal of Modern Pedagogy, 22(1), 21-34.

10. Trofimova, L. P. (2019). *Crisis in education: How to adapt management in wartime*. Chernivtsi: Chernivtsi University. pp. 130-145.

11. Якимчук А.Ю., Валух А.М., Пахаренко О.В. Стратегія інформаційного забезпечення управління еколого-економічною безпекою України в умовах військово-політичної нестабільності. Монографія. Рівне: НУВГП, 2020. 154 с.

VI. ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ВИКЛИКИ, ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Акімова Н. В. - доктор психологічних наук, доцент
Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕВАГ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ

У сучасних соціальних та політичних умовах онлайн навчання набуває все більшої популярності. Більшість закладів вищої освіти сьогодні пропонує такий формат навчання. Вітчизняні та зарубіжні вчені активно досліджують переваги та недоліки цієї форми навчання, наприклад роботи Вдовиченко С., Устенко І., Апенько Н., Глазунової О., Даниліної С., Крупениної Н., Лобач Н., Саєнко М., Ісичко Л., Ніколенко Л., Кучерявої Т., Супрунюк Г., Цевух Ю., Цевух Л., Dommett E. J., Gardner B., Tilburg W., Horovitz T., Mayer R. E., Mercader C., Gairín J. [1-10] та інші.

Загалом науковці визначилися щодо переваг онлайн навчання. Проте думка здобувачів освіти з цього питання досліджується значно рідше. Метою цієї розвідки є порівняння позицій надавачів та здобувачів освітніх послуг щодо переваг онлайн навчання. Для цього було використано низку теоретичних (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, конкретизація та класифікація) та математичних (методи первинної статистики, частотність, відсотки). Узагальнено результати дослідження наведено у таблиці 1.

Отже, основними перевагами онлайн навчання для студентів є економічність, гнучкість і комфортність, а також можливість паралельного навчання/роботи, навіть студенти перших курсів в цей складний воєнний час прагнуть працювати на максимумі, але й здобувати освіту водночас. Мобільність, зменшення бар'єрів у спілкуванні, підвищення цифрових компетентностей та легкість у відстежуванні прогресу кожного здобувача мають для студентів меншу цінність, ніж для викладачів, останні дві з цих переваг взагалі жодного разу не відзначалися студентством певно тому, що

власні цифрові компетентності вони майже не пов'язують з академічним навчанням та не вбачають особливої прозорості в онлайн оцінюванні.

Таблиця 1. Порівняльна оцінка переваг онлайн навчання

Переваги, визначені науковою спільнотою	% здобувачів	% надавачів	Оригінальні переваги	% здобувачів
Гнучкість навчання	54,5	72,2	Можливість паралельного навчання/роботи	54,5
Комфортність	54,5	50,0	Можливість менше пропускати заняття	27,3
Вища інформативність, доступність навчальних ресурсів	45,5	44,4	Інклюзивність (можливість навчатися людей із різним станом здоров'я)	18,2
Мобільність	27,3	33,3	Можливість обирати заклад освіти без географічних обмежень	18,2
Зменшення психологічних бар'єрів (у студентів, що соромляться поставити питання чи уточнити не зрозумілий момент)	18,2	27,8	Розвиток самодисципліни	9,1
Підвищення цифрових компетентностей	0	27,8	Соціально-психологічна доступність	9,1
Легкість у відстежуванні прогресу кожного здобувача, прозорість онлайн оцінювання	0	22,2		
Економія часу та грошей на логістику і обіди	63,6	22,2		
Використання інтерактивних інструментів	9,1	16,7		

З іншого боку кожен четвертий здобувач підкреслює можливість менше пропускати заняття, тож сьогоднішні студенти розуміють важливість присутності на парах та цінують аудиторний час, скоріше за все цьому посприяло збільшення компонентів на самостійне вивчення. Оригінальними перевагами, відзначеними майже кожним п'ятим студентом, стали можливість обирати заклад освіти без географічних обмежень та інклюзивність. Не дивлячись на те, що протягом останнього часу було багато зроблено для впровадження інклюзії у вищій освіті, дистанційний формат залишається для

таких здобувачів більш бажаним. Щодо відсутності географічних лімітів, то це важлива перевага онлайн навчання, особливо в контексті сучасних реформ децентралізації, крім того, як зазначалося вище, онлайн формат дозволяє обирати університети, виходячи з переваг освітніх програм та викладацького складу, а не за традицією «поруч із домом», в перспективі така ситуація сприятиме більш чесній конкуренції між ЗВО.

Список використаних джерел:

1. Вдовиченко, С., Устенко, І., & Апенько, Н. (2022). Онлайн навчання. *Scientific Collection «InterConf»*, (128), 79–80. Retrieved from <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1441>
2. Глазунова, О. (2024). Впровадження технології мікронавчання студентів-економістів за допомогою онлайн-курсів, *ITLT*, 100 (2), 110–121, [doi: 10.33407/itlt.v100i2.5554](https://doi.org/10.33407/itlt.v100i2.5554).
3. Даниліна, С.О. (2023). Переваги та недоліки дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Забезпечення якості вищої освіти: проблеми та перспективи розвитку*, 5, 122–124.
4. Крупенина, Н.А. (2023). Роль викладачів у нову епоху дистанційного навчання та штучного інтелекту. *Актуальні питання у сучасній науці*, 10 (16).
5. Лобач, Н., Саєнко, М., Ісичко, Л. (2023). Впровадження інноваційних педагогічних технологій у вищій освіті для забезпечення якісного дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 61(2), 255–259.
6. Ніколенко, Л., Кучерява, Т., & Супрунюк, Г. (2024). Онлайн-навчання в економічній освіті: виклики та рішення. *Цифрова економіка та економічна безпека*, (1 (10), 206–212. <https://doi.org/10.32782/dees.10-36>
7. Цевух, Ю., Цевух, Л. (2023). Сучасне дистанційне навчання: проблеми та перспективи. *Південноукраїнські наукові студії*, 169–174.

8. Dommett, E. J., Gardner, B., Tilburg, W. (2020). Staff and students perception of lecture capture. *The Internet and Higher Education*, 46. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2020.100732>.
9. Horovitz, T., Mayer, R. E. (2021). Learning with human and virtual instructors who display happy or bored emotions in video lectures. *Computers in Human Behavior*, 119. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.106724>.
10. Mercader, C., Gairín, J. (2020). University teachers' perception of barriers to the use of digital technologies: The importance of the academic discipline. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 17 (1). <https://doi.org/10.1186/s41239-020-0182-x>.

Ведмеденко О.В. - к. с.-г. н, доцент

*Херсонський державний аграрно-економічний
університет, м. Кропивницький, Україна*

ЧИННИКИ КОКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

У нашій країні, де існує велика конкуренція в сфері освітніх послуг якості підготовки фахівців стає головним показником конкурентоспроможності вищого навчального закладу. Важливим фактором, що впливає на якість освітнього процесу, є рівень професійної компетентності викладача вузу [1].

У сучасних умовах вищої освіти, де вимагається поєднання високих академічних досягнень та педагогічної ефективності викладачів, виникає необхідність ретельного вивчення психологічних аспектів їхньої мотивації. Протистояння викликам, що постають перед викладачами у сучасному освітньому середовищі, вимагає глибокого розуміння факторів, що визначають їхню мотивацію та впливають на якість їхньої педагогічної діяльності. Зокрема, доцільним є вивчення внутрішніх та зовнішніх стимулів, які формують мотиваційні процеси викладачів. Розкриття впливу особистих цілей, внутрішніх переконань та саморозвитку на професійну мотивацію може сприяти розробці

ефективних стратегій розвитку кадрового потенціалу закладів вищої освіти [2]. Внутрішнє відчуття досягнення виникає, коли особа відчуває гордість і задоволення від досягнень та успіхів у певній діяльності. Це може бути дуже міцною джерелом мотивації, оскільки викладачі мотивовані до досягнень саме для задоволення власних вимог до себе та відчуття гордості за свої досягнення [3]. Зовнішні оцінки та визнання включають в себе оцінки, відзнаки, нагороди та публічне визнання за досягнення та успіхи. Ці форми визнання надають зовнішню оцінку роботи та досягнень викладача [4]. З-поміж факторів, що характеризують працездатність та інші характеристики здоров'я, велику роль відіграє психічна стійкість до стресових ситуацій. Високий рівень психічної стійкості до стресів – важлива умова збереження, розвитку і зміцнення здоров'я і професійної самореалізації особистості. Стрес у студентів виявляється в основному на психологічному рівні: зниження працездатності, слабка концентрація уваги, пригнічений настрій, депресія. Значна кількість студентів схильна до стресових ситуацій. Вони не завжди вміють знайти вихід із непередбачуваної ситуації, відчувають тривожність, тому їм потрібно підвищувати рівень стресостійкості. Тому долати стресові ситуації і боротися зі стресом можуть допомагати викладачі, куратори [5].

Вихідними принципами, які покладено в основу розвитку компонент діяльності викладача закладів вищої освіти (особистісна, проєктивна, комунікативна) та визначають його характер є такі: доброзичливості, відкритості, неупередженості, конструктивності, досконалості. Вони створюється своєрідне інформаційне середовище (які задаються вихідними принципами), в якому суб'єкти освітнього процесу за певними параметрами конструюють і розвивають педагогічну діяльність і комунікацію, що створює відповідну психолого-педагогічну атмосферу суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі, одним із результатів якої є формування базових особистісних пріоритетів як у викладачів, так і в майбутніх фахівців (здобувачів освіти) на засадах гуманізму, демократії і саморозвитку [6]. Психологічними факторами розвитку резильєнтності є добрі стосунки в

колективі, наявність партнерів та друзів, самоконтроль та саморегуляція емоцій, спрямованість життя на певну мету, здатність планувати діяльність, мотивація успіху, почуття узгодженості життя і професійної діяльності, перевага позитивних емоцій, життєстійкість, висока адекватна самооцінка, активні копінги, самоефективність, оптимізм, наявність соціальної підтримки та спроможність звертатись за підтримкою до інших, когнітивна гнучкість, висока духовність особистості. Викладачам та студентам закладів вищої освіти завжди складно адаптуватися до змін, а коли вони настільки кардинальні та болючі – особливо [7].

До методів формування стресостійкості можна віднести аутогенні вправи (психотерапевтичний метод, що забезпечує пацієнтам розслаблення м'язів, самонавіювання, розвиток концентрації та сили ідей, здатність керувати мимовільною увагою, розумовою діяльністю); самопідготовку (ефективний спосіб зміцнення психіки, що дає змогу підготувати людину до особливих умов, наприклад, пов'язаних із дистанційним навчанням); медитацію; прогресивну релаксацію (прогресивне розслаблення допомагає в разі головних болів, мігрені); біологічний зворотний зв'язок (складається з трьох етапів: вимір фізіологічних параметрів, подолання результатів вимірювань у зрозумілій формі, зворотний зв'язок); молитва; свідомість (фіксація уваги на реальному часі, тут і зараз); музика (звук впливає на фізіологічні та психологічні стани); фізичні вправи (інтенсивні фізичні вправи призводять до зменшення таких несприятливих станів, як тривожність, через пригнічення когнітивної та соматичної активності кори головного мозку) [5]. Щоб допомогти викладачам закладів вищої освіти працювати в умовах війни, варто розвивати резильєнтність. Це надважлива якість для українців, яка складається з кількох елементів: надія (пов'язана із впевненістю в тому, що ми можемо пройти через складнощі та «вийти до світла»); оптимізм (у контексті війни це не про веселощі, а про віру в те, що перемога буде); адаптивність (здатність пристосовуватися до змін, у військовий час – дуже швидко); стійкість (здатність не опускати руки навіть попри трагічні обставини) [7].

Отже, професійно-особистісні якості викладача і студента є частиною центральних рис, які утворюють і характеризують особистісну зрілість. Взаєморозуміння передбачає єдність вихідних цілей учасників спільної діяльності, дотримання етичних правил ними та узгодженості їх дій. Основою для цього може бути формування взаємодії викладача зі студентами, яка заснована на взаємній повазі, у той же час, максимальній взаємній вимогливості одне до одного та будуватись на певних принципах. А також бути стресостійким в будь-яких ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Вішталенко О., Кириченко О., Наталія Ю. Психологічні чинники педагогічної компетенції викладачів вищої школи. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2019. Випуск 4. С. 3–8.
2. Іваненко І.В. Психологія педагогічної мотивації викладачів у закладах вищої освіти. *Молодий вчений*. № 1 (125). 2024. С. 79-84.
3. Подшивайлов Ф.М. Мотиваційна сфера особистості: діагностично-розвивальний путівник : методичні рекомендації. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2015. 55 с.
4. Hidi S., Renninger K. The four-phase model of interest development. *Educational psychologist*. 2006. № 41(2). P. 111–127.
5. Харко О.С. Практичні рекомендації дотримання психологічних умов формування стресостійкості студентів ЗВО в навчальному процесі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Психологія»*. № 14. 2022. С 46-56.
6. Стеблецький А.Л. Чинники забезпечення якості вищої освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць*. № 33 (1). 2020. С. 31-40.
7. Балахтар К. Резильєнтність викладача ЗВО в умовах військового стану. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/58483> (дата звернення 05.04.2024 р).

Дякова А.О – здобувач вищої освіти

Науковий керівник: Акімова Н.В. - доктор психологічних наук, професор

кафедри суспільних та поведінкових наук

Херсонський державний аграрно-економічний

університет, м.Херсон, Україна

ВПЛИВ ОНЛАЙН-ДРУЖБИ НА НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС СТУДЕНТІВ: ВИКЛИКИ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ

У цифрову епоху онлайн-дружба стала важливим та невід’ємним елементом соціальної взаємодії студентів, значно трансформуючи традиційні форми спілкування та співпраці у навчальному процесі. Соціальні мережі, месенджери та інші цифрові платформи забезпечують студентам можливість формувати нові соціальні зв’язки та підтримувати контакти незалежно від фізичної відстані. Ці нові форми комунікації пропонують широкі можливості для соціалізації, однак постає важливе питання, як саме такі форми дружби впливають на академічну успішність, мотивацію до навчання та психологічний комфорт студентів.

В умовах зростаючої ролі онлайн-дружби в житті сучасних студентів, важливо ретельно оцінити її вплив на освітній процес, когнітивний розвиток та соціальну адаптацію. Новітні цифрові платформи сприяють більш відкритим та доступним формам комунікації, що робить навчання та спілкування більш гнучким. Проте у цих можливостях криються і певні ризики. Попередні дослідження показують як позитивні, так і негативні аспекти цього явища: з одного боку, онлайн-дружба може сприяти створенню емоційної підтримки, формуванню сприятливого середовища для навчання та розвитку, з іншого — вона може призводити до соціальної ізоляції, зниження якості реальних міжособистісних навичок та впливати на психологічне благополуччя студентів.

Метою дослідження є визначення особливостей впливу онлайн-дружби на навчальний процес студентів, а також аналіз її позитивних і негативних аспектів. Методологія дослідження включає методи аналізу, синтезу,

порівняння, узагальнення та класифікації сучасних освітніх практик у цифровому середовищі.

В результаті дослідження було визначено низку освітніх факторів, які впливають на навчальний процес через онлайн-дружбу:

Соціальна підтримка та академічна мотивація: Онлайн-дружба може стати важливим чинником підвищення рівня соціальної підтримки серед студентів, що в свою чергу сприяє кращій адаптації в навчальному середовищі. Віртуальні зв'язки створюють можливості для обміну емоційною підтримкою, що важливо для подолання стресу та збереження психічного здоров'я. Такі зв'язки можуть позитивно впливати на академічну мотивацію студентів, адже підтримка з боку друзів стимулює досягнення навчальних цілей (Anderson, 2008; Siemens, 2014). Однак, надмірна залежність від онлайн-комунікації може знижувати самостійність, перетворюючи навчання на пасивний процес, у якому студент менше залучений до реальних, активних взаємодій з одногрупниками чи викладачами.

Зміни у взаємодії між студентами: Традиційна освітня практика ґрунтується на особистих зустрічах і комунікаціях, що сприяють розвитку важливих соціальних та командних навичок, необхідних для успішної роботи в групах. Водночас онлайн-дружба трансформує ці процеси, оскільки велика частина спілкування відбувається через текстові чи відеочати. Це може вплинути на ефективність групових проєктів, адже відсутність фізичної присутності знижує рівень довіри і взаєморозуміння між учасниками (Salmon, 2000). Тому важливо підтримувати баланс між віртуальним та реальним спілкуванням, щоб зберегти ефективність командної роботи.

Рівень соціальної інтеграції: Онлайн-дружба відкриває нові можливості для інтеграції студентів, дозволяючи підтримувати зв'язки незалежно від географічних бар'єрів. Це особливо важливо для студентів, які навчаються дистанційно, адже їм важко сформувати особисті взаємодії в класі. Онлайн-комунікація дає можливість студентам відчувати себе частиною спільноти, незважаючи на відстань. Проте з часом така залежність від цифрових зв'язків

може призводити до зниження якості реальних міжособистісних контактів, що необхідні для повноцінної соціалізації та розвитку емоційних зв'язків (Hrastinski, 2009).

Інформаційне перевантаження: Поглиблена онлайн-комунікація через соціальні мережі та месенджери може спричиняти інформаційне перевантаження у студентів. Постійні повідомлення, новини та оновлення можуть відволікати від навчального процесу, що знижує рівень концентрації та продуктивності. Така "шумна" комунікація у віртуальному просторі негативно впливає на здатність до глибокого осмислення матеріалу та запам'ятовування важливої інформації (Sweller, 1988). Для підтримки ефективного навчання важливо навчитися управляти інформаційним потоком, розмежовуючи академічну діяльність від повсякденних цифрових взаємодій.

Таким чином, онлайн-дружба є важливим фактором у соціалізації студентів і може мати як позитивний, так і негативний вплив на їхнє навчання. Онлайн-спілкування створює можливості для підтримки емоційної взаємодії та покращення соціальної інтеграції, зокрема серед студентів, що навчаються дистанційно. Однак важливо зазначити, що надмірна залежність від онлайн-дружби може призводити до соціальної ізоляції та зниження якості міжособистісних контактів у реальному житті. Для оптимізації цього процесу необхідно знайти баланс між онлайн-спілкуванням і традиційними формами взаємодії. Такий підхід сприятиме гармонійному розвитку особистості та збереженню психологічного благополуччя студентів, що в свою чергу покращить їхню академічну ефективність і соціальні зв'язки.

Список використаних джерел:

1. Anderson, T. (2008). *The Theory and Practice of Online Learning*. AU Press.
2. Hrastinski, S. (2009). Asynchronous and synchronous e-learning. *Educause Quarterly*, 31(4), 51-55.
3. Salmon, G. (2000). *E-Moderating: The Key to Teaching and Learning Online*. Kogan Page.

4. Siemens, G. (2014). Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1), 3-10.
5. Sweller, J. (1988). Cognitive Load During Problem Solving: Effects on Learning. *Cognitive Science*, 12(2), 257-285.

Кузьміна С. В. – *ст. викладач кафедри психології*
Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «ХАІ» м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЗАЗДРОСТІ У МОЛОДІ ВНАСЛІДОК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Сьогодення сучасної молоді в Україні характеризується посиленням впливу на життя та особистий розвиток соціально-економічних процесів, які призводять до збільшення нерівності в суспільстві. Вибір поведінкових стратегій, що дозволяють адаптуватися до стрімких соціальних змін, поряд з інтелектуальними здібностями, обумовлюється вміннями розпізнавати та контролювати власні емоції, відчувати емоційний фон оточуючих та прогнозувати їх поведінку. У міжособистісній взаємодії заздрість може виконувати адаптивну функцію, водночас викликаючи соціальний осуд і відволікаючи особу від власної незадоволеності.

Існуючі дослідження проблематики заздрості засвідчують, що немає однозначного підходу в тлумаченні цього феномену. Тома Аквінський (1225-1274) – теолог, філософ, один із найвизначніших та найвпливовіших мислителів всесвітньої історії, засновник філософської школи томізму визначив заздрість як «смуток через добро іншого». Він зазначає, що ми не заздримо людям, далеким від нас місцем, в часі, чи статусі, але лише тим, хто близько нас і кого ми сподіваємося перевершити чи суперничати з ним. Люди найбільш схильні до заздрості є з одного боку амбіційними, а з іншого— боягузи, що роблять кротячі горби і думають про себе, що вони кращі в будь-якому добрі в стосунку

до інших. Визначення заздрості можна знайти в «Енциклопедії релігії та етики», опублікованій в 1912 р. У ній Вільям Девідсон, професор логіки Абердинського університету, стверджував: «Заздрість - це емоція, егоїстична і зловмисна по суті. Вона спрямована на людей і має на увазі неприязнь до людини, яка володіє тим, чого бажає заздрісник, і бажання заподіяти йому шкоду. В її основі лежать егоїстична жадібність і неприязнь. У ній також є усвідомлення своєї неповноцінності в порівнянні з об'єктом заздрощів і роздратування від цього» [1].

Також тема заздрості обговорювалась в рамках класичного психоаналізу (З. Фрейд, М. Кляйн), індивідуальної психології (А. Адлер), аналітичної психології (К. Юнг), концепції гуманістичного психоаналізу (Е. Фромм) соціокультурної теорії (К. Хорні), его-теорії (Е. Еріксон, А. Пітерс), диспозиційного напрямку (Г. Олпорт, Р. Кеттелл), гуманістичної психології (А. Маслоу), екзистенційної психології (В. Франкл). Водночас, незважаючи достатню кількість досліджень проблеми заздрості, на сьогоднішній день у психологічній науці немає сталої думки щодо визначення терміну, виокремлення критеріїв та її структури [2].

Особливість заздрості полягає в тому, що якщо більшість інших гріхів зосереджують увагу на самій людині і його позитивних відчуттях, заздрість фокусується на інших людях. При цьому людина як би «забуває» про себе і думає тільки про успіх або радості іншого. Про це говорить навіть структурний аналіз даного слова: «за-здрити», тобто - «бачити за іншого». З іншого боку, він не бачить цінності власного життя, не вміє радіти власним успіхам, не помічає своєї унікальності, а всю свою увагу приділяє явним або уявним перевагам оточуючих людей [1].

Заздрість можна розглядати як прояв особистісної незрілості, що виявляється у нездатності людини усвідомлювати власне призначення, розпізнавати і розвивати свої сильні сторони. Найчастіше об'єктом заздрості стають нематеріальні блага, які неможливо придбати — такі як краса, талант чи удача. Заздрість часто виникає на тлі заниженої самооцінки, ревнощів, почуття

несправедливості та невміння приймати власні невдачі. Багатовимірність цього почуття проявляється і в використанні різних термінів для позначення різних його "граней". Так, у праці відомого польського філософа, фахівця в області етики М. Осовського заздрість позначається терміном "ressentiment" (це французьке слово широко використовували М. Шелер і Ф. Ніцше), який дослівно перекладається як "злість" , "злопам'ятність", тоді як власне "заздрість" в перекладі на французьку звучить як "envie". Використання даного терміну дає Осовському М. можливість підкреслити ще одну грань заздрості, що виходить за рамки семантичного поля терміна "envie", а саме як "схильність до ревнивого контролю за чужим життям, моральну нетерпимість до поведінки оточуючих, навіть якщо вони ні в чому не зачіпають інтереси тих , хто ними обурюється" [3].

Отже, теоретичний аналіз заздрості та її взаємозв'язку з соціально-економічними процесами у літературі дозволив встановити наступне:

По-перше, саме поняття «заздрість» розуміється психологами неоднозначно. Під ним частіш за все розуміється заздрість як соціально-психологічний концепт, котрий охоплює цілий ряд різних форм соціальної поведінки і почуттів, що виникають по відношенню до тих, хто володіє будь-чим матеріальним або нематеріальним, ніж хоче володіти заздрісник, але не володіє.

По-друге, прояв заздрості виникає внаслідок соціального порівняння, потребуючи при цьому когнітивних здібностей до розуміння та управління емоціями, здатності до самоаналізу, самоспостереження і саморозуміння.

Таким чином, дослідники, незважаючи на різноманітність трактувань, відзначають, що заздрість - почуття сильне, спонукаюче людину на найрізноманітніші дії, болісне, фруструюче, що вимагає усунення.

Список використаної літератури:

1. Лісовенко А. Індивідуально-психологічні особливості переживання почуття заздрості. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2020. 204 с.

2. Шапран Н. Соціально-психологічні характеристики концепту "заздрість". Науковий вісник Острозької академії. Серія: «Психологія». Випуск № 12. 2020. С. 115–120.

3. Лазаренко О. Психологічні механізми економічної соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства. Київ: ІППО НАПН України, 2024. 198 с.

Любенко О.І. - к. с.-г. н., доцент

Кушніров С.О. – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня

Кущинський Е.С. – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня

*Херсонський державний аграрно-економічний
університет, Херсон, Україна*

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ: ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і формують свідомість молоді, яка розглядає державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, готовності до змін [1, 3].

Під час війни українська молодь стала рушієм багатьох демократичних процесів. Волонтерство, допомога вимушеним переселенцям та мешканцям прифронтових територій – лише частка важливих справ, до яких долучається молодь, 90% підлітків та молодих людей віком 13-19 років кажуть, що прагнуть бути корисними у відбудові нашої країни, чверть молодих українці вже знають, чим хочуть займатися у час війни, аби бути корисними своїй країні. Важливо не загасити, а навпаки підтримати жагу нашої молоді до змін та активності морально, фізично та матеріально. Зараз в Україні проживають понад 11,5 мільйона молодих людей віком від 14 до 35 років - це 27% населення держави,

52% молодих людей готові особисто долучатися до ініціатив, це вагомий показник, що молодь хоче змінювати своє життя [1, 2].

Сучасній молоді доводиться поєднувати багато різних активностей: навчання, роботу, життя в час війни під обстрілами, це непростий виклик, та попри це молодь рухається вперед, розв'язує власні проблеми й допомагає в цьому іншим людям, завдяки цьому останніми роками молодих людей більше чують, більше їм довіряють, тож молоді люди частіше стають лідерами в суспільстві.

Для того, щоб молодь розвивала громадянську позицію, необхідно створити для цього належні умови, зокрема забезпечити ефективну роботу молодіжних центрів, саме для розвитку молодіжного руху було створено сотні проєктів та надано численні гранти на їх реалізацію, проте повномасштабне вторгнення значно вплинуло на його функціонування, частина молоді виїхала за кордон, а та, що залишився і є залученою до проєктів, зіткнулися з обмеженнями в можливостях через бойові дії або їхні наслідки.

Війна не тільки руйнує, вона також пробуджує дух волонтерства і згуртованості серед молодих людей, здобувачі Херсонського державного аграрно-економічного університету під час російсько-української війни стали однією з ключових сил волонтерського руху, вони створюють фонди підтримки, збирають гуманітарну допомогу, організовують культурні та інформаційні ініціативи, що не менш важливою є активна громадянська позиція, коли справа вимагає захисту рідної землі, рідної Херсонщини.

Здобувачі Херсонського державного аграрно-економічного університету вже прагнуть бути частиною відбудови України, більшість з них зазначили, що хочуть бути корисними під час післявоєнного відновлення країни. Зокрема, прагнуть долучатися до розвитку економіки, інфраструктури та свою користь бачать, зокрема, і через волонтерську діяльність, вони вже докладають до цього особистих зусиль: до волонтерства за час війни вже долучалися понад тисячу здобувачів, одні збирають кошти на потреби Збройних Сил України, інші готують їжу тим, хто її потребував, або плетуть маскувальні сітки. Для цільової

аудиторії волонтерство – альтруїзм, патріотизм, бажання бути корисним та сприймається як сфера можливостей для самореалізації та розвитку.

Попри те, що в Україні триває війна, молодь лишаються на території України, молодь створюють не лише проєкти для когось, аби покращити чиєсь життя, а задля себе - оскільки планують жити у своїй державі, тож на сьогодні найцінніший ресурс країни - молодь, яка бачить себе через п'ять, десять років, хоча має можливості виїхати в будь-яку іншу країну, дати молоді можливість продемонструвати себе та свій потенціал - найкраще, що можуть зробити в Україні задля того, аби уже сьогодні вона ставала кращою версією себе.

Список використаних джерел:

1. Молодь у волонтерстві. URL: <https://ukraine.ureport.in/story/1897/>
2. Майбутнє молодіжного волонтерства в Україні: що мотивує, створює бар'єри та як популяризувати волонтерство? URL: <https://www.prostir.ua/?news=majbutnje-molodizhnoho-volonterstva-v-ukrajini-scho-motyvuje-stvoryuje-barjery-ta-yak-populyaryzuvaty-volonterstvo>
3. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>.

Макухіна С. В. – старший викладач

*Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Херсон, Україна*

FEATURES OF PERSONALIZED LEARNING IN HIGHER EDUCATION

The development and functioning of education as a social structure of society is conditioned by various economic, political, socio-cultural conditions, and therefore education, along with other forms of social reality (culture, science, religion), is going through difficult and ambiguous times. In times of crisis, society makes special demands on education, which fulfills the social order to train specialists who have deep and lasting knowledge in their professional field, quickly navigate changing

conditions of life, are able to learn and relearn quickly, and are ready for social contacts and communication with other people. At the same time, the training of a narrow-profile specialist without proper formation of spiritual and moral integrity leads in the existential dimension to a clear value and semantic reversal of the consciousness of a modern person, and ultimately to the depersonalization of society.

The field of university education is the most important link in the professional training of specialists in the organized institutes of the educational system. Almost all scientific developments devoted to the problems of higher education are about a personal or personality-oriented approach. However, the educational practice in higher education today is still far from the ideals of full personal growth of its successors. And in addition to socio-economic reasons, there are still unconquerable barriers and shortcomings in the theory, methodology and philosophy of higher education, including the formulation of a personality-oriented approach.

Today, the education system needs a fundamentally new self-determination that can restore its status as one of the priority social institutions. For the education sector, the crucial issue is not so much the problem of putting forward and “implementing” new ideologies as the problem of changing human existence. In this regard, the idea of personalization is important, which at the same time acts as a socio-cultural pattern of formation of the theory and practice of higher education. Thus, the history of the development of higher education both in our country and abroad shows that since the time of Socrates, Plato and Aristotle, it has become obvious that the main channel of the process of education and upbringing is a certain “personalized channel” of teacher-student relations in various socio-historical and ethno-cultural modalities. The movement toward personalization of the educational process as an irreversible direction of higher education evolution is most characteristic and typical of the formation of classical European universities. From the very beginning, universities were established as certain autonomous communities in which the main way of learning and academic communication was carried out at the level of individual contact between teacher and student, at the level of contact between worldviews, life experience, and consciousness of individuals. Dialogue,

academic discussions, and debates played an important role in the formation of effective knowledge.

For successful personalization, it is extremely important to train a teacher – an effective educator who is a researcher and a psychologist at the same time, able to understand the inner world of his or her own personality and that of the student, able to exercise self-determination and self-development in overcoming problematic situations that arise in his or her teaching practice, always ready to theoretically substantiate, scientifically design and experimentally implement innovative educational technologies in a group with a specific contingent of students. That is why there is a need for active and effective functioning of reflection as a mechanism of the teacher's self-awareness and a prerequisite for optimizing educational and professional development and psycho-spiritual growth. Then the teacher feels the need for constant self-development and self-improvement, the thirst for reflection for the adequate reproduction of values and the discovery of new meanings in his or her daily work, which contributes to the formation of the content and resonance side of professional competence. This creates the effect of enriching the creative heritage of a person and the overall innovative resource of an educational institution. As a result, the abilities of mentors of the reflective level are activated – pedagogical intuition, improvisation, readiness for innovative work in the field of education, which contributes to the organization of educational relationships as a value-semantic process of intersubjective communication. This creates a co-creative interaction between teachers and students in the learning process. An important condition is the teacher's intentional focus on engaging in interaction with students as active co-authorship in creating a reflexive and creative learning environment. This means that all participants – both teachers and students – are psychologically immersed in a situation of continuous constructive search. The reflexive dominance of the creative search situation places everyone on equal footing regardless of position, status, or leadership, since none of the parties, while unable to fully predict the outcomes of the reflexive-creative process in advance, still situationally realizes their best potential in intellectual, social, psychosensory, and spiritual actions.

The problem of personalization of the educational process in higher education requires an adequate psychological and pedagogical solution. The leading task is the need to rethink the goals of higher education based on an understanding of the phenomenology of personality formation in the educational process, a reflexive awareness of the personal dimension of education, when the essence of the educational process is the mentor's personality in the dynamics of its development, and the categories of authorship, uniqueness, subjectivity of participants in the educational process, and the dialogue of cultures of a person who cognizes and transforms the environment are realized in education.

Список використаних джерел:

1. Бугерко Я. М. Культивування рефлексивних здібностей як принцип саморозвитку особистості. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія: Психологічні науки*. Випуск 33 (57). 2011. С. 244-254.
2. Buckley D., Wilson L. The Personalization by Pieces Frame work: A Framework for the Incremental Transformation of Pedagogy Towards Greater Learner Empowerment in Schools. Cambridge. 2006. 80 p.

Миколюк О.Ю. - аспірант

кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти

Волженцева І.В. - д.психол.н., професор

професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти

Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав, Україна

ОПТИМІЗАЦІЯ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ СТУДЕНТІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ЦИФРОВИХ ІННОВАЦІЙ: ВИКЛИКИ, ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасна вища освіта зазнає значних трансформацій під впливом стрімкого розвитку цифрових інновацій, що призводить до зростання кількості студентів, які стикаються з психоемоційними проблемами, зумовленими високими академічними вимогами та соціально-економічними стресорами.

Актуальність дослідження з оптимізації психічних станів студентів за допомогою цифрових інновацій полягає у вирішенні низки сучасних проблем:

- 1) підвищенні стійкості до стресових факторів;
- 2) підвищенні ефективності навчання студентів через підвищення рівня психоемоційного комфорту;
- 3) покращенні якості освіти через інтеграцію цифрових інновацій в сучасний навчальний процес;
- 4) забезпеченні емоційного благополуччя молодого покоління.

Використання цифрових інновацій дозволяє:

- 1) покращити академічні результати студентів;
- 2) сприяє зниженню рівня стресу через створення персоналізованих програм профілактики стресу;
- 3) сприяє підвищенню загального благополуччя студентів в результаті оптимізації психічних станів.

Мета дослідження полягає у розробці та апробації методик використання цифрових інновацій для оптимізації психічних станів студентів, що дозволить підвищити ефективність навчального процесу в умовах сучасної вищої освіти.

Аналіз сучасних досліджень дозволяє виділити основні психологічні проблеми освітнього процесу, зокрема, стрес, тривожність, а також мотиваційні чинники, що впливають на навчальну діяльність. Водночас, цифрові інновації – від інтерактивних платформ до спеціалізованих мобільних додатків – демонструють потенціал для впровадження індивідуальних підходів до підтримки психічного благополуччя студентів.

Дослідження базується на комплексному підході, який включає кількісний та якісний аналіз даних. Основними методами є анкетування студентів, експериментальні дослідження з використанням цифрових інтервенцій, а також спостереження за змінами поведінкових патернів. Вибірка включає студентів різних спеціальностей та вікових груп, що дозволяє

врахувати різноманітність соціально-економічних, фізичних та особистісних факторів.

Попередні результати дослідження свідчать про можливість одночасного позитивного та негативного впливу цифрових інновацій на психоемоційний стан студентів, в залежності від методів та частоти їх використання. Запровадження спеціалізованих додатків для релаксації, систем дистанційного навчання з інтерактивними елементами та віртуальних підтримуючих платформ сприяло зниженню рівня стресу та підвищенню мотивації до навчання. Проте, виявлено й негативні аспекти, пов'язані з надмірним використанням цифрових інновацій, що може призводити до перенавантаження, депресії та відчуття соціальної ізоляції.

Аналіз отриманих даних дозволяє стверджувати, що інтеграція цифрових інновацій у навчальний процес має значний потенціал для оптимізації психічних станів студентів. При цьому важливим є розробка збалансованих програм, які враховують як технічні можливості, так і психологічні потреби студентів.

Таким чином, дослідження підтверджує необхідність адаптації навчальних програм з урахуванням цифрових інновацій як засобу підтримки психічного здоров'я студентів. Рекомендується:

1. Впровадження спеціалізованих цифрових інструментів для моніторингу та корекції психоемоційного стану студентів.
2. Розробка програм навчання з елементами психологічної підтримки та профілактики стресу.
3. Створення інтегрованих платформ, що поєднують освітні та психологічні сервіси, з можливістю персоналізації підходу.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні практичних експериментів, аналізі довгострокових ефектів цифрових інновацій та розробці моделей інтеграції цих технологій у систему вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Lepp A., Barkley J. E., Karpinski A. C. The relationship between cell phone use, academic performance, anxiety, and Satisfaction with Life in college students. *Computers in Human Behavior*. 2014. Т. 31. С. 343–350. URL: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.10.049> (дата звернення: 06.04.2025).
2. Digital Mental Health Interventions at Colleges and Universities. The Hope Center. URL: <https://hope.temple.edu/digital-mental-health-interventions-highered> (дата звернення: 06.04.2025).

Пасічніченко А.В. – к. псих. н., доцент,

Зімакова Л.В. – к. пед. н., доцент,

Полтавський національний педагогічний університет

імені В.Г. Короленка,

м. Полтава, Україна

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Психологічне здоров'я є важливим чинником, який впливає на всі сфери життя людини, зокрема на професійну діяльність. У контексті педагогічної праці воно набуває особливої значущості, оскільки саме від психологічного стану педагога залежить його здатність ефективно взаємодіяти з дітьми, створювати сприятливе середовище для навчання та розвитку, а також забезпечувати високий рівень власної професійної діяльності. Психологічне здоров'я майбутніх педагогів є основою їхнього професійного зростання, успішної адаптації в освітньому середовищі та досягнення самореалізації в рамках обраної професії. У сучасних умовах, коли педагогічна діяльність супроводжується значними емоційними та психічними навантаженнями, важливо розуміти, що підтримка психологічного здоров'я майбутніх педагогів є невід'ємною частиною процесу їхньої професійної підготовки.

Сучасні дослідження пропонують різні підходи до розуміння поняття «психологічне здоров'я». Аналізуючи існуючі теорії, можна виділити три основні напрями його трактування:

- 1) психологічне та психічне здоров'я часто використовуються як рівнозначні терміни;
- 2) психологічне здоров'я розглядається як сукупність індивідуальних характеристик особистості, які впливають на її соціально-психологічну адаптацію, самосвідомість і відчуття благополуччя;
- 3) психологічне здоров'я трактується як рівень особистісної зрілості, що є ідеальним, бажаним станом розвитку.

До критеріїв психологічного здоров'я можна віднести різноманітні аспекти, які взаємодоповнюють один одного. Згідно з О. Завгородньою, зовнішні критерії включають чутливе і зацікавлене ставлення до різних аспектів життя, пізнавально-творчу активність, що відповідає індивідуальним можливостям, а також внутрішню мотивацію, яка є важливішою за зовнішні стимули. Крім того, акцентується на конструктивному підході до життя та позитивному впливі на оточення [1, с.137]. Підбуцька Н. та Курявська О. доповнюють ці критерії, виділяючи важливість позитивного самосприйняття, духовного росту, самореалізації, гармонійності особистості та здатності адаптуватися до вимог навколишнього світу. Вони також підкреслюють важливість життєтворчості, креативності, гнучкості мислення, розвинених прогностичних здібностей, науковості мислення, толерантності до помилок та високої стресостійкості як складових психологічного здоров'я, що сприяють ефективному функціонуванню в динамічному середовищі [3, с.258].

Наголосимо, що педагогічна діяльність супроводжується значними емоційними навантаженнями та втомою, оскільки педагог щодня несе відповідальність не лише за навчання та виховання, а й за безпеку та здоров'я дітей. У процесі виконання своїх професійних обов'язків він постійно стикається з різними стресовими ситуаціями під час взаємодії з дітьми, колегами та адміністрацією, що вимагає від нього мобілізації фізичних,

інтелектуальних і емоційних ресурсів [2, с. 57]. Педагогічна професія передбачає постійне спілкування з людьми, емоційної чуйності, стресостійкості та психологічної адаптивності. У зв'язку з цим, психологічне здоров'я педагогів не лише забезпечує їхнє власне благополуччя, але й безпосередньо впливає на якість освітнього процесу та є необхідною умовою для досягнення високих результатів у професійному житті майбутніх педагогів. Тому, у процесі професійної підготовки є важливим набуття майбутніми педагогами навичок психічної гнучкості, стресостійкості та самоконтролю, що дозволяє їм справлятися з труднощами та ефективно виконувати свої професійні обов'язки та бути психологічно здоровими.

Зазначимо, що психологічно здорові педагоги володіють високим рівнем мотивації до своєї професії, що є важливим чинником їхнього професійного зростання та самореалізації. Вони не лише виконують свої обов'язки, а й активно прагнуть до вдосконалення, що сприяє їхньому розвитку як особистостей і професіоналів. Мотивація є ключовим елементом психологічного здоров'я педагога, оскільки визначає його відданість професії і бажання постійно удосконалювати свої навички. Для психологічно здорових педагогів мотивація ґрунтується не тільки на зовнішніх факторах, але й на внутрішніх – таких як глибокий інтерес до процесу навчання та виховання дітей, бажання підтримувати їхній розвиток і сприяти підвищенню їхнього потенціалу. Високий рівень мотивації веде до професійної самореалізації педагога. Постійне прагнення до вдосконалення, накопичення нових знань і вмінь дозволяє педагогові досягати значних результатів у професійній діяльності.

Таким чином, психологічне здоров'я майбутніх педагогів є фундаментом їхнього успіху як професіоналів, здатних до безперервного розвитку і самореалізації в галузі освіти.

Список використаних джерел:

1. Завгородня О. Проблема психологічного здоров'я: теоретичні та прикладні аспекти. *Психологія і суспільство*. 2007. № 3. С. 124–137.

2. Пасічніченко А. В. Стресостійкість як професійно значуща риса особистості педагога. *Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 19 березня 2021 р.). Кременчук: Методичний кабінет, 2021. С. 55-59.

3. Підбуцька Н.В., Курявська О.М. Критерії психологічного здоров'я особистості. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. Харків: НТУ "ХПІ", 2011. Вип. 28 (32). С. 255-260.

Савченко К. В. - здобувач вищої освіти

Акімова Н. В. - доктор психологічних наук, доцент

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ОНЛАЙН СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим явищем, що студенти з кожним днем частіше використовують цифрові технології та онлайн платформи для навчання, спілкування з викладачами та одногрупниками, виконання колективних завдань і обміну матеріалами. Це сприяє формуванню певних моделей взаємодії та спілкування онлайн. Це значною мірою змінює соціалізацію студентів створюючи нові способи спілкування між собою. Онлайн спілкування має певний вплив на психічне здоров'я студентів, адже воно зазвичай супроводжується відчуттям анонімності та зменшенням емоційної залученості. Хоча це є популярною темою досліджень, його вплив на студентське середовище досліджений ще недостатньо. Проведення досліджень з цієї теми дозволить краще розуміти особливості онлайн спілкування серед студентів і сприятиме вдосконаленню освітніх підходів у цифровому середовищі. Це дослідження має на меті дослідити особливості та характеристики онлайн спілкування студентів.

Для цього було використано теоретичні методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, конкретизації, класифікації, абстрагування.

Характеристики онлайн спілкування. Онлайн спілкування - це форма комунікації, що здійснюється за допомогою цифрових технологій та інтернету. Згідно з Немеш О. онлайн спілкування може реалізовуватися через текстові повідомлення, відеодзвінки, обговорення на форумах та використання соціальних мереж. Ця форма взаємодії впливає на поведінку людей, змінюючи способи їх соціальної комунікації та вираження емоцій. Онлайн спілкування може відбуватися між двома співрозмовниками або групою учасників у синхронному або асинхронному режимі.

Можливі негативні наслідки онлайн спілкування. За словами Немеш О., безмежний доступ до інформаційного простору може призводити до зниження екзистенційних можливостей особистості, викликаючи залежність та психологічні зміни. Людина, занурена у віртуальний простір, по-новому сприймає соціальні взаємодії, що змінює її поведінку та комунікативні стратегії.

Система психологічних впливів. Результати дослідження Андрійчук І. показали, що рівень комунікабельності, емоційні бар'єри та зміни в станах свідомості, зумовлені активним використанням онлайн-ресурсів, взаємопов'язані і формують складну систему впливів. Вони дозволяють розглядати ці чинники як взаємообумовлені та взаємопідсилюючі елементи комунікації в цифровій реальності студентської молоді.

Можливості та ризики. Онлайн спілкування студентської молоді набуває все більшого значення в умовах цифрової трансформації суспільства. Використання інтернет-ресурсів для комунікації відкриває нові можливості, проте водночас ставить виклики перед особистісним розвитком та соціальною взаємодією студентів.

Вплив на навчальний процес та соціальну складову життя студента. Онлайн спілкування тісно пов'язане з навчальною діяльністю у закладах вищої освіти та має прямий вплив на комунікативні та соціальні аспекти

студентського життя. Низький рівень комунікативної компетентності та наявність емоційних бар'єрів сприяють зміні сприйняття реальності на користь віртуального середовища, що іноді призводить до формування інтернет-залежності.

Особливості онлайн спілкування. Поява Інтернету відкрила нові можливості для комунікації. Віртуальний простір надає користувачам свободу у формуванні власного образу, що дозволяє уникнути певних обмежень реального світу. Завдяки цьому онлайн спілкування може стати комфортнішим та більш творчим процесом. Проте слід враховувати й певні особливості та бар'єри, що виникають під час віртуальної взаємодії.

Отже, онлайн спілкування є частиною сьогодення студентів що має вплив на їхнє ментальне здоров'я та соціальний аспект їхнього життя. Необхідно усвідомлювати особливості такого виду спілкування, його можливості та ризики.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук, І. (2021). Психологічні чинники спілкування студентської молоді в інтернет просторі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*, 13(58), 5–13. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.13\(58\).01](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.13(58).01)
2. Гречановська О. В., Мегем О. М., Потапюк Л. М. (2023). Вплив соціальних мереж на психологічний стан та самооцінку української молоді *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Психологія*, 34, 62–65.
3. Немеш, О. М. (2014). Психологічні основи інтернет-комунікації. *Актуальні проблеми психології*, 5(14), 138–146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsu_h_2014_5_14_16.

Саїдова І. О. - здобувач вищої освіти

Херсонський державний аграрно економічний університет

Акімова Н. В. - доктор психологічних наук, доцент

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ВПЛИВ ВИХОВАННЯ НЯНЕЮ НА ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНИХ СТОСУНКІВ МІЖ ДИТИНОЮ ТА БАТЬКАМИ

Актуальність. Це дослідження має на меті вивчити вплив виховання нянею на формування емоційних стосунків між дитиною раннього віку та її батьками. Для цього було використано теоретичні методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, конкретизації, класифікації, абстрагування.

В результаті дослідження було виокремлено низку причин, що розкривають вплив виховання нянею у ранньому віці на емоційні стосунки з батьками.

Значення якісного часу у взаємодії батьків та дитини. Час відіграє важливу роль у її психологічному розвитку, але його якість є ключовим фактором. Дослідження показують, що навіть короткотривала, але емоційно насичена взаємодія батьків з дитиною може зміцнювати їхній зв'язок. Дитина більше реагує на залученість батьків у взаємодію, ніж на тривалість перебування поряд. Якщо батьки приділяють увагу, виявляють підтримку та любов, дитина відчуває емоційну безпеку. Важливо навчитися компенсувати відсутність протягом дня якісним спілкуванням у вільний час. Це дозволить зберегти міцний емоційний зв'язок навіть за умов виховання нянею.

Роль няні у соціалізації та емоційному розвитку дитини. Няня може впливати не лише на догляд за дитиною, а й на її розвиток, формуючи певні соціальні навички. Якщо няня емоційно включена та взаємодіє з дитиною в теплій атмосфері, це позитивно позначається на її емоційному стані. Однак важливо, щоб вона не замінювала батьків, а лише підтримувала їхній виховний процес. Розбіжності у виховних підходах няні та батьків можуть призводити до

плутанини у сприйнятті дитиною соціальних норм. Тому необхідно забезпечити узгодженість у підходах виховання.

Вибір няні як стратегічне рішення у вихованні дитини. Підбір няні є важливим рішенням. Батькам необхідно враховувати не лише професійний досвід кандидата, а й його особистісні якості та виховні підходи. Важливо, щоб вона не лише забезпечувала догляд, а й допомагала дитині адаптуватися до соціального світу без порушення її емоційного комфорту.

Отже, потрібно узгоджувати виховні стратегії, між батьками та нянею. Необхідна активна участь батьків у ключових моментах розвитку дитини та регулярне спостереження та оцінка емоційного стану дитини при залучені няні.

Список використаних джерел:

1. Кротенко, В. І., Афузова, Г. В., & Мартиненко, І. В. (2024). Підтримуюча взаємодія з батьками як умова соціально-емоційного розвитку дітей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, (2), 91-95. URL: psy-visnyk.uzhnu.ua.
2. Васильєва, С. (2020). Вплив стилю батьківського виховання на емоційний інтелект дітей молодшого шкільного віку. *Бакалаврська робота*. Національний університет "Києво-Могилянська академія". URL: ekmair.ukma.edu.ua.
3. Маляр, О. (2019). Емоційна взаємодія в сім'ї та її врахування у роботі соціального працівника. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, (1(44)), 111–115.

Сидоренко О. Ю. – к. психол. н, доцент,
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Херсон, Україна

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ СТУДЕНТІВ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасному світі глобалізація та цифровізація стали ключовими факторами, що трансформують всі сфери життя, включаючи вищу освіту та психологічний стан студентів. Стрімкий розвиток технологій, розширення можливостей спілкування та обміну інформацією, з одного боку, відкривають нові горизонти для навчання та особистісного зростання, але з іншого – створюють нові виклики, що впливають на психологічне благополуччя молоді. Освітні установи повинні адаптувати освітній процес до цифрового середовища та враховувати психологічні потреби студентів, щоб забезпечити їхнє успішне навчання та розвиток в умовах глобалізації та цифровізації.

Метою цієї роботи є дослідження того, як глобалізація та цифровізація виступають факторами трансформації психологічного стану студентів, виявлення сучасних викликів, позитивних і негативних аспектів цих змін, а також розробка шляхів мінімізації негативних наслідків і ефективного використання можливостей глобалізації та цифровізації для підтримки психологічного здоров'я студентів у вищій освіті. Розуміння цих процесів та їхнього впливу на студентів є важливим для розробки ефективних стратегій адаптації та розвитку освітнього середовища.

Глобалізація визначається як процес посилення інтеграції та взаємозалежності між країнами світу, що охоплює економічну, політичну, культурну, освітню та інші сфери суспільного життя (R. Robertson (1992), A. Appadurai (1996), A. Giddens (2000), M. Waters (2001)). Цифровізація, у свою чергу, є процесом переходу на цифрові технології в усіх сферах життя (D. Tapscott, (1996), M. Castells (2001), K. Schwab (2016)). Обидва ці явища є

потужними силами, що формують сучасні виклики для вищої освіти та психологічний стан студентів.

Вітчизняні науковці також досліджують вплив глобалізації та цифровізації на освіту (В. Ю. Арешонков (2020), І. М. Силадій (2020), С. Сисоєва (2021), А. Лазько, І. Томашевська (2023), Н. М. Войтович, Т. П. Заїка, Г. З. Штангрет (2023), Р. Пріма, О. Гончарук, Д. Пріма, Р. Рославець (2023), В. Г. Моторіна, О. О. Дем'яненко, О. В. Марущак (2024), О. Браславська, Л. Озерова (2024), О. Поліщук, О. Поліщук (2024)).

Трансформаційний вплив глобалізації та цифровізації на психологічний стан студентів є багатограним. Позитивні аспекти включають розширення доступу до знань, розвиток комунікативних навичок, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці [10; 8; 11; 9; 6]. Водночас, негативні наслідки можуть включати інформаційне перевантаження, соціальну ізоляцію, залежність від технологій, кібербулінг та інші форми онлайн-насилюства [12; 3; 1]. Ці виклики потребують нових підходів у вищій освіті для підтримки психологічного благополуччя студентів.

Для успішної адаптації студентів до сучасних викликів вищої освіти, необхідно зосередитися на шляхах мінімізації негативного впливу глобалізації та цифровізації. Це включає розвиток критичного мислення, медіаграмотності, соціальних навичок, емоційного інтелекту, створення безпечного освітнього середовища та забезпечення психологічної підтримки [2; 5; 4; 7].

Отже, глобалізація та цифровізація є об'єктивними факторами трансформації психологічного стану студентів, що створюють сучасні виклики для вищої освіти. Для забезпечення гармонійного розвитку майбутнього покоління, важливо не лише визнавати ці зміни, але й активно працювати над мінімізацією негативного впливу та створенням сприятливих умов для психологічного благополуччя студентів.

Список використаних джерел:

1. Демянчук М., & Боднарук І. (2022). Цифровізація освіти як вектор підготовки фахівців XXI століття. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactics*, 1 (4), 74–81.
2. Іваній О. М., & Ганжа В. В. (2024). Цифрова трансформація освіти як об'єкт державного управління в умовах глобалізації. *Право та державне управління*, 1, 170–176.
3. Кремень В. Г., Сисоєва С. О., Бех І. Д., & ін. (2021). *Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі*. Національна академія педагогічних наук України.
4. Моторіна В. Г., Дем'яненко О. О., & Марущак О. В. (2024). Аналіз впливу цифрових технологій на якість вищої освіти в Україні в умовах глобальних викликів. *Педагогічна академія: наукові записки*, 1–17. Режим доступу: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/343/224>
5. Ребуха Л. З. (ред.). (2022). *Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти*. ЗУНУ.
6. Сафонов Ю. М., & Коротун О. П. (2024). Цифровізація освіти в Україні: технології та методики навчання. *Трансформаційна економіка*, 2 (07), 89–94.
7. Шпак М. М. (2021). Психоемоційний стан студентів в умовах дистанційного навчання. *Науковий вісник Херсонського державного університету (серія Психологічні науки)*, 4, 115–121.
8. Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization* (Vol. 1 of Public Worlds). University of Minnesota Press.
9. Castells, M. (2001). *The internet galaxy: Reflections on the internet, business, and society*. Oxford University Press.
10. Giddens, A. (2000). *Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives*. Routledge.
11. Tapscott, D. (1996). *The digital economy: Promise and peril in the age of networked intelligence*. McGraw-Hill.

12. Waters, M. (2001). *Globalization* (2nd ed.). Routledge.

Соловей О. М. – аспірант

кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти

Волженцева І. В. - д.психол.н., професор

професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти

Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав, Україна

РОЛЬ МЕНТОРСТВА ТА ТЬЮТОРСТВА У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОМФОРТУ СТУДЕНТІВ

Сучасні трансформації вищої освіти відбуваються в умовах зростаючої складності освітнього середовища, що вимагає не лише високого рівня академічної підготовки студентів, але й забезпечення їхнього психологічного благополуччя. Відчуття психологічного комфорту виступає одним із ключових чинників, що визначають ефективність освітнього процесу, рівень адаптації студентів до навчання, а також їхню мотивацію та академічну успішність.

Сучасні наукові дослідження підтверджують, що психологічний комфорт впливає не лише на емоційний стан здобувачів вищої освіти, але й на їхні когнітивні функції, такі як увага, пам'ять та здатність до навчання [1].

У цьому контексті важливою є роль менторства та тьюторства як форм індивідуального супроводу, що допомагають студентам адаптуватися до нових умов, подолати труднощі навчального процесу, налагодити ефективну комунікацію й знайти особистісну опору. Ментори та тьютори виступають не лише порадиниками й організаторами, але й носіями емоційної підтримки, що формує відчуття захищеності, прийняття й довіри.

Розгляд психологічних аспектів менторської та тьюторської діяльності дозволяє глибше зрозуміти їхній вплив на психологічне самопочуття студентів, їхню мотивацію, самооцінку та загальний рівень залученості до освітнього процесу.

Багато науковців ототожнюють такі поняття як «менторство» та «тьюторство». Являючись синонімами англо-американських запозичень, вони мають різні значення. Ментор (від лат. *mentos* – намір, ціль, дух) – той, хто наставляє, керівник, учитель, наставник, вихователь. Менторство означає відношення до людини, яка не має досвіду, і людини з досвідом. В освіті це поняття традиційно сприймається як особистісні довготривалі відношення між наставником та студентом, що дозволяють другому розвиватись професійно. На відміну від наставника, ментор – це людина, яку обирають самостійно, щоб досягти індивідуального зростання [2]. Щодо навчального процесу, то на відміну від наставника, ментор самостійно встановлює інтенсивність та напрямок навчання. Завдання ментора – допомагати тоді, коли ви просите про допомогу. І хоча ці два терміни часто вживаються як синоніми, є доволі суттєва відмінність між наставниками та менторами. Перший призначається, щоб допомогти досягнути цілі групі, колективу, компанії. Другого можна вибрати, щоб досягнути індивідуального зростання [6]. Сьогодні багато людей називають себе наставниками, тоді як по суті вони виконують роль ментора [2].

Термін менторство у психології можна представити як цілеспрямований процес професійної та особистісної підтримки, під час якого досвідчена особа (ментор) допомагає іншій (менті) розвивати навички, долати труднощі, формувати самооцінку та досягати поставлених цілей [4].

Функції ментора. Навчання та передача досвіду: ментор ділиться своїм досвідом, знаннями та навичками, сприяючи розвитку менті. Консультування та підтримка: ментор надає конкретні поради та підтримку у процесі прийняття рішень. Розвиток професійних навичок: ментор спрямований на розвиток професійних аспектів життя менті, надає інсайди та вказує напрямки [4].

Ментор через рефлексивно-коригувальний, мотиваційний та когнітивно-аксіологічний супровід передає досвід та формує вектор розвитку менті [5].

Тьютор – (від лат. *tutorem* – наставник) у значенні «старший, який має опікувати студента на заняттях» фіксується у джерелах з 1580 року. Феномен тьюторства пов'язаний з історією європейських університетів і походить з

Великобританії. З того часу тьюторство позначає форму університетського наставництва між професором та студентом. Його мета – поєднання на практиці змісту життя студента та академічних ідеалів [2].

Тьютором може бути студент старших курсів Університету, який допомагає студентам молодших курсів (тьюті) адаптуватись до режиму навчання в Університеті та супроводжує їх в процесі навчання. Тьютор на основі формування аналітично-діагностичних, мотиваційно-цільових та індивідуально-емоційних якостей долучається до корегування навчально-пізнавального спрямування і розвитку індивідуальних особливостей тьюті [5].

Тьюторство – це система підтримки та консультування, призначена для студентів, спрямована на полегшення їхньої інтеграції в університети шляхом надання вказівок при виборі найкращих соціальних, культурних та освітніх опцій, а також мотивацію та розвиток умінь і навичок для підвищення рівня академічної успішності [3].

Менторство і тьюторство у провідних країнах світу (Велика Британія, США, Німеччина, Франція) є системно впровадженими елементами освітнього процесу, що інтегрують академічну, психологічну та соціальну підтримку студентів. Вони спрямовані не лише на успішне навчання, а й на формування стійкості, впевненості, мотивації та емоційного благополуччя.

В Україні менторські й тьюторські підходи реалізуються переважно фрагментарно — через систему кураторства, факультативні ініціативи або окремі проекти. Вони не мають належного інституційного статусу й поки що не охоплюють у повному обсязі потреб студентів, особливо вразливих груп.

Особливої актуальності впровадження менторсько-тьюторських практик набуває в умовах воєнного часу — для студентів, які вимушено переселилися за кордон та адаптуються до нових соціокультурних умов. Світовий досвід показує ефективність таких програм для підтримки внутрішньо переміщених осіб та біженців, їх інтеграції в нове освітнє середовище.

Університетам України варто орієнтуватися на міжнародний досвід, адаптуючи найкращі практики тьюторства і менторства до власного освітнього

простору. Це дозволить не лише підвищити ефективність освітнього процесу, а й забезпечити психологічний комфорт, соціальну підтримку та особистісне зростання кожного студента.

Список використаних джерел:

1. Литвинова І. Л. Оцінка рівня психологічного комфорту в онлайн-освіті: інструменти та методи. URL: DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.13591658>.
2. Лелека Т.О. Функціонування англоамериканських запозичень-синонімів сфери безперервної освіти в українській мові початку ХХІ століття. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_58_130.
3. Іваницька О. С. Розвиток тьюторства у закладах вищої освіти Німеччини. URL: [ysertaciyaivanyskoyioksanystepanivny.pdf](https://yertaciyaivanyskoyioksanystepanivny.pdf).
4. Журавльова Вікторія Психотерапія чи менторство: що обрати? URL: Психолог чи ментор: в чому різниця та кого обрати для особистісного зростання Вікторія Журавльова.
5. Іваницька О. Функціональні особливості центру тьюторства і менторства (Т&М Центр) у закладах вищої освіти України. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/73_2024/part_2/46.pdf/.
6. Іваницька О. С. Роль менторства в процесі адаптації студентів ЗВО України з числа внутрішньо переміщених осіб. Режим доступу: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2023/91/19.pdf>.

Цумарєва Н. В. - кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький,

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПІД ЧАС ВІЙНИ У ЗВО

Викладання психології під час війни у ЗВО стикається з низкою серйозних викликів, які впливають як на викладачів, так і на здобувачів вищої

освіти. Так, низка проблем, які виникають в навчально-виховній сфері, можуть позначатися не тільки на якості викладання, ефективності засвоєння знань, мотивації до навчання, але й на особистісній сфері [1].

Проаналізуємо основні категорії проблем, з якими стикаються науково-педагогічний склад та здобувачі вищої освіти під час війни при викладанні психології:

1. Психоемоційне навантаження. Під час війни у науково-педагогічного складу та здобувачів вищої освіти спостерігається підвищений рівень стресу, тривожності та емоційного виснаження. Особливо це торкається тих учасників навчально-виховного процесу, хто переніс втрати, евакуацію, мав досвід проживання в умовах небезпеки, пережив полон і тортури, отримав інвалідність через війну. Окрім нестачі педагогічного складу, ми спостерігаємо під час викладання курсу з психологічного консультування та терапії, що таким особам важко обговорювати теми психічного здоров'я, психологічної травми, втрати – бо це часто болісно і надто близько до реальності.

Також необхідно відмітити, що у ЗВО з особливими умовами навчання, де курсанти, які живуть в казармі, з безпекових міркувань мають постійно спускатися в укриття під час оголошення повітряної тривоги, яка може затягуватися на тривалий час або повторюватися багато разів і в денний і нічний час, тому вони стомлюються фізично і психологічно. Студенти стаціонарної форми навчання теж складно переживають повітряні тривоги, їм важко відновити зосередження в не дуже сприятливих умовах укриттів.

2. Проблеми з доступом до освіти. На даний час продовжується спостерігатися руйнування будівель ЗВО, втрату матеріально-технічної бази, перебої з Інтернетом, електрикою, мобільним зв'язком, відсутністю безпечного місця для навчання. Студенти заочної форми навчання можуть бути на фронті, в окупації або в евакуації. У деяких з них спостерігається тенденція неможливості регулярного відвідування занять або виконання завдань. Тому в допомогу студентам розробляються дистанційні курси, де викладаються методичні матеріали для самостійного вивчення дисципліни та здачі заліків та

екзаменів, відеолекції, інтерактивні форми подачі навчального матеріалу, література в електронному вигляді. Проте, це вимагає від викладача додаткового часу для розробки та завантаження даного матеріалу на сайт ЗВО, що часто сприяє фізичному та психоемоційному виснаженню.

Онлайн-формат для деяких ЗВО, які опинилися на непідконтрольній території, чи території в зонах бойових дій став основним способом викладання, але не завжди ефективним через відсутність «живого» контакту. Це додає певних труднощів, наприклад, при викладанні курсу «Основи психологічного тренінгу» через складність формування групової динаміки в онлайнформаті, важливої у психологічній освіті. До того ж, з кожним роком зростає потреба в адаптації навчального матеріалу, внутрішнього та зовнішнього простору ЗВО до вимог доступності та інклюзивності.

3. Адаптація змісту навчання. В ситуації війни кожного навчального року існує виникає необхідність перегляду навчальної програми через низку факторів - травма-інформований підхід у викладанні психології, актуалізація тем, пов'язаних із кризовою, військовою та екстремальною психологією, заборону використання матеріалів, розроблених авторами країн-агресорів. Наразі, ми спостерігаємо проблеми у використанні психодіагностичного інструментарію, який, хоча і перекладений українською мовою, проте авторами методик являються науковці країн-агресорів. Також спостерігається проблема недостатньо актуалізованих методичних матеріалів, які відповідають умовам воєнного часу, проблеми з проходження навчальних практик та стажування.

4. Зниження мотивації до навчання. У навчальному процесі ми також спостерігаємо зниження мотивації у студентів не тільки до отримання знань, але й до виховного процесу, до участі у додаткових заходах, науково-практичних конференціях, навчальних курсах, конкурсах. У здобувачів освіти, особливо після масованих атак, блекаутів, втрати близьких часто виникає екзистенційне запитання: «Навіщо вчитися, якщо майбутнє невизначене?» і виникає переорієнтація пріоритетів: виживання, допомога близьким, волонтерство. Деякі здобувачі вищої освіти припиняють навчання. Через

вимушену міграцію, екзистенційний страх смерті, воз'єднання родин і т.д. спостерігається тенденція подачі документів у закордонні ЗВО, особливо у юнаків 16-17 років.

5. Професійне вигорання викладачів. В ситуації війни викладачі психологічних дисциплін, особливо ті, які є практикуючими психологами, психотерапевтами та психіатрами, самі отримують вторинну травму. Часто викладачі перебувають у складному становищі, не маючи змоги якісно відновлювати свій психічний ресурс, проходити індивідуальну терапію чи отримувати якісну супервізію. До того ж, до них з боку керівництва, вимог ЗВО та МОНу завжди ставляться високі очікування, а в ситуації війни при обмежених можливостях (емоційних, матеріальних, часових, блекаутах), це може призвести до підвищеного рівня стресу.

При викладанні таких психологічних дисциплін як «Психологічне консультування», «Основи психологічного тренінгу», «Психотерапія», «Військова психологія» і т.д. часто виникає необхідність обговорення питань воєнної травми, насильства, смерті, що вимагає особливої делікатності, особливо зі здобувачами, які мають психологічні травми війни (вихід з окупованої території, втрати, служба з ЗСУ, родини військовослужбовців, СНПК, тортури, полон, інвалідизація тощо). Викладач має підтримувати студентів, не порушуючи професійної дистанції та власного ресурсу.

6. Проблема дотримання норм академічної доброчесності під час війни серед здобувачів вищої освіти значно загострилася. Це пов'язано як із об'єктивними труднощами, так і зі зміною ціннісних орієнтацій у кризових умовах. Через емоційне виснаження, стрес, тривогу здобувачі вищої освіти часто не мають внутрішнього ресурсу для якісного виконання завдань. Завдання починають сприйматися як формальність, а не як частина розвитку. Виникає спокуса «пережити» навчання, а не навчатися по суті. Також, коли виникають проблеми з відсутністю можливості відвідати бібліотеку чи працювати в тиші, вони просто копіюють матеріали з Інтернету або звертаються до сторонньої допомоги. З іншого боку, через онлайн-навчання та

великий обсяг інформації, який треба перевірити викладачеві, стає складніше контролювати виконання самостійних завдань. Тому зростає частота плагіату, використання допомоги штучного інтелекту, замовлення написання робіт. До того ж, недостатній контроль не стимулює внутрішню відповідальність. Здобувачі вищої освіти не завжди мають достатньо інформації про те, що вважається порушенням доброчесності, а викладачі не завжди послідовні у вимогах або закривають очі на порушення. До того, ж через страх провалитися, особливо ті, хто навчається з окупованих чи прифронтових територій, можуть звертатися по сторонню допомогу не з недоброчесності, а з відчаю.

Отже, виділений та проаналізований нами перелік проблем та викликів під час викладання психологічних дисциплін у ЗВО під час війни є невичерпним. Проте, це дає можливість їх виявлення і вчасного реагування та виділення шляхів їх вирішення в умовах сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Складановська М.Г. Психологічні проблеми студента та викладача в умовах воєнного стану. URL: <https://pgasa.dp.ua/wp-content/uploads/2022/07/Skladanovska-M.G.-Psyhologichni-problemy-studenta-ta-vykladacha-v-umovah-voyennogo-stanu.pdf> (дата звернення: 07.04.2025).
2. Соколенко О.Л. Вища освіта крізь призму війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 562-564.

Чорноус О.В. – к. філол.н., доцент

*Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна*

БІБЛІОТЕРАПІЯ ЯК ШЛЯХ ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ:

ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Сьогодні мовні ресурси є об'єктом наукового зацікавлення не лише лінгвістів та літературознавців, а й психологів, адже значення мови в аспекті підтримання психологічного здоров'я або його корекції підтверджено багатьма

науковими дослідженнями. Зокрема у фокусі уваги науковців перебувають твори, але не стільки як «...художній феномен класичної та посткласичної літератури, що з'явився внаслідок творчих зусиль письменника...» [2, с. 461], а як ресурс для відновлення психологічної рівноваги. Це особливо актуально сьогодні, адже травматичні події війни можуть мати довгостроковий вплив на благополуччя та здоров'я людей. Обізнаність щодо цього підходу є важливою для забезпечення психологічної безпеки, оскільки правильний добір текстів літератури може допомогти подолати складні емоційні переживання та стресові ситуації, створюючи в такий спосіб безпечний простір для внутрішнього розвитку й відновлення. Саме це й послугувало причиною звернення до теми терапії літературою. У цій роботі пропонуємо заглибитися в деякі історичні аспекти становлення бібліотерапії як однієї з форм підтримки та відновлення психічного здоров'я.

У лексикографічних джерелах бібліотерапія позиціонується як «комплексна наукова дисципліна, що вивчає закономірності смислового та емоційного сприйняття текстів і розробляє методи психологічної корекції особистості за допомогою читання (або прослуховування) спеціально дібраних текстів із книжок та інших носіїв інформації» [1]. Історія цього універсального методу лікування сягає часів стародавнього світу, де книгосховища вважалися священними місцями з цілющою силою [3], як-от стародавня бібліотека у Фівах, призначенням якої згідно з різними згадками було лікування душі [7, с. 2]. У Середньовіччі терапія книгою застосовувалася в церковних та шпитальних бібліотеках, причому висувається припущення, що в другій половині XVIII читання було одним із більш гуманних методів лікування людей з психічними за параметрами того часу хворобами, тож такий підхід міг бути доволі популярний порівняно з іншими формами відпочинку, що призначалися такій особі [5, с. 5]. Водночас у наукових колах тривали обговорення щодо потенційного позитивного чи негативного впливу різної літератури на психічне здоров'я людини. У зв'язку з цим доречно згадати роботу американського американський психіатра, одного із засновників судової

психіатрії Ісаака Рея «Mental Hygiene» (Бостон, 1863 р.), у якій автор описує шкідливість читання романів, адже ті виснажують розум і зменшують силу його витривалості на протигагу біографічним та історичним книгами, що збуджують дослідницький дух, збагачують розум силою та дисциплінують [6, с. 242–243]. Утім вже на початку ХІХ ст. американський лікар Бенджамін Раш (Benjamin Rush), який уже тоді широко практикував бібліотерапію, у своїй лекції «Про будівництво та управління лікарнями» активно обстоював думку про необхідність бібліотек у лікувальних закладах, а також рекомендував два типи читання для хворих: перший мав розважальну мету та передбачав використання підбадьорливих книг про подорожі для тих, хто вже одужував, або був обмежений хронічними захворюваннями; другий – навчальну мету через книги на філософську, моральну та релігійну тематику [8, с. 511]. Прикметно, що надалі лікар активно опікувався питаннями покращення лікування за допомогою читання книг та написання текстів на визначені теми людей з психічними розладами. Така потреба справді була доволі високою, адже чимало. На початку ХХ ст. S. Crothers опублікував статтю «A Literary Clinic» (1916 р.), у якій терапевтичну цінність книги визначено не через її сучасність чи архаїчність, віршову чи прозову форму, жанр тощо, а здатність «бути стимулятором чи заспокійливим, подразником чи снодійним. Суть в тому, що вона повинна щось робити з вами, і ви повинні знати, що саме. Книга може мати характер заспокійливого сиропу, а може мати характер гірчичника» (*прим.* – переклад наш) [4, с. 292]. У роботі бібліотерапію схарактеризовано як нову на той момент науку, яку супроводжують чимало помилкових уявлень про реальний вплив, який може мати певна книга. У наступні десятиліття розуміння бібліотерапії та її можливостей у підтриманні ментального здоров'я значно еволюціонувало: починаються численні експериментальні дослідження терапевтичних переваг літератури в лікуванні людей з депресією, обговорюється потенціал застосування цього методу в індивідуальній та груповій терапії, пропонуються огляди найбільш відповідної літератури тощо.

Отже, бібліотерапія має багате історичне тло, що охоплює різні етапи становлення та розвитку цієї практики: від книги як інструменту для лікування душі й до універсального методу, що з часом набув значної популярності в контексті підтримання психічного здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Бібліотерапія. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/Бібліотерапія> (дата звернення: 01.04.2025).
2. Літературознавча енциклопедія : у 2-х томах / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.
3. Bibliotherapy: Benefits, Techniques & How It Works. *GoodTherapy.org*. URL: <https://www.goodtherapy.org/learn-about-therapy/types/bibliotherapy> (дата звернення: 01.04.2025).
4. Crothers S. A Literary Clinic. *Atlantic monthly*. 1916 (September). P. 291–301. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1916/09/literary-clinic/609754/>
5. Jack S., Ronan K. Bibliotherapy: practice and research. CQUniversity. Journal contribution. 2008. <https://hdl.handle.net/10018/23538>
6. Ray I. Mental hygiene. Boston : Ticknor and Fields, 1863. 338 p.
7. Rudman M. K. Children's literature: An issues approach. New York : Longman, 1995. 497 p.
8. Weimerskirch P. J. Benjamin Rush and John Minson Galt, II. Pioneers of bibliotherapy in America. *Bull Med Libr Assoc*. 1965. Vol. 53(4). P. 510–526. PMID: 5319266; PMCID: PMC198327.

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна освіта: соціально-економічні виклики і поведінкові аспекти»: збірник матеріалів (17 квітня 2025, м. Херсон-Кропивницький, Україна) / за заг.ред. Варнавської І.В., Аверчевої Н.О. Херсон-Кропивницький, ХДАЕУ, 2025. 268 с.

Друкується за рішенням Вченої ради економічного факультету Херсонського державного аграрно-економічного університету протокол № 8 від 25 квітня 2025 року

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність та об'єктивність наданої інформації

Відповідальний за випуск: Варнавська І. В.

Комп'ютерна верстка: Аверчева Н.О.

Електронну версію збірника розміщено за веб-адресою:
<https://www.ksau.kherson.ua/konferenc/12554-conf-20250421-2.html>

Реквізити оргкомітету конференції

Юридична адреса: Україна, 73006, м. Херсон, вул. Стрітенська, 23

Фактична адреса: Україна, м. Кропивницький, просп. Університетський 5/2

Херсонський державний аграрно-економічний університет,
економічний факультет,
кафедра соціальних та поведінкових наук

E-mail: dep.sbs@ksaeu.kherson.ua